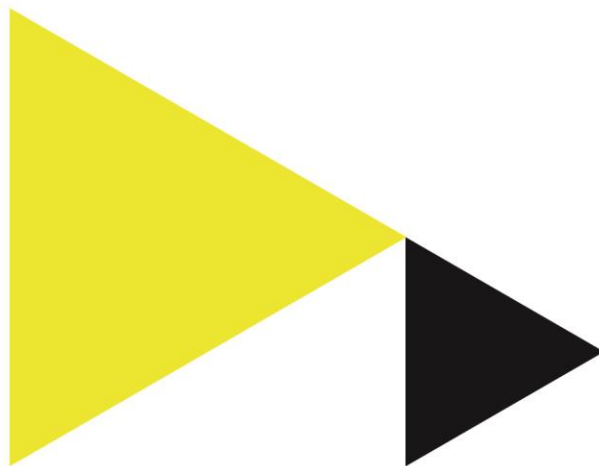

Een verkennend onderzoek naar actoren en factoren van invloed op een succesvolle overstap van pro en vso naar mbo in Amsterdam

Centre of Expertise Urban Education

2022

Een verkennend onderzoek naar actoren en factoren van invloed op een succesvolle overstap van pro en vso naar mbo in Amsterdam

Auteurs

Jannet Doppenberg, Marian Zandbergen en Daphne Wiersema
Met medewerking van Nesrien Abu Ghazaleh

Afdeling

Centre of Expertise Urban Education

Jaar

2022

Project

Maatschappelijke Uitdaging: Kansrijke leer- en ontwikkelroutes in de grote stad – Overgangen in de onderwijsketen

Versie

1.0

© 2022 Copyright Hogeschool van Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Hogeschool Amsterdam.

Samenvatting

Jongeren die vanuit het praktijkonderwijs (pro) en voortgezet speciaal onderwijs (vso) de overstap maken naar het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), lopen daarbij tegen dusdanige obstakels aan dat een groot deel van hen uitvalt. In Amsterdam nemen betrokkenen verschillende interventies om deze overstap succesvoller te laten verlopen. De ondernomen interventies pakken wisselend uit, mede doordat deze zich veelal richten op het oplossen van een enkel aspect van het probleem. Het wordt daarom belangrijk gevonden om meer grip te krijgen op de verschillende aspecten van het probleem binnen de Amsterdamse context. In dit verkennende onderzoek staat daarom de vraag centraal: Welke actoren en factoren beïnvloeden een succesvolle overstap van pro/vso naar, én landing in het mbo in Amsterdam? Om de onderzoeksvraag te beantwoorden heeft er een verkenning van de literatuur plaatsgevonden en zijn er semigestructureerde interviews afgenomen bij verschillende betrokken professionals. De geïnterviewde professionals zijn werkzaam bij verschillende pro-, vso- en mbo-scholen in Amsterdam en bij de gemeente Amsterdam.

Zowel de literatuurverkenning als de resultaten van de interviews laten zien dat het vraagstuk complex is omdat een groot aantal met elkaar interacterende actoren en factoren de overstap van jongeren van pro of vso naar mbo beïnvloeden. De belangrijkste actoren van invloed zijn de: 1) jongere, 2) mentor en/of stagebegeleider van de toeleverende school, 3) intaker en mentor van de mbo-opleiding en/of instelling, 4) medewerkers passend onderwijs, 5) ouders en/of verzorgers, en 6) hulpverleners van buiten de school. De belangrijkste factoren van invloed zijn: 1) de kenmerken en/of ondersteuningsbehoefte van de jongere, die betrekking hebben op de passende ondersteuning die de jongere nodig heeft, de mate waarin de jongere zelfinzicht heeft en de opvattingen die de jongere heeft over de overstap naar het mbo; 2) de mate en vorm van samenwerking tussen toeleverende en ontvangende school, welke beïnvloed wordt door de mate van pro-activiteit van onderwijsprofessionals, variatie in het aanmeldproces en/of routes naar extra ondersteuning op mbo's en diversiteit in kwaliteit van overdrachtsinformatie; 3) het verschil in pedagogisch-didactisch klimaat in de klas en op school, waarbij deze op het pro en vso aansluit bij de behoefte van jongeren, is dit op het mbo veelal minder het geval; 4) de wet- en regelgeving, waarbij het toelatingsrecht volgens zowel pro en vso als mbo het meest van invloed is; 5) het ondersteuningsaanbod en de organisatie van de ondersteuning op de mbo-instelling, waarbij niet elk mbo alle ondersteuning kan bieden en de route naar ondersteuning tussen zowel mbo's als opleidingen binnen mbo-instellingen kan verschillen; en 6) de voorbereiding op de overstap en de nazorg door het pro en vso, waarbij zowel de voorbereiding, ook wel LOB, als de nazorg beter kan. Volgens de geïnterviewden speelt er nog een factor mee specifiek gerelateerd aan de context van Amsterdam: 7) het groot aantal pro-, vso- en mbo-scholen waar jongeren vanaf en naartoe kunnen stromen. Deze factor interacteert met alle eerdergenoemde factoren en maakt met name de samenwerking tussen scholen complex. Tegelijkertijd zijn er diverse ontwikkelingen gaande waardoor jongeren geen overstap ervaren en/of deze geleidelijk wordt gemaakt. De door alle geïnterviewden geprezen PrO-ROC route lijkt daar een goed voorbeeld van. Door bepaalde mbo-niveaus op het pro en vso aan te bieden kan een groot aantal obstakels die de overstap met zich meebrengt, worden weggenomen.

De jongeren en hun ondersteuningsbehoeften

De literatuurverkenning en de interviewresultaten laten zien dat jongeren vanwege uiteenlopende kenmerken naar pro of vso gaan. De ondersteuningsbehoefte verschilt tussen pro en vso, maar ook daarbinnen kunnen jongeren andere behoeften hebben. Waar pro en vso specifiek ingericht zijn op de ondersteuningsbehoefte van de jongere, is het mbo dat niet, en de betreffende jongeren krijgen niet

automatisch extra ondersteuning op het mbo. Een belangrijk knelpunt is dat er op het mbo in vergelijking met pro en vso minder tijd is om de benodigde ondersteuning te bieden en dat een deel van de jongeren zich tegen het advies van het pro of vso in toch inschrijft op het mbo. Van deze jongeren lijkt aannemelijk dat de ondersteuningsbehoefte te omvangrijk is voor wat op het mbo kan worden geboden. Daarbij komt dat de heterogeniteit van de klassen op het mbo maakt dat docenten geconfronteerd worden met een grote diversiteit aan problematieken en daardoor minder goed kunnen aansluiten bij de specifieke behoeften van de jongeren. Verder valt op dat, hoewel mbo's veel soorten ondersteuning in huis hebben of extern kunnen regelen, de geïnterviewden geen goed beeld hebben van de extra ondersteuning die andere mbo-scholen bieden.

Vorbereiding op de overstap: werken aan toekomstperspectief

De voorbereiding van de overstap van pro en vso naar mbo kan beter, zowel volgens geïnterviewden uit pro en vso als mbo. Met name voor LOB in het pro en vso ziet men kansen voor verbetering. Ondanks dat in pro en vso veel gesprekken worden gevoerd over de toekomst van de jongeren, komt naar voren dat deze jongeren vaak geen goed beeld hebben van de mbo-opleiding en/of het toekomstige beroep. Of het kan gebeuren dat de jongeren wel weten wat ze willen, maar de opleiding van hun keuze niet te volgen is op entree of niveau 2. Ook speelt mee dat een deel van de jongeren van pro of vso graag naar het mbo wil omdat zij net als hun vrienden naar een 'normale' school willen. De keuze voor bol of bbl lijkt eveneens door deze factoren te worden beïnvloed: bbl zou passender zijn, maar wordt niet altijd aangeboden en/of strookt niet met de wens om 'gewoon' naar school te gaan.

Hoewel jongeren in het kader van LOB gestimuleerd worden diverse afwegingen te maken bij hun keuze voor een toekomstige opleiding en/of beroep, mogen opleidingen jongeren niet weigeren als zij aan de instroomeisen voldoen. Dit leidt voor mbo's tot een spanningsveld tussen het willen opleiden van goede beroepsofenaars en het willen geven van een kans aan alle jongeren om het onderwijs van hun keuze te volgen. Hier omheen lijkt sprake van een breder spanningsveld: waartoe leiden wij de jongeren op? Enerzijds kunnen jongeren zich op het mbo verder ontwikkelen, anderzijds betekent dit niet altijd dat zij een betere kans maken op de arbeidsmarkt. Geïnterviewden spreken veelvuldig hun zorgen uit over het toekomstperspectief van de jongeren en benoemen dat er geen gegevens voorhanden zijn die laten zien hoe het deze jongeren vergaat nadat zij hun mbo-opleiding hebben afgerond. Ook benoemen zij dat het vinden van een stage voor de jongeren lastig is en/of dat (daarom) stageplaatsen binnen de school worden gecreëerd. Dit kan erop duiden dat de aansluiting met de arbeidsmarkt nog te wensen overlaat. Desondanks wordt ook benoemd dat het mbo, naast kwalificatie, ook allerlei andere functies vervult in het leven van jongeren. Het huidige systeem biedt jongeren volgens geïnterviewden echter weinig ruimte om te mogen *vallen* en *experimenteren*.

De samenwerking bij de overstap

Waar, aansluitend bij de literatuur, enkele geïnterviewden aangeven met bepaalde scholen goed samen te werken in de overstap, wordt eveneens gerapporteerd dat de samenwerking met veel andere scholen verbetering behoeft. Geconcludeerd kan worden dat een goede samenwerking wordt omschreven als een warme overdracht, waarbij onderwijsprofessionals van zowel toeleverende als ontvangende school een gesprek hebben over de haalbaarheid van het mbo en de ondersteuningsbehoefte van de jongere. Deze gezamenlijkheid vraagt veel van zowel het pro en vso als het mbo, en wordt belemmerd door allerlei factoren, waaronder personele wisselingen en het verschil in organisatiestructuren van onderwijsinstellingen, waardoor de juiste afdeling of persoon niet eenvoudig gevonden wordt. Verder kan de jongere zelf de samenwerking en/of overdracht tussen scholen ook stimuleren of belemmeren. In het ideale geval wordt de jongere door de toeleverende school aangemeld bij de mbo-instelling, wat de

uitwisseling van informatie over de jongere makkelijker maakt. Maar sommige jongeren melden zichzelf aan bij het mbo, en doen dit soms pas laat. Het kan ook zijn dat ze in de intake niet open zijn over hun ondersteuningsbehoefte. Bovendien worden de 'systemen' die zijn ingericht om informatie over te dragen wisselend gebruikt en is het niet voor iedereen goed mogelijk om jongeren uit het pro en vso in hun eigen systemen te 'herkennen'. In al deze gevallen is het lastig voor de mbo-instelling om de juiste informatie te verkrijgen over de jongere en de benodigde ondersteuning op tijd te regelen. Er lijkt geen eenduidigheid over de informatie die overgedragen dient te worden, maar de overdrachtsinformatie die mbo-instellingen ontvangen, varieert in kwaliteit. Een andere complicerende factor in de samenwerking is de route naar ondersteuning voor de jongere, die tussen mbo's en soms zelfs tussen opleidingen binnen een mbo-instelling kan verschillen. Er zijn verschillende initiatieven ontstaan om de samenwerking tussen scholen en/of overstap van jongeren te bevorderen, waaronder de inzet van (externe) overstap- en transfercoaches. Een warme overdracht van reeds bij de jongere betrokken professionals heeft echter de voorkeur boven externe professionals, maar deze lijkt te worden bemoeilijkt door factoren als werkdruk en het lerarentekort. De reeds betrokken professionals zorgen idealiter niet alleen voor een warme overdracht, maar ook voor goede nazorg. Nazorg die pro en vso verplicht zijn te leveren. Geïnterviewden uit het pro en vso benoemen dat de uitvoering van deze nazorgplicht, bestaande uit twee telefoongesprekken in twee jaar, onvoldoende is om de nazorg van de jongere echt goed te kunnen uitvoeren. Al met al lijkt het faciliteren van extra tussenschakels die deze overdrachts-, begeleidings- en nazorgtaken op zich nemen, ook al zijn zij 'extra' en voor de jongeren nieuwe gezichten, in deze context makkelijker te realiseren.

Hoewel dit onderzoek zich gericht heeft op de overstap van pro of vso naar mbo, lijkt het erop dat de overstap van jongeren met een ondersteuningsbehoefte van het vmbo naar het mbo vergelijkbare knelpunten kent. Hetzelfde lijkt te gelden voor jongeren van pro of vso die na de overstap naar het mbo, een tweede overstap maken tussen mbo-opleidingen en/of mbo-instellingen. Doordat deze laatste groep jongeren relatief kort op het mbo onderwijs volgt, zeker als zij in de loop van het schooljaar uitvallen, kunnen mbo's zelf maar beperkt informatie overdragen en/of geven zij de informatie die zij hebben ontvangen van de pro- of vso-school niet altijd door. De samenwerkingsverbanden tussen scholen richten zich bovendien weinig tot niet op de samenwerking tussen mbo-instellingen onderling. Een ander knelpunt is de doorstroom van jongeren vanuit entree naar niveau 2. Daar waar zij de entree-opleiding nog kunnen halen, lopen zij bij niveau 2 volgens geïnterviewden tegen hun grenzen aan. Dit terwijl de jongeren vanaf het moment dat zij met niveau 2 starten, kwalificatieplichtig worden. Ondanks dat er aanwijzingen zijn dat jongeren na uitval op niveau 2 via ondersteuning van de gemeente wel door kunnen stromen naar werk, lijkt het toelatingsrecht in combinatie met de kwalificatieplicht voor jongeren ook nadelig uit te kunnen pakken.

Uit dit onderzoek voortvloeiende aanbevelingen, die in de conclusie van dit rapport uitgebreider worden besproken, hebben betrekking op:

- *Het verkleinen van de stap van pro en vso naar mbo, inspiratie halende uit de routes die al zijn opgetuigd om dit te realiseren:*
De kracht van deze routes, waarbij samenstelling van klassen en expertise van docenten jongeren in staat stellen om onderwijs te kunnen blijven volgen, kan breder worden benut dan nu het geval is. Er is een grote groep jongeren die met 'speciaal' mbo-onderwijs in staat kan worden gesteld hun pad richting arbeidsmarkt te verbeteren.
- *Het versterken van de structurele samenwerking:*
Van belang is dat er naast de verticale samenwerking tussen pro, vso en mbo, meer aandacht komt voor de horizontale samenwerking tussen mbo-instellingen en -opleidingen onderling. Om

de samenwerking tussen pro en vso met mbo, en mbo's onderling verder te versterken is het wenselijk dat er meer afstemming komt over de aanmeldprocedures in relatie tot de routes naar extra ondersteuning in het mbo en over de overdrachtsinformatie die wordt verstrekt als een jongere met een extra ondersteuningsbehoefte overstapt. Op basis van onze bevindingen raden we aan om met elkaar in dialoog te gaan om een gezamenlijke taal en betere afstemming van processen te ontwikkelen over: de overdrachtsinformatie die wordt verstrekt als een jongere met een extra ondersteuningsbehoefte overstapt van de ene school of opleiding naar de andere school of opleiding, het ondersteuningsprofiel en de doelgroep passend onderwijs van mbo's en de overdracht van jongeren van pro- en vso-scholen naar mbo-scholen.

- *Het verbeteren van inzicht in gegevens van de jongeren voor het organiseren van de juiste ondersteuning en samenwerking:*

In de systemen die scholen gebruiken om informatie over te dragen of hun eigen administratie in op te slaan gaat het soms mis. Geïnterviewden vanuit het mbo benoemen de behoefte om jongeren afkomstig uit het pro en vso in hun 'systemen' ten alle tijden te herkennen. Aansluitend is er bij geïnterviewden uit zowel pro, vso als mbo grote behoefte om meer te weten over hoe het de doelgroep vergaat op en na het mbo. Gezien de behoefte en het feit dat er ook nog maar weinig bekend is over de effecten van passend onderwijs, lijkt het wenselijk dat binnen Amsterdam wordt nagegaan of er gegevens over de doelgroep en hun loopbaan beschikbaar zijn al dan niet of het mogelijk is gegevens te verzamelen zodat hun (school)loopbaan gevolgd kan worden.

- *Meer tijd creëren voor oriënteren, kiezen en het eigen maken van mbo-vaardigheden:*

Omdat LOB volgens geïnterviewden positief kan bijdragen aan de overstap van jongeren van het pro en vso naar mbo, wordt het wenselijk gezien om onderzoek te doen naar hoe LOB eruit dient te zien voor deze doelgroep. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de kenmerken en mogelijkheden van de doelgroep. Aansluitend kan een oriëntatiejaar waarin zowel de oriëntatie op de volgende loopbaanstap als het aanleren van mbo-vaardigheden de ruimte krijgt, kansrijk zijn.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inhoudsopgave	7
1. Aanleiding	9
2. Aanpak verkenning	11
2.1 Vraagstelling verkenning	11
2.2 Verkenning literatuur	11
2.3 Verkennende interviews	11
3. Verkenning literatuur	13
3.1 Pro, vso en mbo	13
3.1.1 Praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs	13
3.1.2 Middelbaar beroepsonderwijs	13
3.2 Kenmerken van de jongeren en de implicaties voor de begeleiding	14
3.2.1 Jongeren op en afkomstig van het praktijkonderwijs	14
3.2.2 Jongeren in kwetsbare posities	16
3.3 De overstap	18
3.3.1 De overstap van pro of vso naar mbo in cijfers	18
3.3.2 Samenwerking en maatwerk bij de overstap naar het mbo	19
3.4 Beleid, wet- en regelgeving	19
3.5 Factoren die een succesvolle overstap van pro/vso naar mbo beïnvloeden	22
3.5.1 Samenwerking en warme overdracht	22
3.5.2 Start op tijd	23
3.5.3 Realistisch zelfbeeld, en realistisch beeld van beroep, opleiding en kansen	23
3.5.4 Intensievere begeleiding en kwaliteit van begeleiding	24
3.5.5 Inhoudelijke aansluiting en aansluiting van didactisch-pedagogisch klimaat	24
3.5.6 Evalueren overgangen	25
4. Resultaten interviews	26
4.1 Perspectief gemeente/beleid	26
4.1.1 Probleemervaring, oorzaken en gevolgen vanuit het perspectief van de gemeente	26
4.1.2 Wat is het beleid, wat zijn de ideeën?	27
4.1.3 Rol en ervaring in samenwerking pro, vso en mbo	28
4.1.4 Financiering van en ervaring met het inzetten van interventies	29
4.2 Perspectief vanuit pro/vso	29
4.2.1 Samenwerking tussen pro, vso, mbo en gemeente in grootstedelijke context	29
4.2.2 Voorbereiding op de overstap	31
4.2.3 Welke interventies worden ingezet voorafgaand of aan het begin van de overstap.	32
4.2.4 Doorstroom van pro/vso naar mbo en samenwerking rondom warme overdracht	33
4.2.5 Wat gebeurt er na aanmelding bij/overstap naar mbo	34
4.2.6 Wat belemmert/stimuleert al	34
4.2.7 Richting voor de toekomst	36

4.2.8	Uitval van jongeren, mogelijke oorzaken	37
4.2.9	Relevante specifieke kenmerken doelgroep	39
4.2.10	Wens 'nieuwe school = nieuwe start' en competenties voor warme overdracht	40
4.2.11	Toekomstbeeld en competenties die nodig zijn voor mbo	41
4.2.12	Jeugdhulp, rol/positie in probleemsituatie	41
4.2.13	Passend Onderwijs, rol/positie in probleemsituatie	42
4.2.14	Transfercoaching: achterliggende ideeën, opzet en ervaring	42
4.3	Perspectief vanuit mbo	45
4.3.1	Voorlichting, opendagen en meeloopdagen	45
4.3.2	Overstapcoaches en aanmelding.....	45
4.3.3	Intake en (warme) overdracht	46
4.3.4	De overstap	48
4.3.5	Opleiden voor een beroep	51
4.3.6	Toelatingsrecht en kwalificatieplicht	52
5.	Conclusie	54
5.1	Conclusies	54
5.2	Beperkingen	59
5.3	Aanbevelingen.....	60
	Literatuurlijst	65

1. Aanleiding

Overgangen in de onderwijsketen zijn belangrijke sleutelmomenten in de schoolloopbanen van jongeren. Voor jongeren die zich al in kwetsbare situaties bevinden blijkt de overstap van praktijkonderwijs (pro) en voortgezet speciaal onderwijs (vso) naar vervolgonderwijs (mbo) een groot obstakel. Landelijk onderzoek laat zien dat het grootste deel van deze jongeren het niet lukt om een succesvolle overstap te maken (Swart & Visser, 2019). Om meer jongeren de overstap van pro en vso naar mbo wel succesvol te laten maken, wordt geëxperimenteerd in een pilot met zogenaamde (externe) transfercoaches. De transfercoaches begeleiden en/of ondersteunen jongeren bij de overstap van pro en vso naar mbo. Deze begeleiding start in het laatste schooljaar en stopt op het moment dat de jongeren voldoende zelfredzaam zijn. De jongeren worden ongeveer een jaar begeleid waarbij het streven is dat jongeren ondersteuning ontvangen op zowel pro en vso als mbo (Gemeente Amsterdam, 2019). Het idee hierachter is dat de jongere een vast vertrouwenspersoon heeft ondanks de veranderingen die de overstap met zich meebrengt.

In de pilot krijgen de transfercoaches handvatten aangereikt voor het opbouwen en onderhouden van een relatie met de jongeren en voor het coachen van de jongeren bij het zelfstandig oplossen van problemen op verschillende levensgebieden. Mede door deze brede focus is er vooralsnog weinig aandacht voor de overstap van de jongeren tussen scholen. Het hier aangevraagde project wilde zich daarom specifiek richten op dit onderbelichte aspect binnen de pilot met als doel jongeren die de overstap maken van pro/vso naar mbo een succesvolle overstap en zachte landing te bieden. Dit wilden we doen door de (externe) transfercoaches handvatten aan te reiken waarmee zij in samenwerking met de jongeren: a) de weg naar en binnen scholen kunnen vinden, b) in gesprek kunnen gaan met mentoren en/of (studie)loopbaanbegeleiders (slb-ers) van de verschillende scholen en c) informatie over de onderwijs- en ondersteuningsbehoefte van de jongere kunnen verzamelen op het pro/vso en over kunnen dragen aan het mbo. Door samen met de jongere in gesprek te gaan met de verschillende mentoren of slb-ers zouden transfercoaches dus een warme overdracht kunnen bevorderen (e.g., Samenwerkingsverband voortgezet onderwijs Amsterdam-Diemen, 2020).

Hoewel het ontwikkelen en aanreiken van handvatten aan transfercoaches zou kunnen bijdragen aan een succesvolle overstap van kwetsbare jongeren tussen pro/vso en mbo, leken deze doelen aan het begin van dit schooljaar (2021-2022) achterhaald. Zo lukte het bijvoorbeeld niet elke transfercoach een goede relatie op te bouwen met de jongere en richtte de coaching zich veelal op problemen en vraagstukken die aansluiten bij de expertise of achtergrond van de transfercoach. Hoewel coaches van buiten het onderwijs als voordeel hebben dat zij de jongeren kunnen coachen op diverse levensgebieden, lijkt een brede kennis, waaronder kennis van zowel de doelgroep als het onderwijs een voorwaarde om deze jongeren succesvol te kunnen ondersteunen bij hun overstap. Op basis van de huidige ervaringen met transfercoaches wordt gekeken hoe de jongeren in de toekomst beter begeleid kunnen worden. Er worden verschillende benaderingen verkend, zoals het geven van extra begeleidingstijd aan mentoren uit het pro of vso zodat zij de jongeren ook kunnen begeleiden op het mbo en kunnen zorgen voor een warme overdracht. Echter, voordat andere of nieuwe interventies in de praktijk worden gebracht, wordt het van belang geacht meer grip te krijgen op de verschillende actoren en factoren van invloed op een succesvolle overstap van pro/vso naar, én landing in het mbo binnen de Amsterdamse context. Het doel van het hier beschreven onderzoek is daarom het verkrijgen van meer inzicht in de overgang van pro/vso naar mbo om adviezen te kunnen geven over mogelijke interventies om deze overgang voor kwetsbare jongeren in Amsterdam succesvoller te laten verlopen.

Gezien de beperkte looptijd (september tot december 2021) van de in deze rapportage gepresenteerde verkenning is besloten voor een aanpak waarin de verkenning van de literatuur gelijktijdig plaatsvindt met het voeren van gesprekken (interviews) met betrokkenen in Amsterdam. Deze laatste hebben als doel om meer grip te krijgen op het probleem (fenomeen) en de mogelijk oplossingen binnen de context van Amsterdam. In lijn met deze werkwijze, wordt in het volgende hoofdstuk (2) allereerst de aanpak van de verkenning beschreven. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 verslag gedaan van de literatuurverkenning en worden in hoofdstuk 4 de resultaten van de gesprekken (interviews) met betrokkenen in Amsterdam gepresenteerd. Tot slot worden in hoofdstuk 5 conclusies getrokken en worden aanbevelingen gedaan voor de Amsterdamse context.

2. Aanpak verkenning

2.1 Vraagstelling verkenning

Aansluitend bij het doel van de verkennende studie is de centrale vraag:

Welke actoren en factoren beïnvloeden een succesvolle overstap van pro/vso naar, én landing in het mbo in Amsterdam?

Bovenstaande vraag heeft geleid tot de volgende deelvragen:

1. Wat is er vanuit de literatuur bekend over de actoren en factoren die een succesvolle overstap van pro/vso naar, én landing in het mbo beïnvloeden?
2. Wat zijn de percepties van betrokkenen over de overstap van pro/vso naar het mbo in Amsterdam en welke actoren en factoren zijn daar volgens hen van invloed op?

2.2 Verkenning literatuur

De verkenning van de literatuur heeft zich allereerst gericht op het verkrijgen van inzichten a) in het probleem en de context waarbinnen het probleem zich voordoet, en b) de actoren en factoren die een succesvolle overgang tussen pro/vso en mbo beïnvloeden. Gezien de specifieke context waarbinnen het probleem zich voordoet is gebruik gemaakt van Nederlandstalige bronnen.

2.3 Verkennende interviews

Om de percepties van betrokkenen over de overstap van pro/vso naar het mbo in Amsterdam op te halen, zijn elf interviews gehouden. Dit waren semigestructureerde interviews waarvoor een interviewleidraad is ontwikkeld aan de hand van a) de onderzoeksvragen, b) een verkennend gesprek met de projectleider van de pilot 'Transferbegeleiding mbo' en c) een scan van de literatuur op grote thema's. In de interviewleidraad werden de volgende thema's aan de orde gesteld: 1) ervaringen met de overstap, 2) ondersteuning door de eigen school, 3) ondersteuning vanuit toekomstige of aanleverende school, en 4) samenwerking tussen scholen.

Respondenten

Allereerst zijn interviews gehouden met de eerste schil van actoren rondom de pilot 'Transferbegeleiding mbo' en vervolgens met een tweede schil van actoren, aangedragen door respondenten uit de eerste schil, aangevuld met respondenten middels een uitvraag bij het Samenwerkingsverband voortgezet onderwijs Amsterdam-Diemen (hierna aangeduid als SWV). Er zijn respondenten geworven vanuit zowel pro als vso (6 respondenten), het mbo (4 respondenten) en de gemeente (1 respondent). Deelnemende organisaties waren Orion, Kolom, Altra, Luca Praktijkschool, Media College, ROC van Amsterdam, ROCTOP en Gemeente Amsterdam. Alle interviews vonden digitaal plaats via Teams, zijn opgenomen en werden voorafgegaan door een mondeling dan wel schriftelijk informed consent.

Analyses

De opnames van de interviews zijn uitgewerkt in transcripten. De transcripten zijn vervolgens voor elke respondentgroep met elkaar vergeleken, waarna een samenvattende beschrijving is gemaakt. Voor de respondentgroepen gemeente en pro/vso zijn de resultaten samengevat aan de hand van de onderwerpen in de interviewvragen. Voor de respondentgroep mbo bleek het meer voor de hand te liggen de resultaten thematisch en in chronologische volgorde te beschrijven. De thema's komen hierbij voort uit de data en/of zijn door de respondenten zelf naar voren gebracht. De verschillende wijze van beschrijven, zijn terug te zien in het hoofdstuk resultaten. Opgemerkt dient te worden dat hiervoor is gekozen vanwege de beperkte looptijd van het onderzoek. De verschillende resultaatbeschrijvingen, of beter gezegd perspectieven, zijn met elkaar vergeleken en hebben geleid tot conclusies en aanbevelingen.

3. Verkenning literatuur

In deze studie staat de overstap van jongeren van het praktijkonderwijs of voortgezet speciaal onderwijs naar entree (niveau 1) of niveau 2 van het mbo centraal. In de volgende paragrafen wordt ingegaan op de betreffende onderwijsvormen en hun doelgroep, de kenmerken van de jongeren die het in de studie betreft, de overstap tussen pro/vso en mbo, het beleid en de actoren en factoren die de overstap beïnvloeden.

3.1 Pro, vso en mbo

3.1.1 Praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs

Het praktijkonderwijs is een van de vier vormen van voortgezet onderwijs in Nederland. In tegenstelling tot de andere drie vormen van voortgezet onderwijs heeft een jongere een indicatiestelling nodig om toegelaten te worden tot het praktijkonderwijs. Het praktijkonderwijs is bedoeld voor jongeren voor wie het vmbo niet haalbaar is en die vooral leren door te 'doen'. De jongeren hebben een IQ van 55 tot 80, en hebben een leerachterstand op tenminste twee van de vier gebieden: 1) inzichtelijk rekenen, 2) begrijpend lezen, 3) technisch lezen, en 4) spelling (Rijksoverheid, z.d.a). In het praktijkonderwijs krijgen jongeren onderwijs op maat en volgen zij aan de hand van een persoonlijk ontwikkelingsperspectief een eigen leerroute (Steunpunt Passend Onderwijs, 2021a). Deze bestaat uit: a) theoretische vakken, b) beroepspraktijkvorming, c) redzaamheidstraining, d) persoonlijkheidsvorming, en e) arbeidsvaardigheidstraining. De meeste jongeren volgen 5 jaar praktijkonderwijs, waarna een groot deel van hen doorstroomt naar werk. Het andere deel stroomt door naar het mbo (Rijksoverheid, z.d.a).

Het voortgezet speciaal onderwijs is er voor jongeren die extra ondersteuning nodig hebben, die het reguliere voortgezet onderwijs niet kan bieden. Afhankelijk van de ondersteuningsbehoefte worden de volgende vier clusters (doelgroepen) onderscheiden: 1) blinde en slechtziende, 2) dove, slechthorende of taal- spraakstoornissen, 3) lichamelijke en/of geestelijke handicap en langdurig zieken, en 4) psychische stoornissen en gedragsproblemen (Rijksoverheid, z.d.b). De ondersteuning voor de eerste twee clusters wordt op landelijk niveau georganiseerd en valt daarom buiten de scope van deze studie. De clusters 3 en 4 daarentegen zijn onderdeel van de samenwerkingsverbanden passend onderwijs en kunnen daardoor tot de doelgroep van deze studie behoren. In het algemeen kunnen jongeren tot hun twintigste op het vso blijven, waarna zij doorstromen naar vervolgonderwijs, arbeidsmarkt of dagbesteding. Het zogenaamde uitstroomprofiel wordt al tijdens de opleiding bepaald. Op de jongeren die kiezen voor vervolgonderwijs zijn de kerndoelen van de onderbouw van het vo van toepassing. Deze jongeren kunnen afhankelijk van hun diploma doorstromen naar diverse onderwijstypen en niveaus.

Voor alle jongeren van het praktijkonderwijs en voor die jongeren van het voortgezet speciaal onderwijs die geen vmbo-diploma kunnen behalen, geldt dat zij sinds 2018 een schooldiploma ontvangen bij het afronden van hun opleiding.

3.1.2 Middelbaar beroepsonderwijs

Het mbo kent allereerst een groot aantal beroepsgerichte opleidingen die verdeeld zijn over *vier sectoren*: Zorg & Welzijn, Economie & Handel, Techniek en Groen. Ten tweede onderscheidt het mbo *twee soorten leerwegen*. In de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) leren jongeren vooral in de beroepspraktijk. Binnen

deze leerweg krijgen jongeren 1 á 2 dagen per week onderwijs op school aangeboden en leren zij de overige 3 á 4 dagen in de beroepspraktijk. In de vorm van een leerwerkcontract wordt vastgelegd dat de jongere door de beroepspraktijk (bedrijf of organisatie) begeleid en betaald wordt. In de beroepsopleidende leerweg (bol) leren jongeren vooral op school. Zij gaan 3 á 4 dagen per week naar school en lopen gemiddeld 1 á 2 dagen stage in de beroepspraktijk. Ten derde kent het mbo vier niveaus, waarbij niveau 4 het hoogste niveau is. De entreeopleiding (niveau 1) leidt op tot assistent. De entreeopleiding is bedoeld voor jongeren vanaf 16 jaar zonder vmbo-diploma, biedt veel persoonlijke aandacht en begeleiding en duurt meestal 1 jaar. Na de entreeopleidingen kunnen jongeren doorstromen naar de basisberoepsopleiding (niveau 2). Deze opleiding is ook toegankelijk met een vmbo-diploma basisberoepsgerichte leerweg. De basisberoepsopleiding leidt op tot uitvoerend werk en duurt gemiddeld 1 á 2 jaar. Na afronding van de basisberoepsopleiding of met een diploma vmbo-kader of hoger, kan worden ingestroomd in de vakopleiding (niveau 3). De vakopleiding leidt op tot allround medewerker en duurt drie jaar. Hierna kan worden doorgestroomd naar de middenkaderopleiding (niveau 4), welke ook toegankelijk is voor jongeren met minimaal een diploma vmbo-kader. De middenkaderopleiding leidt jongeren op voor specialistisch uitvoerend werk zonder begeleiding (Mbo Start, z.d.; Wijering-van Wijk & Westershuis, 2020).

3.2 Kenmerken van de jongeren en de implicaties voor de begeleiding

Jongeren volgen het praktijkonderwijs of voortgezet speciaal onderwijs vanwege uiteenlopende redenen. Daar waar jongeren praktijkonderwijs krijgen vanwege een lager IQ en/of grote leerachterstanden, zijn er voor jongeren in het voortgezet speciaal onderwijs, zoals eerder vermeld, heel andere en bovendien sterk uiteenlopende redenen om deze onderwijsvorm te volgen. De beide groepen worden veelal in één adem genoemd, maar verschillen nogal ten opzichte van elkaar. Dit betekent niet dat er geen overlap is tussen de problemen die zij kennen, het betekent wel dat er uiteenlopende implicaties kunnen zijn voor wat begeleiding en/of coaching van deze verschillende jongeren zou moeten behelzen. In onderstaande paragrafen gaan we hierop in, waarbij we een onderscheid maken tussen jongeren op, en afkomstig van, het praktijkonderwijs en jongeren in een kwetsbare positie (in algemenere zin). Gezien de diversiteit van de doelgroep van het voortgezet speciaal onderwijs wordt deze groep niet als zodanig in deze paragraaf behandeld, zij maken wel deel uit van de groep jongeren in een kwetsbare positie.

3.2.1 Jongeren op en afkomstig van het praktijkonderwijs

Zoals hierboven beschreven hebben jongeren in het praktijkonderwijs een IQ tussen 55 en 80. Een deel van hen heeft een Licht Verstandelijke Beperking (LVB), wat betekent dat zij een IQ hebben tussen 50 en 70. Jongeren met een IQ tussen 70 en 85 worden gezien als zwakbegaafd. Maar IQ is niet de enige factor die bepalend is. Mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) hebben aanzienlijke beperkingen in hun cognitieve ontwikkeling en in hun adaptieve vaardigheden, ook wel sociaal aanpassingsvermogen genoemd (Kenniscentrum LVB, z.d.). Hetzelfde geldt, in mindere mate, voor mensen die als zwakbegaafd worden gezien. De term 'zwakbegaafdheid' is een complex begrip waar minder onderzoek naar wordt gedaan dan naar LVB. Soms wordt in de praktijk de term LVB ook gehanteerd voor de gehele groep (mensen met een IQ tussen de 50 en 85). Dit leidt echter tot spraakverwarring en draagt bij aan de beperkte zichtbaarheid van de groep zwakbegaafden. Internationaal wordt op een meer heldere wijze onderscheid gemaakt tussen *intellectual disability* (wat wij een (licht) verstandelijke beperking zouden noemen) en *borderline intellectual functioning* (wat wij zwakbegaafdheid zouden noemen) (Wieland, Aldenkamp, & Van den Brink, 2017). Beide classificaties verwijzen strikt genomen naar afzonderlijke cognitieve niveaus van functioneren, al lijkt het voor

professionals in de praktijk vaak meer op een geleidende schaal van vergelijkbare beperkingen in cognitie en sociaal aanpassingsvermogen die deze jongeren ondervinden. Bij het begeleiden en/of coachen van jongeren in het praktijkonderwijs is het belangrijk hier rekening mee te houden. Omdat er over jongeren met een LVB meer bekend is, wordt hieronder literatuur over het begeleiden van deze jongeren aangehaald.

Belangrijke kenmerken

Jongeren met een LVB hebben veelal problemen met (abstract) denken, het oplossen van problemen en met leren. Daarnaast hebben zij vaak moeite met het begrijpen van taal en met verschillende sociale en praktische vaardigheden. Aan het uiterlijk is meestal niet te zien dat mensen licht verstandelijk beperkt zijn. Mede hierdoor worden ze overvraagd op school, op het werk en in het alledaagse contact. Er wordt dan meer gevraagd dan ze kunnen of aankunnen. Dit kan leiden tot faalervaringen, frustratie en een negatief zelfbeeld. Deze negatieve gevoelens kunnen zich op hun beurt uiten in opstandig gedrag en andere emotionele en gedragsproblemen. Als gevolg hiervan is de kans groot dat mensen met een LVB afhaken op school. Door het ontbreken van een goede opleiding komen ze vervolgens moeilijk aan het werk. Hun maatschappelijk functioneren wordt hierdoor belemmerd. Armoede en schuldenproblematiek liggen al snel op de loer.

Implicaties voor begeleiding

Aangetoond is dat jongeren met een licht verstandelijke beperking meer op hun hoede zijn voor het gedrag van mensen en situaties en een verhoogde gevoeligheid vertonen voor psychosociale stress (Hodapp & Zigler, 1995, in Kocken, 2020). De wijze waarop deze jongeren benaderd worden is daarom bepalend of zij zich meewerkend of tegenwerkend opstellen. Ook de eerder beschreven kenmerken leiden tot belangrijke implicaties voor het begeleiden en/of coachen van deze jongeren, zo ondervonden ook Hermsen, Hees en Van Oostaijen (2017): In de gangbare basisprincipes van coaching, die we ook terugzien in het onderwijs, ligt een sterke nadruk op verantwoordelijkheid, zelfsturing en reflectie. De onderzoekers concluderen dat deze uitgangspunten niet voldoende tegemoetkomen aan het specifieke van coachen van ervaringsdeskundigen met een licht verstandelijke beperking. De onderzoekers doen een aantal aanbevelingen voor het coachen van jongeren met een licht verstandelijke beperking, die aansluiten bij de behandelinterventies van Douma (2018). Deze behandelinterventies zijn:

- De communicatie worden afgestemd (gebruik bijvoorbeeld niet meer dan 5 woorden in een zin, stel maar een vraag tegelijkertijd, gebruik dezelfde woorden als de jongere, praat rustig en geef meer tijd om te antwoorden, gebruik geen figuurlijk taalgebruik, check of de jongere je begrepen heeft en gebruik visuele middelen);
- De sessie concreet worden gemaakt door: 1) aan te sluiten bij de belevingswereld van de jongere (bijvoorbeeld door voorbeeldsituaties uit het eigen leven van de jongere te gebruiken), 2) meer structuur te hanteren (door bijvoorbeeld de opbouw en duur van de sessie schematisch weer te geven en deze op te hangen, elk contactmoment op dezelfde manier op te bouwen en af te spreken op een plek met zo min mogelijk afleidende prikkels), 3) dat wat er besproken wordt te vereenvoudigen, doseren en ordenen (door concrete voorbeelden te gebruiken, een punt op verschillende manieren duidelijk gemaakt worden, door bijvoorbeeld een spel of rollenspel gecombineerd met een video, meer tussenstappen te maken en korte sessies met een aantal herhalingen te plannen) en 4) de jongere laten leren door te ervaren (oefenen in plaats van vertellen, uitbeelden, voordoen, rollenspellen, doe-dingen af te wisselen met praten);
- Aandacht te hebben voor het betrekken, vergroten en verstevigen van het sociale netwerk;
- Aandacht te hebben voor het vasthouden en generaliseren van het geleerde;

- Een veilige en positieve omgeving te creëren, waarbij wordt gesteld dat bij coaching van jongeren met een licht verstandelijke beperking de houding van de coach extra belangrijk is voor het slagen van de coaching, en de coach de tijd zal moeten nemen voor het motiveren van de jongeren en het vergroten van het zelfvertrouwen. Door duidelijk het ‘waarom’ uit te leggen en de jongere in eigen woorden het nut te laten formuleren, makkelijke en op korte termijn haalbare doelen te stellen die gericht zijn op het aanleren van praktische vaardigheden en aansluiten bij de interesses en oplossingen die de jongere zelf aandraagt, veel te complimenteren en belonen en deze beloningen te koppelen aan gedrag, de sterke kanten en het positieve gedrag te benadrukken en kleine succeservaringen op te laten doen.

3.2.2 Jongeren in kwetsbare posities

De groep jongeren in een kwetsbare positie is breder dan dit onderzoek behelst. Ook worden er landelijk, vanuit verschillende aanpakken, verschillende definities voor deze groep jongeren gehanteerd. In de aanpak voortijdig schoolverlaten en jongeren in een kwetsbare positie (ook wel ‘vervolgaanpak’ genoemd) van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) gaat het om jongeren die onderwijs volgen in het praktijkonderwijs, het voortgezet speciaal onderwijs, het vmbo (basisberoepsgerichte leerweg) en de entreeopleiding en die de overstap maken naar het (vervolgniveau binnen het) mbo of de arbeidsmarkt. Formeel vallen zij nadat ze die overstap hebben gemaakt onder de definitie van een ‘jongere in een kwetsbare positie’ (Ministerie van OCW, z.d.). De afgelopen jaren heeft deze groep landelijk meer aandacht gekregen. In het voortgangsonderzoek naar de landelijke aanpak wordt beschreven dat deze aandacht een positieve uitwerking heeft gehad op de begeleiding van deze jongeren (Van der Gaag et al., 2018). Ook wordt de behoefte uitgesproken om de definitie van jongeren in een kwetsbare positie te verbreden, omdat de afbakening in de praktijk vaak tot gevolg heeft dat jongeren die zich hier net buiten bevinden, maar om andere redenen wel kwetsbaar zijn en begeleiding nodig hebben, buiten de boot vallen. Professionals in de praktijk merken dat een veel grotere groep jongeren behoefte heeft aan hun begeleiding/coaching op weg naar een plek waar zij kunnen participeren in onze samenleving.

Ook de aanpak 16-27 maakt duidelijk gemaakt dat we het hier over een grote en zeer diverse groep jongeren hebben:

“We onderscheiden verschillende groepen jongeren in een kwetsbare positie. Sommige jongeren vallen in meerdere groepen. Andere jongeren zijn wel kwetsbaar, maar vallen wellicht niet binnen onderstaande categorieën. Onderstaande opsomming is daarmee niet uitputtend, maar geeft een beeld van bestaande kwetsbare groepen. Er zit ook overlap in de risicofactoren.” (Aanpak 16-27, z.d.).

De groepen jongeren in een kwetsbare positie die door hen worden onderscheiden, zijn:

- Dak- en thuisloze jongeren
- Jongeren met een licht verstandelijke beperking
- Jongeren met een jeugdbeschermings- en/of jeugdreclasseringsmaatregel
- Onzichtbare jongeren
- Probleemjongeren
- Risicjongeren
- Spookjongeren
- Thuiszitters
- Voortijdig schoolverlaters
- Alleenstaande minderjarige vluchtelingen

Bovenstaande maakt duidelijk wat het zo lastig maakt om iets over de begeleiding aan deze groep te zeggen. De groep is groot en divers. Het is dan ook niet vreemd dat pogingen om te duiden welke begeleiding deze jongeren in een kwetsbare positie nodig hebben vooral algemene kennis opleveren, die desondanks niet minder relevant is. In onderzoek naar het werken met deze jongeren wordt met name duidelijk hoe belangrijk de relatie tussen de coach/begeleider en de jongere is.

Jongeren in kwetsbare posities kunnen worden gezien als jongeren die niet in staat zijn om zonder extra hulp, economisch zelfstandig te worden en te blijven (Waltz et al., 2011). Zij hebben vaak minder kansen om zich te ontwikkelen op sociaal en persoonlijk vlak, kunnen een negatief zelfbeeld hebben maar ook stressvolle relaties met autoritaire volwassenen hebben. Daarom is de relatie tussen de coach en de jongere voor deze groep essentieel (Haudenhuyse, Theeboom, Nols & Coussée, 2014). Wiersma en Van Goor (2020) deden literatuuronderzoek naar wat het begeleiden van jongeren en jongvolwassenen specifiek vraagt van professionals. Vanuit een groot aantal aangehaalde onderzoeken benoemen zij de volgende belangrijke aspecten in begeleiding van deze groepen jongeren:

- Een open, vriendelijke, oprechte, geïnteresseerde, respectvolle en cultuur-sensitieve houding.
- Recht doen aan de toenemende behoefte van autonomie, door ruimte te bieden om zaken zelf uit te proberen en te ontdekken, maar er tegelijkertijd zijn om steun te bieden als dat nodig is.
- Naast hen staan, vertrouwen uitstralen, actief meedenken en de nodige informatie verstrekken zodat jongeren zelf een weloverwogen keuze kunnen maken.
- Betrouwbaar zijn en zorgen voor een veilige relatie, door er rekening mee te houden dat voor jongeren een veilige basis niet altijd vanzelfsprekend is en dat zij daarom sensitiever zijn voor betrouwbaarheid van de professional; professionals tonen zich betrouwbaar door afspraken na te komen, aan te geven wanneer dit niet mogelijk is en duidelijk te zijn over eventueel geldende regels en verwachtingen.
- Zich persoonlijk betrokken voelen en begrip tonen, actief doorvragen wanneer er meer aan de hand lijkt te zijn, luisteren en wat er gezegd wordt ook serieus nemen.
- Jongeren als volwaardig persoon bejegenen, waarbij de toon van de professional van belang is; niet overdreven aardig, kleinerend of onecht.
- Frequent en regelmatig contact met een professional en werken volgens een gedegen behandelplan dragen eraan bij dat jongeren structuur ervaren en het gevoel hebben dat ze serieus worden genomen.
- Een flexibele houding hebben die tegemoetkomt aan de individuele wensen en behoeften van de jongere, waar nodig op meerdere leefgebieden.
- Oog hebben voor het soms diepgewortelde gebrek aan zelfvertrouwen, door te werken met kleine (haalbare) doelen waarbij jongeren succeservaringen opdoen en daarbij uit te stralen dat er geloof is dat deze doelen gesteld en behaald kunnen worden, het geven van complimenten en stimuleren van ontwikkeling en groei, onderstrepen dat de professional vertrouwen heeft in de potentie en kracht van de jongere.
- Gemotiveerd zijn om met deze doelgroep te werken en in staat zijn om voldoende tijd te besteden aan de jongeren.
- Aan te sluiten bij diverse jongerengroepen en leefwerelden door kennis te hebben van verschillen tussen jongeren qua problematiek, cultuur, gender en seksuele oriëntatie.

Ook in onderzoek van Zandbergen, Essen, Abu Ghazaleh en Englander (2020) is onderzocht wat belangrijke succesfactoren zijn in de begeleiding van jongeren in een kwetsbare positie, specifiek daar waar je ze op weg wil helpen naar een positief toekomstperspectief. De belangrijkste succesfactoren voor

begeleiding van jongeren in een kwetsbare positie uit dit onderzoek, dubbelingen met het eerder beschreven onderzoek van Wiersma en Van Goor (2020) buiten beschouwing gelaten, zijn:

- Maak gebruik van verbeeldingskracht, het brein in de fase van jongvolwassenheid (beperking of niet) is nog niet goed in staat om zichzelf in de toekomst voor te stellen en heeft hulp nodig om deze toekomst te visualiseren. Hoe beter de visualisatie, hoe meer jongeren open staan voor begeleiding naar dat toekomstperspectief.
- Houd er rekening mee dat het nadenken over de toekomst voor jongeren in een kwetsbare positie overweldigend kan zijn en stress op kan roepen. Houd het licht, speels en neem een lange aanloop.
- Heb aandacht voor de weg die jongeren reeds hebben afgelegd, neem de tijd en werk in een tempo dat goed voelt voor de jongere.
- Probeer niet te veel vast te houden aan een vast stramien van school, inkomen en wonen. Voor je het weet, richt de begeleiding zich vooral op de 'moetjes' en dan is de energie en motivatie snel verdwenen.
- Een creatieve methode als Storytelling kan helpen om een positieve framing van het toekomstperspectief te bewerkstelligen, en om jongeren in beweging te krijgen. Een andere methode, die van Disney, licht toe waarom het belangrijk is om het perspectief van de dromer, de realist en de criticus uit elkaar te trekken. In het onderzoek kwam naar voren dat het van belang is dat de coach of begeleider ervoor waakt niet de realistische of kritische rol op zich te nemen, maar eerst veel ruimte te laten voor dromen en vervolgens in kleine stapjes de andere twee perspectieven te introduceren.

Kortom, jongeren in een kwetsbare positie zijn niet één doelgroep, maar hebben een grote diversiteit aan achtergronden en problemen waar zij tegen aanlopen. De vragen die zij hebben, bestrijken veelal meerdere leefgebieden. Als coaches of begeleiders met deze kwetsbare groep te maken hebben, dan moeten zij vaak over sterke competenties beschikken en veel tijd en aandacht investeren in de coaching of begeleiding.

3.3 De overstap

3.3.1 De overstap van pro of vso naar mbo in cijfers

Voor jongeren afkomstig van het pro geldt dat zij door kunnen stromen naar werk of naar een entreeopleiding van het mbo waar zij een startkwalificatie kunnen behalen. Na het behalen van de startkwalificatie kunnen zij eveneens doorstromen naar werk of niveau 2 van het mbo. Onderzoek van Koopman en Ledoux (2018) naar de doorstroom naar het mbo tussen 2011 en 2016, laat zien dat gemiddeld 49% van de jongeren van het pro doorstroomt naar het mbo. Opvallend is dat dit onderzoek laat zien dat in de provincie Noord-Holland dit percentage aanzienlijk hoger ligt, namelijk op 67%. Redenen voor deze hogere instroom zijn onbekend. Verder laat ditzelfde onderzoek zien dat 41% van de jongeren van het vso doorstroomt naar het mbo. Van deze jongeren stromen de meesten in op niveau 1 (33%) en niveau 2 (37%) van het mbo. Een kleiner deel (30%) stroomt door naar niveau 3 of 4. In tegenstelling tot pro, waarvandaan jongeren enkel kunnen doorstromen naar niveau 1, kunnen jongeren afkomstig van het vso doorstromen naar verschillende niveaus van het mbo.

Kijkend naar de leerwegen in het mbo, dan laat het onderzoek van Koopman en Ledoux (2018) zien dat van de mbo-instroomcohorten vanaf 2011, 81% van de *jongeren uit praktijkonderwijs, vso en vmbo-b* kiest voor bol en 19% voor bbl. Bovendien zien zij dat steeds meer jongeren afkomstig uit het

praktijkonderwijs kiezen voor bol in plaats van bbl. Verder concluderen Koopman en Ledoux dat van de instromers in het mbo gemiddeld 2,4% afkomstig is uit het praktijkonderwijs en 3,1% afkomstig is uit het vso. Dit betekent dat gemiddeld slechts 5,5% van de studenten die instromen op het mbo afkomstig is van het pro of vso.

Tot slot, laat het onderzoek van Koopman en Ledoux (2018) zien dat 71% van alle studenten die start met de entree opleiding (mbo niveau 1) binnen twee jaar een diploma behaalt. Van de studenten die starten in een mbo niveau 2 opleiding behaalt 60% binnen twee jaar een diploma. Verder blijkt uit de resultaten dat studenten afkomstig van het vso op zowel niveau 1 als niveau 2 het minst succesvol zijn. Aansluitend blijkt dat studenten die, voordat de wet passend onderwijs werd ingevoerd, geregistreerd werden als studenten met buitenschoolse zorg en/of een rugzak minder succesvol zijn en dat dit het sterkst geldt voor vso-studenten. Koopman en Ledoux hebben bovendien aanzienlijke verschillen tussen mbo-instellingen gevonden in slagingspercentages van studenten uit het pro en vso met en zonder buitenschoolse zorg en/of rugzak. Voor deze verschillen hebben zij echter geen verklaring kunnen geven.

3.3.2 Samenwerking en maatwerk bij de overstap naar het mbo

Jongeren afkomstig uit het praktijkonderwijs ervaren het volgen van een entreeopleiding vaak als een grote stap voorwaarts. Hoewel deze jongeren op het mbo een enorme groei kunnen doormaken en aan zelfvertrouwen kunnen winnen, lijkt een geleidelijke overstap van het pro naar het mbo voor het overgrote deel van deze jongeren gewenst (Platform Praktijkonderwijs, 2016). Zo kunnen jongeren al in het laatste jaar in het pro, één of meerdere dagen naar het mbo gaan. Hierbij kan het aantal dagen op het mbo geleidelijk toenemen waarbij de jongeren na afronding van pro volledig overstapt naar het mbo. Het is echter ook mogelijk dat jongeren de entreeopleiding volledig op de praktijkschool volgen. Afhankelijk van de jongere zal moeten worden gekeken hoe de overstap het beste vorm kan krijgen (Platform Praktijkonderwijs, 2016). Hierbij dient opgemerkt te worden dat voorafgaand aan de vraag, hoe de overstap van pro naar mbo het beste vorm kan worden gegeven, gevraagd moet worden welke overstap het beste past bij de jongere; de overstap van pro naar het mbo of naar de arbeidsmarkt.

Het aanbieden van delen van, of de volledige entreeopleiding op de praktijkschool vraagt samenwerking tussen pro en het mbo. Deze samenwerking dient vastgelegd te worden in een overeenkomst waarin verschillende aspecten van de samenwerking, zoals doel en financiën, staan beschreven (Platform Praktijkonderwijs, 2016). In veel regio's loopt de samenwerking goed, maar nog niet in alle regio's (van Engelshoven, 2020). Ondanks dat de entreeopleiding of delen daarvan kunnen worden aangeboden in het pro, is en blijft het mbo verantwoordelijk voor de examinering (Platform Praktijkonderwijs, 2016). Het kabinet vindt het belangrijk dat de entreeopleiding geheel of gedeeltelijk in het pro wordt aangeboden als dit in het belang is van de jongere. Daarom wil zij dit in plaats van te gedogen, ook wettelijk gaan vastleggen. Hoewel minder vaak voorkomend, kan de hierboven beschreven samenwerking tussen praktijkonderwijs en mbo, ook van toepassing zijn op het voortgezet speciaal onderwijs en het vmbo-onderwijs. Aansluitend kan een enkele keer de beschreven samenwerking ook van toepassing zijn op niveau 2 van het mbo.

3.4 Beleid, wet- en regelgeving

In het schooljaar 2014-2015 is de Wet passend onderwijs ingevoerd. Deze wet had als doel alle leerlingen en jongeren een plek binnen het onderwijs te bieden die past bij zijn/haar ondersteuningsbehoefte. Scholen hebben door de Wet passend onderwijs zorgplicht gekregen. Dit

betekent dat zij de verantwoordelijkheid hebben om jongeren die extra ondersteuning nodig hebben een goede onderwijsplek te bieden. Voor alle scholen geldt dat zij basisondersteuning moeten bieden zoals hulp aan jongeren met dyslexie. Daarnaast bieden scholen extra ondersteuning, bijvoorbeeld voor jongeren met gedragsproblemen. Voor deze extra ondersteuning geldt dat niet alle scholen deze passende ondersteuning zelf hoeven te kunnen bieden aan jongeren, maar dat zij door samen te werken met zowel reguliere als speciale scholen in de vorm van een samenwerkingsverband alle jongeren een passende plek moeten kunnen bieden (Rijksoverheid, z.d.c). Deze zogenaamde zorgplicht van scholen houdt in dat als een jongere met extra ondersteuningsbehoefte zich aanmeldt bij een school zij een passend aanbod moeten bieden. Dit betekent dat de school moet onderzoeken of zij zelf het passende aanbod kan verzorgen en zo niet, én de school kan dit onderbouwen dan moet zij de jongere een passend aanbod doen in de vorm van een andere plek op een geschikte school (Ledoux & Waslander, 2020; Steunpunt Passend Onderwijs, 2021). Evaluatieonderzoek van het passend onderwijs in het mbo laat zien dat een kwart van de opleidingsmanagers rapporteert dat hun team een tot drie keer per jaar een jongere met een extra ondersteuningsbehoefte doorverwijst naar een andere opleiding. Daar tegenover staat dat opleidingsteams ongeveer hetzelfde aantal doorverwezen jongeren van elders aannemen (Eimers, 2020). Aansluitend moest de Wet passend onderwijs ervoor zorgen dat er voor jongeren met extra ondersteuning doorlopende leer- en zorglijnen kwamen door onderwijspartners in de keten met elkaar te laten samenwerken (Amsing, van Lieverloo, & Wentink 2010). Opgemerkt dient te worden dat mbo's geen deel uitmaken van de samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs. Wel zijn mbo's sinds 2018 verplicht om aan te sluiten bij de op overeenstemming gerichte overleggen tussen samenwerkingsverbanden passend onderwijs en gemeenten. Voor passend onderwijs in het mbo geldt dat elke instelling zelf verantwoordelijk is. De extra ondersteuning aan jongeren op het mbo maakt deel uit van hun interne zorgstructuur. Deze zorgstructuur werkt vaak met verwijzingen waarbij een opleidingsteam een jongere met een ondersteuningsbehoefte die zij niet kan helpen doorverwijzen naar de tweedelijnszorg (Eimers, 2020). Grote mbo's kennen vaak uitgebreide stafdiensten met veel verschillende voorzieningen en specialismen, zoals studieloopbaan, leerproblemen en psychosociale problematiek. Kleinere instellingen of instellingen met meerdere en soms ver van elkaar gelegen locaties hebben vaak een kleinere voorziening, bestaande uit een multidisciplinair team per locatie (Eimers, 2020). De evaluatie van passend onderwijs in het mbo (Eimers, 2020) laat echter zien dat er een verschuiving plaatsvindt van centrale ondersteuningsvoorzieningen (de tweede lijn) naar ondersteuning vanuit opleidingsteams (de eerste lijn). Hoewel teammanagers veelal aangeven tevreden te zijn over de expertise in hun teams, rapporteren zorgcoördinatoren juist tekorten in kennis en bekwaamheden bij docenten (van Engelshoven, 2020). Daarom wordt, hoewel er grote verschillen zijn tussen opleidingsteams, verdere professionalisering van de opleidingsteams geadviseerd (Eimers, 2020). De verschuiving naar ondersteuning in de opleidingsteams komt o.a. doordat mbo's tegen de grenzen van de organiseerbaarheid en betaalbaarheid van de zorgstructuur aanlopen en doordat beleidskaders de rol van het team meer zijn gaan benadrukken. Een derde van de jongeren op het mbo heeft namelijk een extra ondersteuningsbehoefte (van Engelshoven, 2020).

Met de invoering van de Wet passend onderwijs krijgen door de overheid aangewezen regionale samenwerkingsverbanden van scholen één budget waarmee zij op regionaal niveau passend onderwijs moeten bieden. Elk samenwerkingsverband mag naar eigen inzicht dit budget verdelen. Voorheen konden scholen verschillende vormen van financiering, zoals het leerlinggebonden budget, aanvragen voor jongeren met milde en/of zware ondersteuningsbehoeften. Ook voor mbo's gold dat de leerlinggebonden financiering naar de lumpsum werd overgeheveld en dat ook zij meer ruimte hebben gekregen om de ondersteuning naar eigen inzicht vorm te geven (van Engelshoven, 2020). Verder werden, met de invoering van de Wet passend onderwijs, alle po en vo-scholen verplicht om een

ontwikkelingsperspectief (OPP) op te stellen voor jongeren die extra ondersteuning nodig hebben. In het OPP staat zoals eerder aangegeven wat het uitstroomprofiel van de jongere is en welke onderwijsdoelen daarbij horen (Steunpunt Passend Onderwijs, 2021c). Voor het mbo geldt dat de instelling en de jongere met een ondersteuningsbehoefte afspraken maken over de extra ondersteuning om ervoor te zorgen dat hij/zij de benodigde ondersteuning ook krijgt. De afspraken worden vastgelegd in een bijlage bij de onderwijsovereenkomst (Ledoux & Waslander, 2020). Voor het kunnen bieden van de passende ondersteuning aan jongeren door mbo's is het van groot belang dat instromende jongeren zich voor 1 april aanmelden, omdat er dan tijd is voor een grondige intake en de benodigde ondersteuning te regelen (van Engelshoven, 2020). Evaluatie van het passend onderwijs in het mbo laat echter ook zien dat intakers spanning voelen tussen het doel om jongeren met recht op toegang tot de mbo-opleiding en het doel om geschikte beroepsbeoefenaars voor het werkveld op te leiden. Tot slot werden met invoering van de wet zowel po-, vo- als mbo-scholen verplicht om een schoolondersteuningsprofiel te maken, waarin de school aangeeft welke extra ondersteuning zij kan bieden.

Voor mbo's had de invoering van de Wet passend onderwijs in tegenstelling tot het po en vo geen stelselwijziging tot gevolg. Eimers (2020) benadrukt dan ook dat passend onderwijs in het mbo er vooral voor moest zorgen dat jongeren uit het pro en vso succesvol een beroepsopleiding in het mbo kunnen volgen. Ondanks dat de effecten van de Wet passend onderwijs geen grote veranderingen voor het mbo met zich meebrachten, heeft de wet in combinatie met veranderingen in andere belangrijke beleidskaders, zoals de invoering van het toelatingsrecht en de verschuiving in aanpak omtrent voortijdige schoolverlaters, waarbij meer aandacht is komen te liggen op jongeren uit het pro en vso, wel tot grote veranderingen geleid. Zo zijn mbo's zich bij de toelating bewuster geworden van het feit dat zij jongeren niet mogen weigeren en dat zij eenmaal toegelaten jongeren passende ondersteuning moeten bieden (vg. Eimers, 2020). Verder hebben, zoals eerder aangestipt, de beleidskaders die aansluiten bij passend onderwijs volgens Eimers (2020) gemeen dat ze het proces in het opleidingsteam benadrukken. Tegelijkertijd lijkt passend onderwijs soms te botsen met andere doelen. Zoals reeds naar voren is gekomen over de intake, kan de verantwoordelijkheid om gekwalificeerde beroepsbeoefenaars op te leiden voor het werkveld soms botsen met de plicht om studenten met een ondersteuningsbehoefte die men ongeschikt acht voor het beroep toe te laten (Eimers, 2020).

Een wet die samenhangt met de zojuist genoemde veranderende aanpak om voortijdig schoolverlaters te voorkomen betreft de kwalificatieplicht. De kwalificatieplicht verplicht jongeren tot 18 jaar die nog geen startkwalificatie hebben behaald om onderwijs te volgen. Een startkwalificatie is een diploma van een havo-, vwo- of mbo2-opleiding. De kwalificatieplicht geldt niet voor jongeren van het praktijkonderwijs en jongeren van het vso die de uitstroomprofielen arbeidsmarkt of dagbesteding hebben gevolgd. Jongeren die op school uitvallen en nog een kwalificatieplicht hebben, worden door het mbo gemeld bij de gemeente.

Naar aanleiding van de evaluatie passend onderwijs in het mbo is een verbeteragenda opgesteld door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, gericht op verbetering van (van Engelshoven, 2020):

1. de intake van aspirant-studenten en de betrokkenheid van hun ouders;
2. de kwaliteit van ondersteuning door onderwijsteams;
3. de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp en volwassenenzorg;
4. de begeleiding bij stages en eerste stappen op de arbeidsmarkt.

3.5 Factoren die een succesvolle overstap van pro/vso naar mbo beïnvloeden

Vanuit de Wet passend onderwijs zijn ketenpartners in en om het onderwijs verplicht om samen te werken om doorlopende leer- en zorglijnen te creëren voor jongeren met een ondersteuningsbehoefte om zo bij te dragen aan succesvolle overgangen. De samenwerking tussen pro, vso, en mbo kan verschillende vormen aannemen: namelijk, afstemming (o.a., overdracht, aansluiting programma's), samenwerking (o.a., inhuren diensten/middelen, detachering personeel), of integratie (bestuurlijke en/of institutionele integratie schoolsoorten) (Van Schoonhoven, 2007, in Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010). Een voorbeeld van integratie is het eerder besproken voorbeeld waarbij de entree-opleiding binnen een pro-instelling wordt aangeboden. In de praktijk komt afstemming echter het meest voor. Afstemming vraagt inspanning vanuit beide instellingen, maar de praktijk leert dat er zich hierin verschillende knelpunten voordoen. Hieronder vatten we de belangrijkste factoren en actoren die invloed uitoefenen op de overstap samen.

3.5.1 Samenwerking en warme overdracht

In bijna alle literatuur wordt het belang van samenwerking en met name een 'warme overdracht' van de jongere benoemd. In deze overdracht kunnen veel betrokkenen zijn, zoals jongeren zelf, mentoren, ouders, intakers, zorgcoördinatoren of andere zorgprofessionals, en docenten. Dit alles om de overdracht richting het mbo zo goed mogelijk te laten verlopen. In deze overdracht is het belangrijk dat er communicatie is tussen het pro en/of vso en het mbo over individuele leerlingen (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020).

Maar juist in de afstemming loopt het vaak spaak. Afstemming tussen instellingen wordt bijvoorbeeld bemoeilijkt door de grote verscheidenheid aan pro-, vso- en mbo-scholen en diversiteit aan organisatiestructuren en afdelingen van met name het mbo, waardoor het lastig is de juiste persoon of afdeling te vinden (Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010). Daarop aansluitend verloopt de samenwerking beter wanneer er sprake is van een zogenaamde één-op-één samenwerkingsvorm, d.w.z. als één pro-school afspraken maakt met één mbo-instelling. Wanneer twee of meer mbo-instellingen afspraken moeten maken met alle pro-scholen in een regio, is dat vele malen complexer (Platform praktijkonderwijs, 2016).

Vaak hangt het initiatief tot, en de mate van samenwerking af van specifieke personen. Hoewel veel docenten en andere betrokkenen (bv. intern begeleider, mentor) bereid zijn zich extra in te spannen voor de succesvolle overstap van de jongere (Inspectie van het Onderwijs, 2020), staat de samenwerking en afstemming die hiervoor nodig is onder constante druk door de vele personele wisselingen in het onderwijs. Daardoor moet men als het ware steeds weer opnieuw beginnen. Bijkomend en terugkerend punt (zie o.a., Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010) is dat er in de overstap van de jongere niet duidelijk één verantwoordelijke of probleemeigenaar is. Wie voert de regie over de jongere? Hierover zijn vaak geen afspraken gemaakt. Geconcludeerd wordt dat er van structurele samenwerking en borging van deze samenwerking meestal geen sprake is (Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010; Schouten & Jolink, 2020). Op dit moment wordt er geëxperimenteerd met zogenaamde overstapcoaches of doorstroomcoaches die onderwijsprofessionals en/of jongeren kunnen ondersteunen in de overstap van het pro/vso naar het mbo.

In de samenwerking tussen het pro en/of vso en mbo, staat het delen van informatie centraal, dat kan via een document of mondeling. Het mbo vraagt informatie op bij het pro/vso, en pro en vso leveren

informatie aan. Daarin wordt in de literatuur een aantal verbeterpunten genoemd. Zo zou het mbo te veel informatie zelf opnieuw inwinnen, in plaats van deze informatie op te vragen bij het aanleverend onderwijs. Ook is het mbo vaak te laat met het signaleren van problemen (Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010). Daarnaast wordt nog onvoldoende gebruik gemaakt van een (universeel) overdrachtsdocument waarin de relevante informatie over de jongere samengevoegd is (Coppens, Geertsma, & Mes, 2018; Inspectie van het Onderwijs, 2020).

3.5.2 Start op tijd

Het is belangrijk dat de loopbaanbegeleiding en oriëntatie op een volgende stap in de loopbaan (vervolgopleiding, of arbeid) van het pro en vso tijdig start. Daardoor kan het contact met de mbo-instelling ook zo vroeg mogelijk op gang komen (dit impliceert ook een voorkeur voor vroege aanmelding voor 1 april), bij voorkeur via een warme overdracht waarin alle relevante betrokkenen met elkaar aan tafel zitten. Doordat het contact met het mbo vroeg op gang komt, kan ook tijdig de juiste ondersteuning worden geboden. Vaak lukt het echter niet dit proces vroeg genoeg te starten (bijvoorbeeld omdat jongeren zichzelf aanmelden zonder medeweten van de vooropleiding), en zijn jongeren al uit beeld geraakt (Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010; Inspectie van het Onderwijs, 2020).

Sommige jongeren willen informatie over hun beperking liever niet delen met de mbo-instelling. Ze willen graag een nieuwe start maken, of maken zich zorgen om anders behandeld te worden. Voor het succes in de opleiding is het echter belangrijk dat de mbo-instelling tijdig op de hoogte is van de zorg- en ondersteuningsbehoeftes van een jongere. Zo kan de juiste ondersteuning op tijd starten, bijvoorbeeld via een extra uitgebreide intake. Ook kan het voorkomen dat bepaalde ondersteuning op bepaalde mbo-locaties ontbreekt. Dan kan een leerling tijdig worden verwezen naar dezelfde studie op een andere locatie die de benodigde ondersteuning wel kan leveren. De zorgen en overwegingen van jongeren om hun informatie niet te delen, moet aandacht krijgen in de gesprekken met hun mentoren of loopbaanbegeleiders op het pro en vso. Waarbij jongeren gestimuleerd moeten worden informatie juist wel te delen (Steunpunt Passend Onderwijs, 2020).

3.5.3 Realistisch zelfbeeld, en realistisch beeld van beroep, opleiding en kansen

Jongeren uit het pro en vso hebben niet altijd goed inzicht in hun eigen mogelijkheden en beperkingen. Soms maakt een beperkt zelfinzicht ook deel uit van de functiebeperking van de jongere (Wiersema, z.d.). Dat is een drempel voor de loopbaanoriëntatie en -keuze omdat niet alle beroepen en opleidingen goed aansluiten op wat zij wel en niet kunnen. Voor jongeren met een beperking is het belangrijk inzicht te hebben in de mogelijke implicaties die hun beperking heeft voor het beroep waarvoor zij interesse hebben. Het gaat dan om de vraag of het beroep (en/of de opleiding) voor hen haalbaar is. Hiervoor is zowel zelfinzicht nodig als een realistisch en volledig beeld van wat het beroep en/of de opleiding behelst. De ouders van de jongere, en eventueel ook de hulpverlener, kunnen een belangrijke rol spelen in het vergroten van zelfinzicht. Een realistisch beeld van studeren op het mbo, kan worden verkregen door uit te zoeken wat het mbo van jongeren vraagt, en er de sfeer te proeven (Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010; Steunpunt Passend Onderwijs, 2020).

Verder komt uit de literatuur naar voren dat niet alle jongeren uit het pro en vso over een realistisch beeld beschikken over welk niveau haalbaar is. Geadviseerd wordt om in het advies voor een vervolgopleiding al mee te nemen of – naast entree – ook niveau 2 haalbaar is. Voor veel jongeren is niveau 2 niet haalbaar, en is het goed dit op tijd te weten (Inspectie voor het Onderwijs, 2020). Het uitvoeren van assessments om de capaciteiten van leerlingen beter in kaart te brengen, zou hiervoor een oplossing kunnen bieden (Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010).

3.5.4 Intensievere begeleiding en kwaliteit van begeleiding

In meerdere rapporten wordt het belang van een intensieve begeleiding van jongeren uit het pro en vso benoemd. Uit een van de besproken onderzoeken, blijkt dat de intensieve begeleiding van deze jongeren gunstig uitpakt en voortijdig schoolverlaten tegengaat (In het Veld, Korving, Hamdan & Van der Steen, 2006, in Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010). Voor jongeren in een kwetsbare positie, gaat het om het bieden van voldoende tijd en aandacht voor de jongere om na te denken over: wat kan ik, wat wil ik en welke mogelijkheden zijn er. Voor jongeren uit het pro en vso wordt hierin gewezen op het belang van een open en niet veroordelende houding van de begeleider (Coppens, Geertsma, & Mes, 2018).

Het begeleiden van jongeren in hun loopbaanoriëntatie en -keuzes, vraagt specifieke vaardigheden van docenten. Onderzoek laat zien dat docenten aangeven hierin nog veel te leren hebben. Zo geeft 70% van docenten uit het pro aan extra scholing te willen ontvangen over LOB. In het vso is dit 64%. Ter vergelijking, in het vwo geeft slechts 20% van de docenten aan extra scholing over LOB te willen ontvangen, en bij mbo-niveau 2 docenten is dit 50%. De onderwerpen waarover docenten meer willen leren, zijn: het voeren van loopbaangesprekken, het landschap van werk en opleidingen beter leren kennen en verwijsmogelijkheden (o.a. zorg), meer te weten komen over de doelgroep (o.a. ASS, internaliserende en externaliserende problematiek, ADD, depressie), en de wens om uit te wisselen met collega's. Wanneer docenten beschikken over de kennis en vaardigheden om LOB aan jongeren uit het pro en vso te kunnen geven, zal dit de kwaliteit van de begeleiding doen toenemen. Daarnaast wordt benoemd dat LOB beter geïntegreerd kan worden in de curricula waardoor op dit moment vaak een samenhangende aanpak ontbreekt (Coppens, Geertsma, & Mes, 2018).

3.5.5 Inhoudelijke aansluiting en aansluiting van didactisch-pedagogisch klimaat

Om doorlopende leerlijnen en een doorlopende loopbaanbegeleiding te kunnen creëren, is het van belang dat het mbo en het toeleverend onderwijs kennis hebben van elkaars onderwijssysteem. Deze kennis zou zowel moeten gaan over de vakinhoudelijke aspecten van het onderwijs alsook het didactisch-pedagogisch klimaat (Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010). De praktijk leert dat docenten uit het mbo en docenten uit het pro en vso, weinig bekend zijn met hoe het onderwijs bij de ander in elkaar steekt. Dat maakt het lastig om op elkaar aan te sluiten, en om jongeren goed voor te bereiden op de volgende fase. Kennis van vervolgonderwijs is ook nodig om samen met de jongere een onderbouwde keuze te kunnen maken voor het type vervolgonderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2020). Zo volgen jongeren uit het pro vaak een bol-opleiding, terwijl een bbl-opleiding wellicht beter zou passen, en ook de kans op werk vergroot (Vereniging Pro-Werk, 2006, in Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010).

Voor jongeren uit het pro en vso is de stap naar het mbo in het algemeen groot. Doorgaans komen ze van scholen waar kleinschalig onderwijs wordt gegeven, terwijl het mbo heel groot is. Daarnaast is het didactisch-pedagogisch klimaat op het mbo vaak anders dan op de vooropleiding. Er worden in het mbo andere eigenschappen van jongeren verwacht dan in het pro en vso. Zo moet er zelfstandiger worden gestudeerd. Deze verschillen zouden groter zijn voor jongeren die van het pro komen (Vereniging Pro-Werk, 2006, in Amsing, van Lieverloo, & Wentink, 2010).

Juist voor jongeren uit het pro en vso is het didactisch-pedagogisch klimaat van belang voor het vergroten van studiesucces. Maar docenten in het mbo geven aan niet altijd de kennis en vaardigheden te hebben om goed aan te sluiten op de jongeren, bijvoorbeeld op jongeren met ASS of ADHD. Zij ervaren daarin handelingsverlegenheid.

Lukassen (2019) bewerkte het 'kwalificatiedossier van de docent mbo' (MBO RAAD, april 2015) voor docenten die lesgeven aan jongeren en (jong)volwassenen in een kwetsbare positie. In het document zijn aanvullende taakomschrijvingen toegevoegd alsook de kennis die nodig is om deze taken te kunnen vervullen. Hoewel beschreven staat dat niet elke docent over alle beschreven competenties (of delen daarvan) hoeft te beschikken, wordt duidelijk dat er veel (extra) kennis en vaardigheden nodig zijn om deze doelgroep adequaat te kunnen begeleiden. Het gaat dan om bijvoorbeeld kennis van veervoorkomende problematieken, kennis van tweedetaalverwerving, motivatietechnieken, kennis over (botsingen tussen) school-, straat- en thuiscultuur, concentratievermogens, kennis over instanties waarnaar kan worden doorverwezen, voortijdig schoolverlaten, betrekken van ouders, loopbaanbegeleiding, kennis van de arbeidsmarkt en duurzame inzetbaarheid, contact onderhouden met BPV-bedrijven en hen adviseren over de begeleiding van de jongere, passende en aangepaste toetsen kunnen vormgeven, wetgeving, etc.

3.5.6 Evalueren overgangen

Om de begeleiding van jongeren uit het pro en vso bij de overstap naar het mbo te verbeteren, zou deze regelmatig geëvalueerd moeten worden. Wat ging er goed, wat kan beter? Waar mogelijk kan hierbij gebruik worden gemaakt van data waarin zichtbaar is hoe het met een jongere of groepen jongeren in het mbo gaat. In de praktijk blijkt dat door gebrek aan structurele samenwerking, deze data er niet is of niet wordt gedeeld. Hierdoor gaan kansen verloren de eigen praktijk te verbeteren en van elkaar te leren (Inspectie voor het Onderwijs, 2020).

4. Resultaten interviews

4.1 Perspectief gemeente/beleid

4.1.1 Probleemervaring, oorzaken en gevolgen vanuit het perspectief van de gemeente

De ervaring met de overgang van pro/vso naar mbo door de gemeente laat zich beschrijven als een combinatie van problemen in het systeem, (bijeffecten van) de focus binnen het beleid en de complexiteit van de doelgroep. Te beginnen met het systeem, wordt door geïnterviewde beschreven hoe groot het gat lijkt te zijn tussen pro/vso enerzijds en mbo anderzijds en dat de inrichting van het systeem vanuit landelijke en lokale overheid niet altijd bijdraagt aan het creëren van de juiste setting. Het beeld vanuit gemeentelijk perspectief is dat jongeren gaan van een pro- of vso-omgeving met heel veel begeleiding naar een mbo-omgeving met heel veel zelfstandigheid, en dat het voor veel van de jongeren die de overstap maken lastig is om zich in het mbo staande te houden.

Het toelatingsrecht heeft de situatie verslechterd, zo is de instroom op het mbo verhoogd en de uitstroom naar werk met twee derde gehalveerd, terwijl de jongeren die nu extra instromen in het mbo onvoldoende herkend en begeleid worden. De relatie die men op kan bouwen met de jongere op het mbo is gering, vanwege de korte tijdsduur dat de jongeren daar zitten. De nauwe samenwerking van de gemeente met pro/vso-scholen, waar jongeren hun mentor al langere tijd kennen en ze via de school gemotiveerd worden om aan de slag te gaan met een jobcoach ontbreekt nog bij de mbo-instellingen. Ook zijn er te veel routes die jongeren kunnen bewandelen, waardoor ze snel verdwalen en ze niet goed weten waar ze überhaupt naartoe gaan.

“Wie met wie verbinding zou moeten hebben is heel complex. We hebben 81 routes gedefinieerd die jongeren kunnen doorlopen als ze zich aanmelden op het mbo.”

De jongeren die vanuit pro/vso de overstap willen maken naar het mbo zijn er bovendien erg op gebrand om de ‘normale’ route te bewandelen, de aantrekkingskracht van het mbo is enorm. De stimulans om toch vooral naar het mbo te gaan, die wordt niet alleen ingegeven door ouders en anderen in de omgeving van jongeren. Het beleid, zo geeft geïnterviewde aan, heeft het ideaalbeeld van doorleren ook versterkt. We willen zo ontzettend graag opleiden en diplomeren, terwijl de vraag is waartoe we dat doen en we nog maar weinig kijken naar: wat bied ik deze jongeren eigenlijk, als ik verder in de toekomst kijk?

“We hebben ook een onderzoek gedaan bij Plusscholen, dat is een zwaar gesubsidieerde vorm van mbo-onderwijs, een laatste kans om een diploma te halen. Daar kwam uit naar voren dat van de jongeren die deze plusvoorziening verlaten, 4 jaar later de helft werkloos is of in de uitkering zit. Een collega vermoedt dat dit voor de reguliere mbo-opleidingen niveau 2 ook geldt. Opleiden voor werkloosheid. Ja, daar word je verdrietig van.”

De focus van de overheid, en daarmee van de mbo-instellingen, is voor deze groep jongeren te beperkt, gechargeerd: diplomeren, taal en rekenen krijgen alle aandacht. Al is deze focus wel in ontwikkeling. Het besef lijkt te groeien dat deze jongeren van alles kunnen, maar dat we ze niet met de juiste focus opleiden.

“Bij Tegenlicht was in oktober een mooie aflevering over werken in de techniek, over jongeren die praktisch ingericht zijn, maar hun opleiding niet af weten te maken, en dat maar blijven proberen omdat wij als overheid hebben gezegd dat iedereen een diploma moet hebben. Terwijl dat voor een groot deel van de bevolking niet de route is naar geluk en zelfstandigheid. Dit is een beperkend ideaalbeeld waarmee we een hoop talenten die we hard nodig hebben verloren laten gaan, we hebben ons als overheid in de voet geschoten.”

Dit effect geldt niet alleen voor de jongeren vanuit pro en vso, maar ook voor veel jongeren van het vmbo.

“Ik vind het altijd heel bijzonder dat ik weinig witte jongeren op het pro vso zie, die zie je terug in het vmbo basis, daar zie je het voortduwen van die ouders, die nemen dan die stap hoger, die horen eigenlijk in het pro, vso, die groep moeten we ook niet vergeten, die maken wel die overgang in een keer en zijn minder beeld. Zijn eigenlijk dezelfde jongeren, zeker voor de helft, die zien wij ook met dezelfde vaart in een uitkeringssituatie belanden. Pro-ROC lijkt mij wel een verbetering voor hen.”

Wat het volgens geïnterviewde lastig maakt voor scholen om de jongeren bij de overgang goed te begeleiden, is de beperkte mate van zelfreflectie van de jongeren, het onvermogen om om hulp te vragen en de omgeving waarin men verkeert, die volgens geïnterviewden leidt tot een beperkte of nauwe kijk van de jongeren op hun mogelijkheden.

“Jongeren met minder steunend netwerk of ouders in een uitkering hebben een minder brede kijk en ook minder mensen om zich heen die hen kunnen helpen met het verkrijgen van een bredere blik op kansen en mogelijkheden. Dan zijn ze aangewezen op onderwijs, en daar ontbreekt die blik ook wel eens.”

Daarnaast, zo is de indruk van geïnterviewde, speelt het een rol dat het gezien de leeftijd van de jongeren vrij lastig voor scholen is om een goede inschatting van de leercurve te maken en is er een gebrek aan methoden om te kijken in hoeverre iemand zich op bepaalde gebieden nog kan ontwikkelen. Die leercurve is afhankelijk van dingen waar men geen invloed op heeft, zoals de omgeving, gezondheid, etc. De combinatie met de eventuele beperkingen in ontwikkeling maakt dat scholen naar de mening van geïnterviewde vaak erg sturend moeten zijn, en binnen die sturing toch ruimte weten te creëren voor een gevoel van autonomie en competentie bij de jongeren. Die relatie is er op het mbo simpelweg niet meer, al is het beeld van de geïnterviewde dat hier ook niet op gestuurd wordt, juist omdat mbo-instellingen zo gericht zijn op zelfstandigheid.

4.1.2 Wat is het beleid, wat zijn de ideeën?

Het beleid van de overheid is er landelijk en lokaal sterk op gericht dat jongeren gestimuleerd en geholpen moeten worden bij het behalen van een startkwalificatie. Daarmee zouden kansen op de arbeidsmarkt worden vergroot. De gemeente zou het liefst zien dat hier een verschuiving plaatsvindt. Van diplomeren naar certificeren, van een focus op taal en rekenen naar een focus op economische zelfstandigheid. Ook is er een verandering gewenst in de begeleiding die de jongeren krijgen in de overgang van pro/vso naar mbo en van mbo naar de arbeidsmarkt. Onderwijs en arbeid zijn in veel gevallen niet de enige gebieden waar de jongeren ondersteuning bij nodig hebben. Het idee is om de ingezette *jobcoaching* door te ontwikkelen naar *lifecoaching*, zodat niet meer vanuit één gemeentelijke dienst of doelstelling ondersteund wordt. Geïnterviewde geeft aan dat de schotten tussen beleid nog even sterk aanwezig zijn als voorheen, dit probleem wordt door velen al jaren aan de kaak gesteld en het lijkt er wel op dat het probleem meer bespreekbaar is geworden. Als er vanuit het onderwijs een goede relatie

met de jongere is, zou je willen dat je daar op aan kunt sluiten als er iets anders nodig is, en dat je dan niet naar hele andere organisaties en mensen hoeft te verhuizen omdat het systeem nou eenmaal zo is opgedeeld.

Naast dit gewenste beleid ondersteunt de gemeente bij problemen die vanuit het onderwijs worden ervaren, zo zet men nu in op het onderzoeken van de effecten van het toelatingsrecht.

“We zien dat het grote gevolgen heeft, er ontstaan veel schulden, we zien veel kaderstudenten die naar mbo niveau 4 gaan, en daar hetzelfde meemaken wat een pro-/vso-leerling meemaakt op niveau 2. Dat er veel te veel wordt verwacht, weinig begeleiding is, en dat daardoor het aantal schoolverlaters toeneemt. Met dat onderzoek hopen we aan het ministerie van OCW te laten zien: dit is het effect van toelatingsrecht.”

Ook wordt ingezet op het verbeteren van de ondersteuning aan jongeren die het mbo verlaten. Er is een teruggang te zien vanuit pro en vso in de aanmeldingen voor een jobcoach, die jongeren zitten nu op het mbo en de gemeente ervaart nu dat ze hen daar ‘kwijt raken’. Er is een aanpak mbo ontwikkeld, voor jongeren die zonder diploma of in een kwetsbare positie de school verlaten, de gemeente gaat nu beginnen met het in de praktijk brengen van deze aanpak.

4.1.3 Rol en ervaring in samenwerking pro, vso en mbo

Geïnterviewde geeft aan dat, bezien vanuit wat men als gemeente ziet en hoort, de samenwerking tussen partijen in het PrO-ROC traject (waarbij jongeren het entree-niveau volgen in het pro) als zeer positief wordt ervaren. De mate waarin de gemeente, bijvoorbeeld met jobcoaching, nauw optrekt met pro-/vso-scholen wisselt en is sterk afhankelijk van personen. Er zijn scholen waar men veel op locatie is en men in een vroeg stadium betrokken wordt, waarbij jongeren al kennis maken met de jobcoach, er zijn ook scholen die de begeleiding richting uitstroom zelf doen en de jongeren alleen doorsturen naar jobcoaching op het moment dat het nodig is.

De laatste jaren wordt veel geïnvesteerd in de samenwerkingsrelatie van de gemeente met mbo's. De gemeente ziet wel dat, met de komst van het toelatingsrecht, het moeilijker is geworden verbinding te houden met alle mbo-jongeren waar die verbinding wel gewenst zou zijn. Dat is volgens geïnterviewde met name lastig omdat de jongeren een korte periode op het mbo zitten en ook niet goed of snel genoeg herkend worden als jongeren waarbij de gemeente nauw betrokken zou moeten raken. Daar waar de zorgstructuur binnen de mbo's in samenwerking met de gemeente, als er complexe vragen spelen, een sterke ontwikkeling heeft doorgemaakt, is dit voor het vroege stadium van het herkennen en begeleiden van deze doelgroep die de overstap maakt van pro/vso naar mbo nog veel minder het geval. De ene mbo-locatie is hier verder in dan de andere.

“Bij de grote sneeuwen ze onder, daar is weinig begeleiding, hangt veel af van de docenten en komen ze er na driekwart jaar achter dat het toch niet goed gaat en staan ze voor een voldongen feit met het bindend studieadvies. Bij andere locaties is er veel begeleiding vanaf dag één, of is er bijvoorbeeld een sterke mentorstructuur. Ik vind het te wisselend.”

Het beeld van geïnterviewde is dat investering aan het begin van de opleiding, bijvoorbeeld door meer aandacht te besteden aan waar de jongeren vandaan komen en meer tijd te nemen voor onder andere het contact met de vorige school, er een hoop gewonnen kan worden. En dat dit niet alleen voor de jongeren, maar ook voor de mbo's zelf het uit de hand lopen van problemen zou helpen voorkomen.

Een verkennend onderzoek naar actoren en factoren van invloed op een succesvolle overstap van vso/pro naar mbo in Amsterdam

Naast het investeren in begeleiding aan de start van mbo-opleidingen, is er volgens geïnterviewde ook een ontwikkeling nodig in het mbo-onderwijs, waarbij een meer holistische kijk op de rol van het onderwijs in het leven van jongeren gecreëerd wordt.

“Je leert veel makkelijker als je goed op je plek zit en je positief voelt.”

4.1.4 Financiering van en ervaring met het inzetten van interventies

De indruk van geïnterviewde, als het gaat om het financieren van interventies om de overstap naar het mbo te versoepelen, is dat er minder middelen ingezet zouden moeten worden voor ‘nieuwe poppetjes’, extra gecreëerde functionarissen, en meer middelen naar het vergroten van de tijd en ruimte die bestaande functionarissen zoals mentoren en zorgcoördinatoren hebben om jongeren te begeleiden. Zij kennen de jongeren al. Een medewerker passend onderwijs of een pluscoach die bepaalde taken over kan nemen van de mensen die al bij de jongeren betrokken zijn, zal altijd een nieuw persoon, een nieuw gezicht zijn. Het leggen van een goede verbinding is dan lastiger.

Het nadeel dat hierbij wordt gezien, wat volgens geïnterviewde juist een voordeel is van de transfercoach, is dat degenen die in het pro en vso bij de jongeren betrokken zijn en die noodzakelijke verbinding al wel hebben, te veel vanuit één kader werkt. Er is bij transfercoaching weliswaar ook minder positieve ervaring opgedaan met externe coaches, maar er zijn wel andere voorbeelden waarbij ambulante begeleiding in de overstap helpt. En het aansprekende van transfercoaching blijft voor geïnterviewde die overstijging van schotten tussen organisaties. Dat wat het initiatief ook voor de meeste uitdagingen stelt, is in de ogen van geïnterviewde tegelijkertijd ook het meest waardevolle.

“Mits die ambulante begeleider ook meegaat naar al die andere leefgebieden. Met het helpen naar het zoeken van een woning, schulden op orde krijgt, sociaal en in vrije tijd leuke dingen doen. En daarnaast ook de school kan begeleiden in het op maat maken van onderwijs, kijken wat er nodig is zodat de jongere de opleiding wel kan blijven volgen.”

Het werken met interventies die tussen kaders in staan is een belangrijke factor waar geïnterviewde naar kijkt, ook als afweging om interventies mede te financieren. Een andere factor is het bieden van tijd en ruimte aan de juiste mensen.

“Je hebt er altijd een paar tussen zitten, die alleen gaan voor het belang van de jongere, die soms zelfs negeren wat hun leidinggevende zegt. Vanuit de gedachte: ‘als het zo moet, dan moet het zo’. Dat zou een broer of zus ook doen. Die mensen zijn wel schaars, maar hen zou je eigenlijk alle tijd en ruimte en middelen willen geven om deze kwetsbare groep op weg te helpen, daar ga je op de lange termijn veel profijt van hebben. Ik denk dat er genoeg mensen zijn die het kunnen. Er zijn genoeg eigenwijze mensen in Amsterdam, ze worden nu alleen teveel opgeslokt door administratie en systemen.”

4.2 Perspectief vanuit pro/vso

4.2.1 Samenwerking tussen pro, vso, mbo en gemeente in grootstedelijke context

Geïnterviewden ervaren de samenwerking tussen pro, vso, mbo en de gemeente in Amsterdam erg positief. Er is voldoende en goed overleg tussen de scholen, ook met de gemeente en het samenwerkingsverband lijkt sprake van een nauwe samenwerkingsrelatie. De juiste mensen zitten aan

tafel en iedereen is erbij gebaat dat de jongeren niet stranden. Deze samenwerking is niet specifiek gehangen aan passend onderwijs, voordat passend onderwijs zijn intrede deed was er al sprake van nauwe samenwerking, maar het wordt wel als helpend ervaren dat er overkoepelend wordt gekeken welke initiatieven bijdragen aan het beter stroomlijnen van problemen. Waarbij geïnterviewden de nadruk leggen op stroomlijnen, niet oplossen.

“Knelpunten zoals zelfmelders, daar zit het mbo echt mee in z'n maag. Oplossen kun je het niet, maar wel in betere banen leiden. Wat ligt er in onze mogelijkheden om daarmee aan de slag te gaan, ik denk dat dat leidt tot verbeteringen.”

Het sfeerbeeld dat ontstaat is er een waarbij in gezamenlijkheid vanuit mogelijkheden wordt gedacht. En waarbij geïnterviewden zien dat de doelgroep er een is die het met de juiste begeleiding heel goed kan doen op de arbeidsmarkt.

In de samenwerking met mbo-instellingen wordt gesproken over een nauw contact met een behapbaar aantal organisaties, maar zodra het gaat om samenwerking bij concrete overdracht van jongeren wordt duidelijk dat de veelheid aan locaties, opleidingen en managers de samenwerking bemoeilijkt. Overkoepelend contact is mooi voor het maken van plannen, maar voor de uitvoering daarvan is de schaalgrootte van Amsterdam een belemmerende factor in onderlinge samenwerking.

Waardering voor samenwerking met jobcoaches gemeente

De samenwerking met de gemeente wordt eveneens positief ervaren, naast de ervaring van scholen dat zij nauw optrekken met de gemeente, waarderen zij vooral de inzet van en samenwerking met de jobcoaches en de informatie met betrekking tot kansrijke sectoren in de stad. De gemeente doet volgens geïnterviewden erg haar best om te voorkomen dat jongeren van de radar verdwijnen.

“Leerlingen die niet naar het mbo gaan, daarin is heel goed overleg met de gemeente en wordt een jobcoach ingezet. De jobcoaches kunnen ook betrokken worden als leerlingen naar het mbo willen waarvan wij denken dat ze het niet gaan redden.”

Samenwerking in specifieke trajecten succesvol

“Nou we zitten nu op een vso-locatie met mbo 1 en 2, dat is wel een succes hier, de leerlingen slagen hier, veel verlaten school met een diploma.”

In het pro is men erg te spreken over de verbinding die, al 20 jaar geleden, is gelegd door het mbo te verbinden aan het pro en het mogelijk te maken om op het pro een entree-opleiding te volgen. Ook op sommige vso-scholen is deze mogelijkheid er, eveneens naar grote tevredenheid van geïnterviewden. Een opleiding op niveau 2 is voor sommige scholen een wens en voor anderen al realiteit. Deze speciale routes zijn volgens alle geïnterviewden een succes, door de combinatie van kleine klassen, structuur en extra begeleiding. Docenten kennen de jongeren en hun specifieke behoeften, waardoor de jongeren het leerniveau van de opleiding kunnen hanteren.

Coördinatoren faciliteren de samenwerking met mbo

Uitstroomcoördinatoren en overstapcoaches, in de interviews met geïnterviewden worden verschillende functionarissen benoemd die helpend lijken te zijn in het leggen van de juiste verbindingen. Zonder deze

sleutelpersonen is het voor mentoren en stagecoördinatoren in het pro en vso erg ingewikkeld om er achter te komen bij wie ze binnen het mbo moeten zijn.

4.2.2 Voorbereiding op de overstap

Doorlopende voorbereiding die vroeg begint

De scholen voor pro en vso beschrijven de voorbereiding van jongeren op de overstap naar het mbo als een proces dat al in de eerste leerjaren begint. Enerzijds doordat ze in algemene zin – wellicht ingegeven door het specifieke karakter van het onderwijs – aangeven sterk gericht te zijn op een bredere blik dan het te behalen diploma. Zij zien het als hun verantwoordelijkheid om jongeren ‘af te leveren’ als functionerende burger, met sociaal-maatschappelijke competenties en werknemersvaardigheden. Er wordt veel gewerkt aan executieve vaardigheden en ‘leren leren’. Ook is er in de loopbaanontwikkeling en -begeleiding aandacht voor het leren kennen van zichzelf, om intrinsieke motivatie aan te wakkeren en de afweging voor de toekomst op een gedegen manier te kunnen maken. Anderzijds is er een focus op uitstroomprofielen, die maakt dat er al in een vroeg stadium (vaak het tweede leerjaar) een inschatting wordt gemaakt van de route die de jongere na de huidige vorm van onderwijs zou kunnen nemen. Inzicht in de route, weten waar je naartoe gaat en wat je nog te leren hebt om daar te komen, helpt de jongeren om goed voorbereid te zijn op een eventuele overstap naar het mbo.

Begeleiden en proeven: gesprekken met mentoren, ouders en het lopen van stages

“Het meest belangrijk zijn de gesprekken hier op school met de mentor. Die richten zich op de leerling zelf, wie ben ik, wat kan ik, wat wil ik en wat heb ik daarvoor nodig.”

De mentor is de veelal belangrijkste persoon in de begeleiding van de overstap naar het mbo. Het doel van de mentor is ten eerste dat ze (in geval van vso) met succes een diploma halen, maar daarnaast om de route naar het uitstroomprofiel in zo goed mogelijke banen te leiden. Er vinden regelmatig gesprekken plaats, waaronder meerdere keren per jaar een gesprek met de ouders. Hierbij wordt vooral genoemd dat het van groot belang is om ouders mee te nemen in de inschatting van school over het uitstroomprofiel. Niet zelden zijn deze gesprekken samen een proces van het langzaam meenemen, laten wennen en accepteren door ouders wat er realistisch gezien mogelijk is. Ouders willen vanzelfsprekend in de meeste gevallen het beste voor hun kind, maar hun beeld is daarbij vaak dat ‘het beste’, het behalen van een mbo-diploma is. Eventuele eigen cognitieve beperkingen van ouders of het overbruggen van verschillen in opvattingen maken dit proces soms extra ingewikkeld.

“Dus er wordt heel veel gevraagd van de mentoren. Niet iedereen kan dat en wil dat ook, sommige mensen zeggen: ik ben vakdocent, ik doe wat ik kan, maar wat wordt er nou van mij gevraagd.”

De inschatting van de juiste beslissing wordt door de stages voor de jongeren tastbaar gemaakt. Ze leren de vaardigheden die ze nodig hebben om zich te handhaven in een werksetting, en specifiek hoe ze omgaan met hun eigen specifieke kenmerken, uitdagingen en problemen op de werkvloer. De mentor, vaak ook stagebegeleider en praktijkbegeleider (op de stageplek) hebben veel contact om dat te begeleiden.

Inschatting uitstroom wordt uiteindelijk door school gemaakt

In de laatste leerjaren wordt in gesprek met de jongere een keuze gemaakt en er wordt gekeken wat de beroepswens is, wordt daarin stage gelopen en gekeken of het bij hen past. Als de stage succesvol is en de jongeren liggen op schema met Nederlands en rekenen, dan worden ze vaak aangemeld bij het PrO-ROC-traject.

Een verkennend onderzoek naar actoren en factoren van invloed op een succesvolle overstap van vso/pro naar mbo in Amsterdam

“Uiteindelijk is het de pro-/vso-school die bepaalt of ze zich aanmelden voor PrO-ROC, scholen melden de leerlingen aan, daar hebben ze procedures voor. Is de leerling voldoende stagevaardig, hoe zit het met cognitieve vaardigheden, kan de leerling zelfstandig reizen, etc. Dus niet als een leerling nog nooit stage heeft gelopen, die zal een school niet aanmelden.”

Een belangrijk deel van de jongeren op het praktijkonderwijs gaat naar de PrO-ROC route. Een ander, minder groot deel, wordt begeleid naar werk en krijgt een jobcoach van de gemeente. En dan is er nog een substantiële en belangrijke groep jongeren waarvan school inschat dat ze het op het mbo niet gaan redden, maar die zich toch aanmelden op het mbo. Wat de pro-/vso-school dan kan doen, is gesprekken voeren en het mbo en/of de overstapcoach informeren.

“Leerlingen waarvan we denken dat ze het niet redden maar die zich toch aanmelden, daar kunnen we niet veel mee, behalve dat we contact hebben met het mbo, zeggen doe de screening goed, we proberen ze ervan te weerhouden, praten met ouders. Soms lukt het ze ervan te weerhouden.”

Een deel van deze groep belandt dan toch in PrO-ROC:

“Die kun je niet tegenhouden, een ROC moet ze aannemen, dat is niet wat je wil, niemand. Dan moeten er veel gesprekken plaatsvinden, met school en ouders en soms wordt de leerling dan alsnog via PrO-ROC aangemeld. Dan raken ze in ieder geval niet uit beeld.”

De juiste mensen, de juiste begeleiding

In de voorbereiding op de overstap van pro en vso naar mbo zijn de mentoren, samen met de zorgcoördinatoren, veelal de belangrijkste personen. Geïnterviewden benadrukken het belang van de kwaliteit van deze mensen, waar goede begeleiding van jongeren mee staat of valt.

“Dat is eigenlijk afhankelijk van de mentor van de leerlingen die gaan uitstromen, als een mentor begrijpt hoe belangrijk zijn of haar rol is, dan gaat ‘ie daar meer aandacht aan besteden, om de weg minder ‘rocky’ te maken, maar als het een mentor is die daar minder mee bezig is, dan is die leerling op een gegeven moment gewoon weg, en dat is het.”

In het praktijkonderwijs hebben de docenten Nederlands daarnaast een belangrijke rol, vanwege de taalachterstand waar een groot deel van de leerlingen mee te maken heeft. Ook is goede stagebegeleiding essentieel, net als het op peil houden van de motiverende rol van ouders of verzorgers. Tot slot worden voor de PrO-ROC-opleiding de docenten van het mbo gezien als bepalende factor.

“De mensen die op het mbo deze leerlingen lesgeven, die zijn er goed op voorbereid. Die kennen de doelgroep, die zien gewoon: is er potentie om na het PrO-ROC de overstap te maken naar het reguliere mbo-onderwijs.”

4.2.3 Welke interventies worden ingezet voorafgaand of aan het begin van de overstap.

Er lijkt een verschil te zijn in de mate waarin extra interventies (van buiten de school) worden ingezet in de voorbereiding op de overstap naar het mbo. Alle scholen geven aan geen mogelijkheid onbenut te laten om jongeren goed te begeleiden, maar sommige scholen zien vooral de mentoren en

stagebegeleiders als de aangewezen personen en andere scholen vullen deze primaire begeleiding regelmatig aan met 'externe' coaching.

Transfercoaching

Op Orion is de pilot Transfercoaching opgezet en uitgevoerd. Het doel van deze interventie is het voorkomen van uitval in de eerste paar maanden na de overstap naar het mbo, of indien uitval dreigt, de jongere te begeleiden richting een alternatief. Zo krijgen de jongeren begeleiding, ook nadat ze het pro/vso hebben verlaten. En kan de transfercoach helpen met het organiseren van het juiste netwerk na aanmelding op het mbo, waaronder betrokkenheid van medewerkers passend onderwijs en/of in het geval van een bbl-opleiding, een jobcoach. De opzet van deze pilot, de ervaringen en geleerde lessen worden later in deze rapportage uitgebreider besproken.

Andere vormen van coaching of jeugdhulp

Het lijkt erop dat er vooral binnen het vso gericht wordt ingezet op aanvullende coaching of jeugdhulp. Genoemd worden JIM-coaching, waarbij iemand uit het netwerk van de jongere door hem/haarzelf wordt gevraagd om als mentor en vertrouwenspersoon op te treden, en maatjestrjecten die gericht zijn op het vergroten van de zelfredzaamheid (zoals zelfstandig reizen).

“Veel leerlingen worden met busjes gebracht in het vso. Dan weten ze nog niet hoe ze zelfstandig moeten reizen. Wat doe je met een omleiding, of als je kaartje niet werkt? Dat moet je oefenen.”

Daarnaast is er Geld Gappie, waarbij een sociaal raadslid van welzijnsorganisatie MaDiZo de jongere coacht in het op orde brengen van zijn/haar geldzaken.

“In het begin heb ik ze wel moeten begeleiden, ze zijn van nature niet uitgerust met de tools voor deze doelgroep, in het begin waren de gesprekken bijvoorbeeld met veel te veel woorden. Ik mocht monitoren, dus ik zei: ‘Probeer het zevenwoorden principe, stel controlevragen, maak het concreet.’ Zo probeer ik ze te voeden, je ziet dat ze elkaar steeds beter begrijpen en je ziet dat leerlingen veel meer doen.”

Door de zorgcoördinator worden indien nodig ook gespecialiseerde hulpverleners ingeschakeld.

4.2.4 Doorstroom van pro/vso naar mbo en samenwerking rondom warme overdracht

Hoe lovend de geïnterviewden zijn over het succes van de overstap naar PrO-ROC, zo wisselend zijn de ervaringen met de overstap naar het reguliere mbo-onderwijs. In de structuren van samenwerking, wie daarbij betrokken zijn, het realiseren van een warme overdracht en het gebruik van het overstapdashboard voor informatieoverdracht geven geïnterviewden aan dat dit allemaal erg opleidings- en persoonsafhankelijk is.

“Bij de opleiding is een intaker, belt ie ja of nee, er is een systeem, een overstapdashboard vanuit het samenwerkingsverband. Voor pro/vso zijn ze er eigenlijk pas vorig jaar mee begonnen, dat werkt eigenlijk gewoon nog niet. Als een intaker niet de informatie erin zet kan een pro/vso niets. En andersom ook, als het pro/vso de leerlingen er niet in zet. Dus daar is winst te behalen, een beter gebruik van het overstapdashboard.”

Vaak is alleen sprake van 'koude' informatieoverdracht. Een dossier wordt opgestuurd met een korte beschrijving van de jongere, voor de nieuwe mentor. Hierin is ook binnen mbo-instellingen verschil tussen

opleidingen. Bij sommige opleidingen wordt in de intake goed omgegaan met waar de jongere vandaan komt, bij andere opleidingen doen ze er nauwelijks iets mee, is de perceptie van de geïnterviewden. Het beeld is verder dat veel docenten op het mbo de juiste informatie niet hebben. In het overleg tussen samenwerkende partijen kunnen afspraken nog zo helder worden gemaakt, als het niet landt bij de juiste personen dan helpt dat niets, geven geïnterviewden aan. Dan verzenden de afspraken alsnog in de veelheid aan opleidingen en managers. Daarnaast kan het ook gebeuren dat een jongere geen toestemming geeft voor het delen van informatie voor een warme overdracht.

Soms wordt een jongere uitgenodigd door medewerkers passend onderwijs, zoals het Loopbaan Expertise Centrum (LEC) van ROCvA, waar de jongere gevraagd wordt of hij/zij ergens hulp bij nodig heeft. Het hangt dan volledig van de jongere af of hij/zij aan kan en wil geven ergens hulp bij nodig te hebben. Sommige geïnterviewden zijn van mening dat het beter is als er altijd iemand meegaat, de zorgcoördinator of mentor, zodat zij kunnen helpen met het aangeven van de ondersteuningsbehoefte.

Geïnterviewden zien wel een duidelijke verbetering in de manier waarop mbo's met passend onderwijs aan de slag zijn gegaan. Bijvoorbeeld bij het inzetten van specialistische intakes en de focus op warme overdracht van zorgcoördinator naar zorgcoördinator. Geïnterviewden zien dit als een duidelijke verbetering, zelfs in het negatieve daglicht van het toelatingsrecht zien zij dat deze samenwerking verbetering biedt in het voorkomen van uitval. Omgaan met de problematiek die deze jongeren kennen kan nog flink verbeterd, zo is de indruk. Een taak waarbij zij ook een rol voor zichzelf zien.

“Maar wat er soms vergeten wordt, is dat onze leerlingen echte problematiek kennen, soms is er sprake van best zware cases. Het mbo heeft al een hele stap gemaakt om die leerlingen op te vangen, maar om ze verder te helpen moeten wij elkaar als vso meer opzoeken.”

4.2.5 Wat gebeurt er na aanmelding bij/overstap naar mbo

De rol van de pro- en vso-scholen na de overstap naar het mbo is formeel beperkt tot het twee jaar lang monitoren van jongeren na het verlaten van de school. De mening van sommige geïnterviewden is dat deze minimale wettelijke vereiste onvoldoende is voor goede nazorg.

“Twee keer bellen per jaar, dat is geen nazorg. Dat gebeurt, dat is een verplichting, je moet kijken in het overstapdashboard, of leerlingen zich zelfstandig hebben aangemeld, je moet bellen naar de werkplek, of ze daar nog zitten, maar dat is bij lange na niet genoeg.”

Daarbij is er ook een groep die uitstroomt naar werk, maar zich na een jaar of twee alsnog aanmeldt op het mbo. Die jongeren raken uit beeld. De indruk die geïnterviewden vormen uit de monitoring is dat de successen bij de specifieke groep die zichzelf aanmeldt op het mbo – of dit nu direct is of nadat ze eerst richting een werkplek zijn gegaan – niet groot zijn.

“En als ze al niveau 1 afmaken, dan is alsnog het advies om niet door te stromen naar niveau 2 en hebben ze alsnog geen startkwalificatie.”

4.2.6 Wat belemmert/stimuleert al

Stimulerende factoren met een positieve uitwerking op de overstap

Gevraagd naar de factoren die op dit moment al stimulerend werken, oftewel een positieve uitwerking hebben op de overstap van pro/vso naar mbo, wordt een aantal (recente) investeringen genoemd van

zowel de mbo's als de pro/vso-scholen. Zo wordt waardering uitgesproken over de manier waarop mbo-scholen hun aannameproces hebben verbeterd.

“Ze hebben daar speciale functionarissen voor aangenomen, waarbij ze weten dat een leerling van het praktijkonderwijs komt.”

Ook wordt genoemd dat mbo's de laatste jaren geïnvesteerd hebben in taalonderwijs, middels extra klassen waarbij aandacht is voor NT2.

“Die kinderen kunnen van alles, maar taal is het struikelblok. Daar ben ik blij mee, daar hebben we op school veel mee van doen. Vanwege de taal kunnen ze voortijdig uitvallen, maar die leerlingen kunnen van alles.”

De onderlinge samenwerking is een ander punt dat positief uitwerkt op de overstap naar het mbo. Pro- en vso-scholen werken onderling veel samen om het niveau van onderwijs te verbeteren en investeren daar doorlopend in, zo benadrukken geïnterviewden.

Maar de meest stimulerende factor is toch wel de aanpassingen die er in mbo-opleidingen zijn gedaan om aan te sluiten bij deze doelgroepen jongeren. Met extra begeleiding, bekendheid van docenten met de doelgroepen, homogeniteit van klassen en kleinere klassen zoals bij de PrO-ROC route gerealiseerd is, redden veel meer jongeren het om de overstap te maken.

Belemmerende factoren met een negatieve uitwerking op de overstap

Het toelatingsrecht wordt door alle geïnterviewden als een grote belemmering gezien in de overstap naar het mbo. De aantrekkingskracht van het mbo is enorm, zeker voor deze groep jongeren die niets liever wil dan 'normaal' zijn. Nu de mbo's iedereen moeten aannemen is er geen drempel of middel meer om aanmeldingen van jongeren waarvan de scholen weten dat ze het niet gaan redden, tegen te houden en jongeren zo te behoeden voor de eventuele gevolgen van uitval op het mbo. Wat er daardoor gebeurt, is dat jongeren alsnog worden aangemeld voor de PrO-ROC-route, niet omdat ze daar op hun plek zijn, maar om ze in ieder geval niet kwijt te raken. Bij de PrO-ROC-route krijgen ze in ieder geval nog de passende begeleiding, al hebben ze eigenlijk niet de vaardigheden die je nodig hebt om daar te kunnen slagen.

“Ja dat is landelijk, ik hoor hetzelfde van andere regiocoördinatoren. Er is nauw contact met het politieke veld, maar voorlopig zegt men: ‘iedereen moet de kans krijgen om door te kunnen leren’. En het is een heel kleine populatie binnen het hele onderwijsveld, dus die alarmbellen in Den Haag gaan niet af. Terwijl de gevolgen voor die populatie wel heel groot kunnen zijn.”

Naast het aannemen van de jongeren die vanwege hun niveau/vaardigheden eigenlijk niet op het PrO-ROC zouden moeten starten, geeft een van de geïnterviewden aan dat de groep die gebruik maakt van deze route sowieso groeit. En dat de kwaliteit onder druk kan komen te staan als er bijvoorbeeld meer jongeren vanuit vso met externaliserende problematiek aan de opleiding deelnemen. Het voordeel van homogeniteit en een op maat traject verliest dan aan terrein, is de gedachte.

Een andere belemmering die door geïnterviewden wordt genoemd, is die van de toestemming voor informatieoverdracht en de mate waarin de jongere nog open staat voor (begeleiding door) de oude

school. Er zijn jongeren die bewust niet aangeven dat ze vanuit praktijkonderwijs komen, zij noemen dan bijvoorbeeld een willekeurige vmbo-school. Dan krijgt de mbo-opleiding niet de juiste informatie.

“Ik vind het wel een goede regeling om leerlingen verplicht te monitoren, je hebt te maken met een kwetsbare doelgroep, je kunt ook nog wat voor ze betekenen als ze dat willen. Met de nadruk op ‘als ze dat willen’. De grootste groep vindt het allemaal prima, maar die specifieke groep die zich aanmeldt, die is wel klaar met de oude school, die snapt niet dat de school er is om ze te helpen.”

Ook worden het lerarentekort en Corona als belangrijke belemmeringen gezien om jongeren goed te kunnen begeleiden.

“Zeker met het tekort aan docenten. Er is tijd voor begeleiding, maar soms wordt het nog wel eens opgevuld met lessen, nood breekt wet. Ze hebben meer tijd om de leerlingen te begeleiden, maar die tijd staat onder druk. De lessen moeten gegeven worden. En dan zijn er ook nog eens vaker docenten afwezig door Corona.”

Tot slot wordt het als belemmering gezien dat scholen veelal opleiden met het diploma als ‘eindstation’. Ze kijken in de beleving van sommige geïnterviewden niet verder dan dat. Hierbij wordt ook een belangrijk verschil benoemd tussen praktijkonderwijs en het vmbo. Daar waar praktijkonderwijs gezien het karakter van de doelgroep een focus heeft op de toekomst, ‘waar ga jij straks naartoe’, is dit volgens sommige geïnterviewden in het vmbo veel minder het geval. De indruk is dat een groot deel van de uitvallers op het mbo uitvalt door dat gebrek aan toekomstperspectief op het vmbo en het grote gat dat er ligt tussen deze beide onderwijssystemen. Geïnterviewden zijn van mening dat de aansluiting van het vmbo op het mbo verre van optimaal lijkt: het vmbo zou onvoldoende voorbereidend en te theoretisch zijn.

4.2.7 Richting voor de toekomst

De geïnterviewden zien als belangrijkste richtingen voor de toekomst een verbetering van (loopbaan)begeleiding en een verschuiving in focus binnen het onderwijs van het behalen van een diploma naar het werken aan vaardigheden het realiseren van aansluiting bij de maatschappij. Over de loopbaanbegeleiding is bij sommige geïnterviewden het idee dat er nog wel winst te behalen is in het erkennen van het belang en de integratie ervan binnen het curriculum. Met als gedachte dat, door mentoren concretere handvatten te bieden die gekoppeld zijn aan leerlijnen als ‘sociaal-maatschappelijke ontwikkeling’ en aan het uitstroomprofiel van de jongere, de jongere zichzelf door deze begeleiding beter kan leren kennen, de intrinsieke motivatie voor het uitstroomprofiel verbeterd kan worden en het aantrekkelijker kan worden om naar een werkplek toe te gaan. Daarbij wordt wel aangegeven dat de cognitie van een deel van de jongeren deze beoogde ontwikkeling van zelfinzicht altijd zal belemmeren. Ook, of juist daarom, zien geïnterviewden het belang van begeleiding na de overstap naar het mbo.

“Als ze gaan werken krijgen ze een jobcoach, maar als ze door gaan leren dan krijgen ze dat niet, het zou mooi zijn als ze iemand hebben die een oogje in het zeil houdt, juist voor als ze uitvallen bij het ROC bijvoorbeeld, je moet dan wel een aantal jaren coachen.”

Een andere ontwikkeling die geïnterviewden toe zouden juichen is die van het werken met praktijkverklaringen, deelcertificaten of een andersoortig praktijkdiploma.

“Transformatie naar een skillsmarkt, dat zouden wij heel graag willen. Zo’n cv is vaak gebaseerd op stage-ervaring. Onze leerlingen doen het vaak heel goed bij stage, omdat ze veel praktijkvakken krijgen. Dat kunnen ze ook, als je het over skills hebt, ze kunnen veel meer dan wanneer je naar diploma’s kijkt. Ze kunnen niet rekenen of voldoende schrijven voor verslagen, maar in de keuken werken kunnen ze wel.”

“We zitten bij diploma’s teveel op rekenen en taal, hebben ze alleen certificaten nodig en kunnen ze vanuit werk groeien, dan is dat toch mooi.”

Ook wordt door geïnterviewden gepleit voor een andere definitie van een succesvolle schoolloopbaan. Als een jongere start op een entree-opleiding en de overstap naar niveau 2 kan maken, mee kan gaan in de ‘flow’ tot dat moment, dan is dat voor de jongere ook heel waardevol, zo is de gedachte. Bovendien wordt door geïnterviewden benoemd dat we ervoor moeten waken dat we grote bepalende beslissingen nemen omdat we denken te weten wat het beste is voor de jongere. Het argument dat iemand de eindstreep van een bepaalde overstap mogelijk niet gaat halen, is niet de enige belangrijke factor.

“Ze willen kijken waar hun plafond ligt. Ik vind dat wel mooi. Wij hebben dat zelf ook zo mogen ervaren en voor hen is dat ook zo, ze gaan een stapje verder, kijken of het haalbaar is. Sommigen weten: ‘ik heb dit met pijn en moeite gehaald’, die gaan niet verder. Maar wie zijn wij om te zeggen dat het niet kan? Dat vind ik gevaarlijk. Je kan een advies geven, maar het mag in mijn ogen nooit zo zijn dat dat bindend is, want dan ben je zo persoonsafhankelijk wie toevallig je mentor was. En als het ROC dan zegt: een kind dat geen diploma haalt krijgen we geen geld voor. Dat is dan jouw probleem, financiën mogen nooit een drijfveer zijn.”

Tot slot wordt het ontwikkelen van een route als die van Pro-ROC voor niveau 2 gezien als potentieel waardevol en verbeterend voor deze doelgroep, net als het creëren van meer inzicht in de route ná uitval. Scholen zouden meer inzicht willen in wat er gebeurt in de jaren na het maken van de overstap: gaan jongeren na uitval aan het werk, starten ze op een andere opleiding? Daar hebben ze nu weinig beeld bij.

4.2.8 Uitval van jongeren, mogelijke oorzaken

In antwoord op de vraag welke factoren en actoren volgens geïnterviewden bijdragen aan uitval van jongeren die de overstap maken naar het mbo, worden antwoorden gegeven die grofweg te onderscheiden zijn in drie categorieën: factoren in de omgeving/het netwerk van de jongere, factoren in de jongere zelf en factoren in het mbo-onderwijs. Wat de omgeving betreft wordt genoemd dat jongeren die uitvallen vaak een weinig ondersteunend netwerk hebben, of een omgeving die dusdanige problematiek kent dat de ruimte om te leren sterk belemmerd wordt.

“Een gebrek aan steunende mensen, dat is echt belemmerend. Niemand die je kan helpen. Bijvoorbeeld als je vastloopt met inloggen, dat ze daarom niet aankomen. Geen ouder die kan zeggen: kom op, ga even daarheen of bel die en die. En de jongeren zijn, zoals veel andere jongeren op die leeftijd trouwens, niet zelfstandig genoeg om dat te bedenken. Dat kan dus echt doorslaggevend zijn.”

Sommige geïnterviewden geven aan dat de omgeving vaak een doorslaggevende rol speelt, ofwel in de druk die wordt uitgeoefend op de keuze om al dan niet door te leren, ofwel omdat het school niet of nauwelijks lukt om ouders te betrekken en daarmee op één lijn te komen in het voorbereiden van het verlaten van de pro-/vso-school. Het contact met de meeste ouders gaat goed, maar voor een bepaalde

groep leerlingen geldt dat het contact met ouders erg moeizaam is en/of dat er nauwelijks sprake is van betrokkenheid van ouders bij de schoolloopbaan van hun kind. Terwijl die betrokkenheid juist zo belangrijk is voor de groep zelfmelders:

“Vanuit praktijkonderwijs doe je een aanname vanaf dat de leerling binnenkomt, dat monitor je goed en dan vanaf leerjaar drie heb je wel een beeld van hoe een leerling dat succesvol kan doen. Als dat zo gaat, is het een mooi traject. Maar als wij het van een leerling niet zien zitten, en dat ze door hebben dat ze zichzelf kunnen aanmelden, en maakt een overstap zonder dat wij betrokken zijn, dan gaat dat vaak niet goed en dat vind ik zorgelijk.”

Ook worden er verschillende factoren in (het leven van) de jongeren zelf genoemd die reden kunnen zijn voor uitval. Zoals problemen op andere levensgebieden (schulden, detentie) die dusdanig veel aandacht en energie eisen dat de ruimte voor leren beperkt is, maar ook eigenschappen van de jongeren, zoals beperkingen in de executieve functies die nodig zijn voor bijvoorbeeld plannen en organiseren, de snelheid waarmee sommige jongeren overweldigd raken van de systemen waar zij meer in aanraking komen op het mbo, de spanning en onzekerheid die dit oproept, de beschermde omgeving die zij moeten verlaten en een zelfstandigheid die onvoldoende groot is (gemaakt).

Het beeld van sommige geïnterviewden is dat de overstap voor een deel positief is, behalve voor de groep zelfmelders:

“De zelfmelders van onze scholen komen in de reguliere mbo-stroom terecht. En dan zijn zij opeens de ‘ingewikkelde kinderen’ in een reguliere setting, dan zijn zij ontregeld, waardoor eerder problemen ontstaan, en daar ontstaat uitval door.”

Daarnaast worden factoren benoemd in het mbo, die bijdragen aan uitval van deze groep jongeren. Zo geven geïnterviewden aan dat vooral het gat tussen beide onderwijsystemen te groot is. Zeker voor jongeren die al moeilijk kunnen leren. De klassen zijn te groot en kennen veel heterogeniteit (de jongeren vanuit pro en vso komen terecht in één klas met o.a. leerlingen die elders zijn uitgevallen, zoals op de havo), er is onvoldoende begeleiding (de tijd die een mentor krijgt in het mbo staat in schril contrast met de tijd die een mentor krijgt in het pro/vso) en er wordt een grote mate van zelfstandigheid gevraagd van de jongeren. Ook zouden mbo's volgens sommige geïnterviewden nog onvoldoende aandacht hebben voor deze groep bij de intake. Andere geïnterviewden benoemen vooral dat het leren kennen van deze groep jongeren de mbo's teveel tijd kost en dat de jongeren in feite opnieuw moeten beginnen met het steunend netwerk van professionals, tijd die er eigenlijk niet is in de kwetsbare overgang.

Voor de uitval in het mbo zien geïnterviewden ook een groot gat tussen entree en niveau 2:

“Nederlands en rekenen, daarvoor is op entreeniveau een deelnameverplichting maar hoeft een leerling geen voldoende te halen. Op niveau 2 geldt dat niet meer en moet je voor Nederlands een voldoende score en volgens mij voor rekenen ook. Daar vallen onze leerlingen massaal voor uit. Dat is een kant, aan de andere kant: er wordt op een niveau-2-opleiding veel meer verwacht en geëist. Het organiseren, de zelfstandigheid, zorgen dat je de boel op orde hebt. Als een leerling bij entree niet zo lekker gaat, wordt er aan alle kanten nog geduwd en getrokken om het te halen. Bij niveau 2 is dat niet meer zo. Deze combinatie van factoren zorgen er voor dat de uitval op niveau 2 redelijk hoog is.”

Tot slot wordt een mogelijk effect van de Coronacrisis op uitval van jongeren in het mbo benoemd. In het afgelopen studiejaar was veelal de gedachte dat jongeren waarover men twijfelde, gezien de beperkingen rondom Corona, het voordeel van de twijfel moesten krijgen bij het adviseren over uitstroom. Zodat zij in ieder geval niet benadeeld zouden worden. Het zou zo kunnen zijn dat nu voor een deel van deze groep 'twijfelgevallen' blijken dat zij het niet redden, waardoor de uitval hoger uitvalt. Dit is echter een hypothetische uitspraak van de geïnterviewde, waarbij de geïnterviewde aangeeft dat niet bekend is of dit theoretische effect ook terug te herleiden is in de uitvalcijfers.

4.2.9 Relevante specifieke kenmerken doelgroep

Naast de redenen voor uitval voor deze specifieke groep(en) jongeren is geïnterviewden gevraagd om een beeld te schetsen voor andere relevante specifieke kenmerken van deze groep(en) jongeren. Dit zien geïnterviewden als een vraag waarbij we de jongeren uit het pro en vso niet te veel bij elkaar moeten nemen maar onderscheid moeten maken en alle onderstaande kenmerken moeten zien als geldend voor een deel van het geheel. Het gevaar bestaat dat deze kenmerken worden gezien als geldend voor de hele groep. Dat is niet het geval, niet tussen de groepen pro en vso, maar ook niet binnen de groepen pro en vso.

“Je moet het pro en vso niet teveel bij elkaar nemen, het praktijkonderwijs is een reguliere vorm van onderwijs, het is in principe ook geen groep leerlingen met een rugzakje of gedragsproblemen, ze hebben gewoon moeite met leren. En die leermoeilijkheden kun je verkleinen. Bij leerlingen uit het vso is er altijd iets anders aan de hand. Het kan een leerprobleem zijn vanuit een ontwikkelingsstoornis, of autisme, het is een heel andere groep.”

De leermoeilijkheden waar de geïnterviewde het over heeft, gaan in het praktijkonderwijs vooral over IQ en taalachterstanden. Waarbij benoemd moet worden dat het praktijkonderwijs in grootstedelijke context afwijkt van dat in rurale gebieden. Waar in rurale gebieden vooral sprake is van een lager IQ, geldt voor een belangrijk deel van de jongeren in het grootstedelijke praktijkonderwijs dat zij een grote taalachterstand hebben die voor hen het belangrijkste struikelblok is in het onderwijssysteem. Dat geldt voor de nieuwkomers, maar ook voor een ander substantieel deel van de jongeren.

“Van een groot deel van deze groep leerlingen spreken thuis de ouders geen Nederlands. En als je je Nederlands niet beheerst dan zijn alle wegen gesloten en ga je naar praktijkonderwijs. De vertraging is in het begin zo groot, maar als blijkt dat de achterstand met de juiste ondersteuning verkleind kan worden, zodat zij in de buurt komen van A2, dan zijn er opeens wel mogelijkheden.”

Naast de groep jongeren in praktijkonderwijs met een hoger IQ maar grote taalachterstand, is er de groep jongeren met een lager IQ. Volgens geïnterviewden is dit juist de groep die zichzelf tegen het advies van school in aanmeldt op het mbo. Deze groep – en in mindere mate geldt hetzelfde voor de groep met een wat hoger IQ – kent een beperkt vermogen tot informatieverwerking, heeft moeite met het leggen van verbanden en onvoldoende inschattings- en reflectievermogen. Voor een belangrijk deel van de jongeren geldt daarnaast dat ze een grote behoefte hebben aan duidelijkheid.

“Veel leerlingen denken: ‘op het ROC is alles zó gestructureerd, je hebt toetsenweken, daarop kun je je voorbereiden’, etc. Maar wat ze niet weten: ROC’s zijn een chaos, we proberen het te structureren, maar er zijn zoveel verschillende processen en kaders waar mee gewerkt wordt en de examendossiers zijn zo complex opgebouwd, dat de docententeams lang niet altijd met één mond kunnen praten. Zak-

/slaagregelingen zijn bijvoorbeeld niet altijd duidelijk voor docenten, er is daarnaast veel doorstroom onder docenten, de boodschap wordt zo goed mogelijk doorgegeven aan leerlingen, maar klopt logischerwijs niet altijd. Terwijl pro-/vso-leerlingen juist duidelijkheid nodig hebben, die zijn minder flexibel daarin, die zoeken houvast, en als een andere docent dan net wat anders zegt, dan zorgt dat voor veel wrijving.”

Voor een belangrijk deel van de jongeren vanuit het vso geldt dat zij gedragsproblemen kennen, externaliserend in agressie of criminaliteit, of te maken hebben met internaliserende problematiek zoals angststoornissen, depressie of dwangstoornissen. Voor een deel van hen geldt dat zij trauma's uit het verleden met zich meedragen. Soms is er sprake van hechtingsproblematiek, wat het opbouwen van een band in de weg staat. Er is voor deze jongeren veel tijd en ruimte nodig, voordat ze zich eventueel openstellen voor ondersteuning. Als er problemen ontstaan na de overstap naar het mbo, dan komt juist bovenstaande problematiek extra tot uiting. In die fase is een reeds opgebouwde band volgens geïnterviewden essentieel.

“Wij hebben ook jongeren met hechtingsproblematiek, die zich heel veilig voelen bij de eigen mentor, die laten ze meer toe. Als de overstap wordt gemaakt, en die betrokken professional maakt de stap met die jongere, die volgt de leerling voor een schooljaar, dan heb je veel meer winst dan wanneer je er iemand op zet die de jongere niet kent, het duurt heel lang voor je die band hebt met de jongere.”

Tot slot wordt ook benoemd dat deze jongeren vaak de overstap maken in een periode waarin zij er eigenlijk nog niet helemaal klaar voor zijn:

“Wat wij zien is dat ze ook tijd nodig hebben, die hersenrijping, als ze van school af gaan zijn ze eigenlijk nog niet klaar voor die stap, dat komt later. Je wil ze begeleiden tot dat moment, dat is ambitieus, maar het is zonde als ze uitvallen.”

4.2.10 Wens ‘nieuwe school = nieuwe start’ en competenties voor warme overdracht

Alle geïnterviewden benoemen de aantrekkingskracht van het mbo als ‘nieuwe en normale school’ als een belangrijke factor in de overwegingen van de jongeren. Ze willen niets liever dan naar het mbo gaan, erbij horen. Het alternatief om aan het werk te gaan is bij lange na niet zo aantrekkelijk voor de jongeren als het idee om door te leren en een diploma te halen. Deels heeft dat te maken met het besef dat het onderwijs dat zij tot dan toe gevolgd hebben ‘anders’ is en de wens om ‘normaal’ te zijn. Geïnterviewden uit het vso hebben de indruk dat dit sterker geldt voor leerlingen uit het vso, zij zitten op het ‘speciaal’ onderwijs en willen daar in sommige gevallen zo snel mogelijk weg. Echter, geïnterviewden uit het praktijkonderwijs benoemen eenzelfde beeld: dat veel jongeren zich schamen dat ze naar praktijkonderwijs gaan. In hun eigen ogen zijn ze daarom ‘minder’, kunnen ze al vanaf de basisschool niet meekomen met de rest en heeft het aanzien om te zeggen dat je naar het mbo gaat. Het mbo is de heilige graal, waar bovendien ook de meeste van hun vrienden en vriendinnen naartoe gaan. Er komt dus ook sociale druk bij kijken vanuit de vriendengroep, net als druk vanuit ouders. Zij willen het beste voor hun kind en hebben meestal ook de overtuiging dat het mbo dat is.

“Die aantrekkingskracht van het mbo is enorm voor leerlingen van pro vso, ze zitten vaak al vanaf de basisschool op bijzonder onderwijs, op het mbo zitten ze eindelijk op een normale school, ‘dan zit ik niet meer apart’. Verder is er goede marketing, het wordt heel flashy neergezet, het is aantrekkelijk, daar willen ze bij horen. Veel dingen die worden verteld in de filmpjes, dat kunnen ze lang niet allemaal

waarmaken. De aantrekkingskracht is vergelijkbaar met Amerika, met een campus, zo'n aantrekkingskracht heeft het. En wat je merkt is dat hun voorstelling nooit overeenkomt met de praktijk. Als ze er eenmaal zitten zeggen ze unaniem: ik had het zo anders verwacht juf!"

De wens om, bij de start op het mbo als nieuwe school ook een nieuwe start te maken en daarmee niet meer open te staan voor hulp en begeleiding vanuit de oude school, wordt niet door alle geïnterviewden herkend en geldt zeker niet voor alle jongeren. Veel jongeren zijn maar wat blij als er een vertrouwd gezicht betrokken blijft en krijgen spanning bij het idee dat de mensen die hen tot dan toe hebben geholpen allemaal uit beeld zouden verdwijnen en ze het allemaal zelf zouden moeten gaan doen. De grootste groep vindt betrokkenheid van de oude school prima, of dus zelfs prettig, maar er is een specifieke groep die zich wat terugtrekt, zichzelf aanmeldt op het mbo en 'wel klaar is' met de oude school.

4.2.11 Toekomstbeeld en competenties die nodig zijn voor mbo

Gekeken naar de competenties die nodig zijn om het te redden op het mbo, waaronder zelfstandigheid, de werkhouding, etc., hebben geïnterviewden het idee dat men op het pro en vso goed in staat is om te zien of een jongere daar toe in staat zal zijn. Daarvoor is het nodig dat het pro/vso de criteria ten aanzien van deze competenties goed op orde heeft (waar werken we specifiek naartoe) en er ook voldoende aandacht aan besteedt dat deze competenties zo goed mogelijk ontwikkeld worden. In de ervaring van geïnterviewden vinden jongeren het in het algemeen lastig om te reflecteren en aan de hand van de benodigde competenties naar zichzelf te kijken. Ook vinden zij het volgens geïnterviewden lastig om in de toekomst te kijken, waar zij bijvoorbeeld over een aantal jaar willen staan.

De jongeren helpen bij het scheppen van een concreter beeld van die toekomst is niet zomaar gebeurd met een aantal open dagen. Bij veel jongeren ontbreekt ook na het bezoeken van open dagen een goed beeld. Of ze hebben een beeld in hun hoofd dat, eenmaal echt gestart met de opleiding, toch anders uit blijkt te pakken. Omdat het er anders uitziet, of omdat het niveau toch te hoog is. Het bruggetje tussen verwachtingen en realiteit ontbreekt nog. Volgens sommige geïnterviewden zijn er dingen die het mbo zou kunnen doen om in hun voorlichting beter aan te sluiten op de jongeren, volgens anderen is de aantrekkingskracht te groot, en is alles wat je kunt doen 'erbij blijven' tot dat moment waarop de hoge verwachtingen en de realiteit bij elkaar komen en er begeleiding naar een alternatief nodig is. Om te voorkomen dat een jongere op een gegeven moment steeds maar dingen gaat proberen, drie of vier opleidingen verder is en zo gedemotiveerd is geraakt dat hij/zij niets meer zien zitten.

"We zien door uitstroomonderzoeken, dat sommige jongeren het na een aantal jaar nog een keer proberen, en ook een derde keer. En drie keer stranden. We begeleiden nu een aantal leerlingen in hun mbo-traject, daar zie je dat ze het cognitief, maar ook sociaal-emotioneel, eigenlijk niet aan kunnen. Maar pas als ze daar zelf achter komen, open staan voor alternatieven."

4.2.12 Jeugdhulp, rol/positie in probleemsituatie

Voor veel jongeren is de mentor degene die het contact met thuis heeft, maar als er thuis iets speelt, vindt ook binnen de scholen veel extra begeleiding plaats. De indruk die uit de interviews ontstaat is dat de zorg in en om school goed op poten is gezet.

"Als het goed gaat op school, dan gaat het ook echt goed. Maar als er thuis wat speelt, en die kans dat er wat speelt is iets groter dan bij de reguliere vormen van onderwijs, dan is het ook meteen heftig. Als er op school een incident plaatsvindt, dan is dat meestal vlak nadat er thuis iets is gebeurd. Deze leerlingen

worden besproken in het zorgoverleg, de zorgcoördinator raakt geïnterviewden en de betrokken instanties worden ingeschakeld of gekoppeld.”

Geïnterviewden geven aan dat het vooral goed werkt voor hen die te maken hebben met vaste gezichten in de school, en dat het fijn is dat scholen deels zelf invulling kunnen geven aan de jeugdhulp die zij in de school betrekken.

“Waar wij blij mee zijn is dat wij al aantal jaar dezelfde persoon hebben, het is belangrijk dat kinderen een vertrouwd gezicht zien. Iemand invliegen die ze niet kennen, hoe goed geschoold ook, als er geen relatie is dan is de effectiviteit niet hoog. De drempel is veel lager als iemand al bekend is. En dan zie je ook dat de kwaliteit van de hulpverlening groeit.”

Het is volgens geïnterviewden goed als de jeugdhulpverleners die de jongeren ondersteunen ook een rol spelen in de overstap naar het mbo. Op sommige scholen wordt in ieder geval ingezet op warme overdracht van zorgcoördinator naar zorgcoördinator.

4.2.13 Passend Onderwijs, rol/positie in probleemsituatie

Over Passend Onderwijs en de rol daarvan in de overstap tussen pro/vso en mbo zijn niet alle geïnterviewden goed te spreken. Zij zijn van mening dat, daar waar er voorheen goed-opgeleide professionals waren die jongeren vanuit hun specialisme goed hebben kunnen voorbereiden op allerlei vervolgoedingen, scholen dat er nu ‘even bij moeten doen’. Docenten die er niet voor zijn opgeleid, minder uren krijgen en meer administratie erbij krijgen, dat gaat volgens hen nu ten koste van de kwaliteit van begeleiding. De ondersteuning van de begeleiders passend onderwijs wordt als helpend ervaren.

“Er is bij veel scholen een extra probleemlast ontstaan, waarin je ook ziet dat het aantal thuiszitters is toegenomen, niet afgenomen. Ik weet ook wel dat ik er niet één-op-één conclusies uit mag trekken, maar dat er een bepaalde correlatie is ben ik heilig van overtuigd.”

De ontwikkeling van Passend Onderwijs in de mbo's wordt door geïnterviewden gezien als positief, al lopen ze wat achter, er wordt wel geïnvesteerd.

4.2.14 Transfercoaching: achterliggende ideeën, opzet en ervaring

Zoals in de inleiding beschreven, was de oorspronkelijke opzet van dit onderzoek vooral gericht op het nog onderbelichte deel van de pilot ‘Transfercoaching’, namelijk de rol van transfercoaches in de overstap van pro/vso naar mbo. Bij de start van het onderzoek bleek echter dat er behoefte was aan een bredere kijk op de factoren en actoren van invloed op deze overstap. Toch besteden we in deze paragraaf specifiek aandacht aan enkele aspecten van de pilot Transfercoaching, omdat het inzetten van coaches door geïnterviewden als potentieel waardevolle factor wordt gezien in het voorkomen van uitval op het mbo. Uitgebreidere informatie over de pilot en de evaluatie hiervan is te vinden in onderzoek van Abu Ghazaleh, Verheem en Zandbergen (2022).

De opzet van de pilot ‘Transfercoaching’ is om jongeren voor, tijdens en na de overstap naar het mbo een jaar lang te koppelen aan een coach. De ‘grote broer of zus’ die je helpt in die overstap, waar ze echt mee in verbinding staan en die ze helpt op alle levensgebieden. Volgens een van de geïnterviewden zijn de belangrijkste taken van een transfercoach om tijdens de overstap dicht op het proces te zitten. Steeds te vragen of jongeren al een mailtje hebben gehad, bijna iedere week in contact zijn met de mentor en/of

medewerkers passend onderwijs, om telkens te ondersteunen op momenten waar het mis zou kunnen gaan. Doordat een mailtje of aanmeldingsprocedure niet wordt opgevolgd, of doordat er iets gebeurt waar de (gedrags-)problemen van de jongere door naar boven zouden kunnen komen. Het is een rol die veel investering vraagt:

“Betrokken zijn op alle leefgebieden, dat is niet niks. Je moet er bovenop zitten en op een gegeven moment een stapje terugnemen, de leerling fouten laten maken en er nog steeds zijn voor ze. Dat vraagt heel veel, het gaat over heel veel gebieden. Vandaag heb ik bijvoorbeeld een evaluatie, dan ga ik naar het ROC, dan ben ik in gesprek met mentor, twee leerlingen en twee medewerkers van het LEC. Tijdens zo'n gesprek kan hun boosheid regelmatig naar boven komen, of blijken er andere behoeftes te spelen. Dan kan ik zeggen: kijk naar een agressieregulatietraject, of kijk naar een begeleid wonen traject. Ik ga ze niet zelf plaatsten, maar ga samen met ze kijken, naar het wijkteam toe. Dus het is een groot terrein waar je je op bevindt, school, hulp, wonen, alles heeft met elkaar te maken.”

Positie transfercoach

Er is tijdens de pilot veel nagedacht over de positie van de transfercoach. Er zijn coaches ingezet vanuit externe organisaties, maar ook medewerkers vanuit school hebben de coaching uitgevoerd. Het voordeel van een coach die vanuit school werkt is volgens geïnterviewden dat zij de jongere al goed kennen en ze daardoor veel makkelijker dichterbij komen. Een externe coach daarentegen, zo is de indruk van geïnterviewden, heeft als voordeel dat zij een aanvullende invalshoek hebben die bij medewerkers binnen het onderwijs ontbreekt. Bijvoorbeeld bij interviews waar alle transfercoaches aan deelnemen als onderdeel van het project, hun scholing en ervaring brengt hier een complementariteit met zich mee ten opzichte van de medewerkers vanuit het onderwijs. Een ander voordeel van het inzetten van externe coaches is dat zij wat meer structuur aan lijken te brengen in hun coachingstraject. Ze gaan doelgerichter met de jongeren te werk, stellen bijvoorbeeld een plan van aanpak op met concrete doelstellingen. Enerzijds wordt deze werkwijze vergemakkelijkt door de afstand die ze hebben ten opzichte van de jongeren en anderzijds zorgt juist die afstand er voor dat ze niet altijd voldoende snel dichtbij genoeg komen om echt doelgericht te werk te kunnen gaan met de jongere. Bij de scholen overheerst de gedachte dat een leerling de coach al moet kennen, omdat het opbouwen van een band en het kennen van de doelgroep zo essentieel is. Hier gaat veel tijd overheen, het is de vraag of de tijd die een externe coach heeft, voorafgaand aan de overstap naar het mbo, voldoende is om deze band op te bouwen.

“Wij hebben ook jongeren met hechtingsproblematiek, die zich heel veilig voelen bij de eigen mentor, die laten ze meer toe. Als de stap wordt gemaakt, en die coach maakt de stap met die jongere, die volgt de leerling voor een schooljaar, dan heb je veel meer winst dan wanneer je er iemand op zet die de jongere niet kent, het duurt heel lang voor je die band hebt met de jongere.”

Effect transfercoaching

Omdat het contact intensiever is, blijven leerlingen die uitstromen beter in beeld, zo is de ervaring van geïnterviewden bij de pilot. Het verloop na de uitstroom van één van de jongeren die gecoacht wordt illustreert de rol van de transfercoach:

“Eén van de jongeren die naar het ROC is gegaan zei, voordat hij van school af ging: ‘ik ga hoe dan ook’. Toen zei ik, prima, dan ga ik jou aanmelden, ik ga met je mee. Hij had een negatief advies vanwege zijn gedrag. Hij zit nu sinds augustus op het ROC. Ik heb veel contact met ouders, met school en met hem. Op een gegeven moment merkte ik dat het niet goed ging met zijn gedrag, met zijn agressie. Vervolgens

zei het ROC tegen mij dat ze hem een contract gingen aanbieden: hij moest binnen vijf weken laten zien dat hij op tijd zou komen en dat hij zijn gedrag kon verbeteren, omdat ze last hadden van zijn agressie. Toen dacht ik: 'fijn dat hij een transfercoach heeft'. Want ik kon op dat moment tegen die zorgcoördinator zeggen dat ik begreep dat ze het contract gingen opstellen, en dat ze dat deden rondom de datum van 1 oktober. Dat gaat zo omdat ze nu geld voor hem ontvangen. Als ze hem na 1 oktober uitschrijven mag hij twee jaar niet meer terugkomen en moet hij schoolgeld betalen over een heel jaar. Ik kan in gesprek gaan met de leerling, de mogelijkheden, keuzes en consequenties aan zijn verstand brengen. Uiteindelijk zei hij: 'ik moet me uitschrijven'. Vervolgens kon ik hem weer helpen door direct een mail op te stellen om in te dekken dat hij op tijd werd uitgeschreven. En de volgende stap waar een transfercoach in kan ondersteunen was het opzeggen van zijn Ov-kaart, anders krijgt hij een schuld. Na die praktische zaken kun je in gesprek: wat gaat het worden? Ik heb een jobcoach ingeschakeld en luister mee waar we naartoe gaan. Ik heb hem ook laten inzien dat hij later weer naar het ROC kan, maar eerst aan die agressie moet werken. Je kunt zo'n jongeren dan motiveren om eerst met die jobcoach aan de slag te gaan, zodat hij salaris heeft, en afspreken dat we gaan kijken of hij in augustus 2022 weer wil en kan instromen. Dat is super waardevol voor hem. En je leert leerlingen om een keuze te maken, die jongere zei eerst: ik ga het proberen, met dat contract. Dat mag, maar dit zijn dan de consequenties. Het is mooi dat hij daarna zelf toch die keuze heeft gemaakt, en niet het gevoel heeft dat iemand die de keuze voor hem maakt. Je wil het ze zelf laten ervaren en er wel continu bij blijven."

Geleerde lessen

Een van de lessen die geïnterviewden trekken uit de pilot is dat het begeleiden van de transfercoaches een waardevolle investering is. Zo bleek dat de coaches vanuit hun eigen achtergrond niet vanzelfsprekend de aansluiting konden maken met de doelgroep van pro en vso en dat de coaches die een achtergrond in de zorg hadden, weliswaar binnen de school snel de aansluiting maakten met bijvoorbeeld een zorgteam, maar daarmee het zwaartepunt van de coaching ook te snel op de zorg kwam te liggen en het aspect van de overstap van de ene naar de andere school onderbelicht raakte in het coachingstraject. Terwijl daar nu juist de coaching voor werd ingezet. Ook is ingezet op de manier van werken, waarbij de nadruk werd gelegd op een meer systeemgerichte aanpak.

"Ik spreek ze wekelijks en kan dan vertalen tussen de transfercoach en de leerling, omdat mijn ervaring daar ligt. Dan geef ik aan: probeer dit of dat eens. Probeer tussen die lagen door te lezen, probeer te kijken naar het hele systeem, niet alleen de jongere. Dan kom je veel dichterbij de jongere, omdat je ziet wat er meewerkt in de belevingswereld, maar ook in het leven van de jongere, in het maken van beslissingen, wat is de rol van de ouders of de kerk, je begrijpt de jongere daardoor beter en ziet beter wat de jongere nodig heeft."

Geïnterviewden geven aan dat de pilot niet overall een succes was, en dat dit met name te maken had met de coaches die werden ingezet en de verwachtingen die er soms waren ten aanzien van het oplossen van de problemen die de jongeren kennen. Een van de geïnterviewden gaf aan dat er voor een dergelijk coachingstraject, zeker als iemand de jongere nog niet kent, "echt wel steengoede mensen" nodig zijn. De coaches moeten volgens de geïnterviewde bevlogen mensen zijn, en een half uurtje in de week is echt niet genoeg. Naast de geringe tijdsinvestering per week, werd aangegeven dat de pauzes in het traject tijdens schoolvakanties niet werken, dan kan een coach daarna opnieuw beginnen. Ook werd aangegeven dat er door externe coaches soms te makkelijk wordt gedacht over het oplossen van de problematiek in het leven van de jongeren. De verwachtingen en gedachte van maakbaarheid zijn in sommige gevallen volgens geïnterviewden niet realistisch.

Gat is nog wel kleiner te maken

Nu de scholen via de transfercoaches meer zicht hebben op deze groep jongeren nadat ze de overstap hebben gemaakt, is voor geïnterviewden het beeld versterkt dat het gat tussen pro, vso en mbo behoorlijk groot is voor deze jongeren. En dat de scholen voor pro en vso dat gat, de pilot buiten beschouwing gelaten, nog niet goed kunnen overbruggen. Ondanks alle moeite die erin gestoken wordt. Er wordt door sommige geïnterviewden wel ruimte voor verbetering gezien in het onderwijs en de begeleiding op de pro- en vso-scholen, in de ruimte die mentoren hebben om na de overstap contact te blijven houden met de leerling en in de wijze waarop de jongeren dan eventueel gecoacht worden door een transfercoach in de overstap naar het mbo.

4.3 Perspectief vanuit mbo

De resultaten van de gesprekken met de geïnterviewden uit het mbo worden thematisch en in chronologische volgorde gepresenteerd. De geïnterviewden hebben elk vanuit hun eigen rol en perspectief verteld over hun ervaringen met de overstap naar het mbo van studenten afkomstig uit het pro en/of vso.

4.3.1 Voorlichting, opendagen en meeloopdagen

Een van de geïnterviewden geeft aan dat het mbo de jongeren afkomstig van het pro en vso veelal niet bereiken door middel van voorlichtingen zoals opendagen en meeloopdagen. Mede hierdoor hebben deze jongeren soms een minder goed beeld van de opleiding en/of beroepsbeeld.

4.3.2 Overstapcoaches en aanmelding

Alle geïnterviewden geven aan dat de betreffende mbo-instellingen afdelingen en/of medewerkers in dienst hebben die zich specifiek bezighouden met passend onderwijs. Naast dat deze afdelingen en/of medewerkers ondersteuning bieden en/of organiseren voor jongeren, spelen zij afhankelijk van de mbo-instelling een rol bij de overdracht van jongeren met een ondersteuningsbehoefte van pro en vso naar mbo.

Op een van de betrokken mbo-instellingen wordt gewerkt met overstapcoaches. De overstapcoaches zijn werkzaam bij het expertisecentrum passend onderwijs, welke zich specifiek richt op jongeren met een ondersteuningsbehoefte, van de betreffende instelling. Geïnterviewden rapporteren dat de coaches als spil in het web fungeren om alle relevante geïnterviewden met elkaar in contact te brengen 'van de achterdeur van het toeleverend onderwijs naar de voordeur van het mbo'. Een van deze coaches houdt zich specifiek bezig met de overstap van pro en/of vso naar entree. De betreffende coach neemt proactief contact op met het pro en vso om zichzelf zichtbaar te maken en voorlichting te geven over (de mogelijkheden op) het mbo. Opgemerkt dient te worden dat de overstapcoach zelden contact heeft met jongeren zelf, maar zorgt voor bekendheid bij pro en vso en zorgt voor verbindingen tussen pro, vso en mbo zodat informatie gedeeld kan worden. Idealiter worden jongeren met een extra ondersteuningsbehoefte bij de betreffende mbo-instelling, door de toeleverende school via het expertisecentrum passend onderwijs aangemeld. De betreffende jongeren kunnen dan 'uit het systeem worden getrokken' en besproken worden met de contactpersonen uit het pro of vso. In de gesprekken met geïnterviewden komt echter naar voren dat jongeren zich kunnen aanmelden bij een mbo-instelling voor een opleiding in, en zonder, overleg met de huidige school. Doordat jongeren zichzelf kunnen inschrijven zonder de toeleverende school te informeren en/of de toeleverende school de jongere niet

aanmeldt bij het expertisecentrum passend onderwijs, glippen een deel van de jongeren langs het systeem.

Geïnterviewden van verschillende mbo-instellingen geven aan dat de grote verscheidenheid aan routes waarop jongeren het mbo kunnen bereiken, het niet eenvoudig maakt om jongeren met een ondersteuningsbehoefte te herkennen. Vooral ingewikkeld zijn jongeren die eerst zijn gaan werken en zich dan aanmelden op het mbo, jongeren die een entreeopleiding hebben gevolgd en dan doorstromen naar een niveau 2 opleiding op een ander mbo, of jongeren die zich aanmelden zonder medeweten van hun pro- of vso-school. Daarnaast komt naar voren dat de systemen jongeren met een ondersteuningsbehoefte ook niet altijd herkennen. Een van de geïnterviewden geeft aan dat de systemen jongeren uit het vso niet herkennen, terwijl een andere respondent weer aangeeft dat jongeren uit het pro vanwege het ontbreken van een extra ondersteuningsvraag niet automatisch in het systeem van passend onderwijs komen. Allen geven in elk geval aan dat het niet altijd eenvoudig jongeren met een ondersteuningsbehoefte te identificeren. In aansluiting op de aanmeldprocedure wijzen alle geïnterviewden dan ook op het belang van intakegesprekken en intensivering van contacten met het toeleverend onderwijs.

4.3.3 Intake en (warme) overdracht

Alle geïnterviewden rapporteren dat de mbo-instelling na aanmelding intakegesprekken organiseert met jongeren die zich aanmelden voor een mbo-opleiding. Hoewel het proces rond de intake en de overdracht per mbo-instelling kan verschillen, wordt gerapporteerd dat het intakegesprek van groot belang is voor jongeren uit het pro en/of vso. Op basis van het intakegesprek wordt ingeschat of aanvullende informatie over de jongere dient te worden verkregen en/of wordt een inschatting gemaakt van de ondersteuning die de jongere nodig heeft. Als aanvullende informatie wenselijk lijkt, kan contact gelegd worden met de toeleverende school. Dit contact kan rechtstreeks worden gelegd, maar bij een enkele mbo-instelling ook met hulp van de afdeling of medewerkers 'passend onderwijs'. De meeste geïnterviewden rapporteren dat het hierbij gaat om het opvragen van aanvullende informatie over de jongere. Het gaat hierbij enerzijds om het achterhalen van de problemen en/of ondersteuningsbehoefte van de jongere en anderzijds om te achterhalen of het mbo een passende plek is voor de jongeren. Diverse geïnterviewden rapporteren dan ook dat het bij jongeren afkomstig uit het pro en vso van groot belang is het uitstroomprofiel (werk of school) van de jongere te achterhalen.

“Je wilt het uitstroomprofiel weten. Dat is een advies over, heeft die werk of school als richting. Nou als de richting school is dan moet je daar zeker niet moeilijk over, doen dan moet je zeggen oké we nemen hem aan. Hij is leerbaar.”

De stappen voorafgaand aan en na afloop van de intake kan per mbo-instelling verschillen, maar vooral de stappen erna, welke gerelateerd kunnen worden aan een warme overdracht, lijken sterk af te hangen van samenwerkingsrelaties tussen scholen en/of individuen. Slechts een van de geïnterviewden geeft bijvoorbeeld aan een enkele keer vervolggesprekken te voeren met zowel de jongere, ouders als de mentor/begeleider van de toeleverende school.

Voor het intakegesprek met de jongeren wordt van de school waar de jongere vandaan komt gebruikt. Daarnaast geeft een van de geïnterviewden aan dat de jongere naast het inlichtingenformulier voorafgaand aan de intake een persoonlijkheids- en capaciteitentest moet invullen, een thuisopdracht moeten maken waarbij zij met behulp van plaatjes moeten vertellen wie zij zijn en een cijferlijst moeten meesturen. Dezelfde geïnterviewde wijst op een warme overdracht, juist voor jongeren met een

ondersteuningsbehoefte. Daarom neemt deze geïnterviewde bij jongeren van het vso altijd contact op met de voorafgaande school. De samenwerking met de toeleverende scholen en de kwaliteit van de informatie die zij aanleveren/overdragen kan erg verschillen. Als prettige en goede samenwerking benoemt de geïnterviewde dat zij met een vso-school alle jongeren die overstappen bespreekt om zo een goed beeld te krijgen van de problemen van de betreffende jongeren. Daarbij wordt gezamenlijk een 'realistisch beeld' geschetst en wordt samen besloten (is advies) of de jongere al dan niet kan doorstromen naar het mbo. Ook rapporteert de geïnterviewde soms samen met de mentor van een jongere in gesprek te gaan met de jongere over de overstap. Als het advies van de aanleverende school anders is dan wat de jongere wil, is het van belang om samen op te trekken.

“Er ging van alles mis met de intake, ze moest dingen aanleveren maar dat kwam niet. Het was heel moeizaam en ook de communicatie. Toen heb ik de begeleider gebeld en hij vertelde mij, dit meisje moet niet doorgaan naar niveau 2, ze moet naar de arbeidsmarkt. Of je hoort, dit meisje is verstandelijk beperkt en dat gaat hem niet worden. Ik heb haar afgewezen, maar die melde zich vervolgens weer aan. Toen heb ik haar weer afgewezen en contact opgenomen met de begeleider, ik kon haar afwijzen want...Het was na 1 mei dus wij konden bepalen of ze werd toegelaten. Ik vind dat dan heel vervelend voor een meisje dat graag wil, maar er was teveel gedoe met het aanleveren van documenten, dat lukte gewoon niet.”

Minder goede ervaring betreffen het lastig in contact komen met de toeleverende school alsook de kwaliteit van de informatie die wordt overgedragen. Hierdoor kan het voorkomen dat er na verloop van tijd meer met een jongere aan de hand is dan vooraf ingeschat.

“We hebben nu bijvoorbeeld een student die is heel agressief. Dat is ons niet verteld en dat is zodanig dat wij niet kunnen omgaan met deze jongen. En dat vind ik heel erg maar ja, hij is niet te handhaven in een klassensituatie of laat staan waar ... Ik vind het heel lastig en je kunt iedereen een kans, maar het moet wel realistisch zijn ... We zijn er nu achter dat die jongen zulke gedragsproblemen heeft dat wij constateren dat wij hem daarbij niet de juiste begeleiding kunnen bieden. Dat betekent dat hij eigenlijk moet weggaan en nou ja, we hebben het nu over december dus dat betekent dat je eigenlijk al heel snel ziet of zo'n jongeren dat wel of niet aan kan ... De jongen woont in een woongroep en met de begeleidster daar hebben we intensief contact mee. Die komt zelfs elke week een dag meelopen met deze jongen. De medewerker passend onderwijs voor onze school is daarmee in contact. We zijn wel heel actief in het proberen, toch hè ze begeleiden zodat het toch gaat lukken maar bij deze nou, dat lukt gewoon niet.”

Naar voren komt dat jongeren niet altijd eerlijk zijn over hun problemen en/of ondersteuningsbehoeften; veelal omdat zij de start op het mbo als nieuw begin zien en normaal willen zijn. Dit sluit aan bij een van de geïnterviewde die vindt dat een warme overdracht van groot belang is om een goed beeld te kunnen krijgen van de problemen van de jongere. Twee geïnterviewden wijzen ook op het belang van een goede overdracht van jongeren die doorstromen van entree naar niveau 2. Vooral van jongeren die dan wisselen van opleiding en/of mbo-instelling wordt beperkt informatie overgedragen. Zo kan het zijn dat de volgende opleiding slechts één cijfer krijgt doorgestuurd. Een redenen voor deze minimalistische overdracht is volgens geïnterviewden de korte duur dat de jongere op een mbo-instelling heeft gezeten. Daarbij wordt gewezen op het feit dat pro en vso-scholen de jongeren veelal veel beter kennen dan de mbo-instellingen en dat de overdracht tussen mbo-instellingen verbetering behoeft als het gaat om jongeren met een ondersteuningsbehoefte en/of een advies om een bbl-opleiding te volgen of zich via

werk verder te ontwikkelen. Zo kan het voorkomen dat jongeren steeds het jaar opnieuw doen bij een andere opleiding. Dit kan samenhangen met de kwalificatieplicht, waar later op in zal worden gegaan.

Ondanks dat alle geïnterviewden aangeven dat er contacten zijn met het toeleverend onderwijs, geven zij ook allen aan dat dit intensiever kan. Hierbij geeft de ene geïnterviewde, zoals hierboven besproken, aan dat het initiatief veelal vanuit het mbo moet komen, terwijl een andere geïnterviewde juist aangeeft dat het contact vanuit henzelf (mbo's) intensiever kan. Het inzetten van een overstapcoach in het mbo wordt als goed initiatief gezien om de samenwerking te verbeteren. De overstapcoach die we hebben geïnterviewd, benoemt echter ook dat het – voor de goede landing van een jongere in het mbo – ook een soort 'landingscoach' zou moeten zijn die de eerste periode intensief contact met de jongere onderhoudt.

Hoewel tijdens de intake een inschatting wordt gemaakt van de benodigde ondersteuningsbehoefte van de jongere, lijken de vervolgstappen te verschillen per mbo-instelling. Zo rapporteert een geïnterviewde dat zij de informatie overdragen aan de toekomstige mentor van de jongere en rapporteert een andere geïnterviewde dat zij de jongere direct koppelen aan een medewerker passend onderwijs om zo de ondersteuning voor de start te regelen.

“De passend onderwijs medewerker kijkt vanaf het begin mee welke ondersteuning deze jongere nodig heeft om hem te helpen bij zijn schoolloopbaan. Dat betekent soms ook dat die andere hulp moet inschakelen, externe hulpverlening zoals een jeugdarts. De passend onderwijs medewerker volgt de kwetsbare jongeren en geeft eigenlijk adviezen aan de docenten.”

Verder komt naar voren dat het tijdens de intake soms lastig is specifieke aspecten van de opleiding en/of het toekomstige beroep buiten beschouwing te laten. Zo komt naar voren dat als een jongere cognitief niet sterk is, niet alle opleidingen geschikt zijn of dat bepaalde studentkenmerken van belang zijn voor een opleiding.

“O ja en dan zeggen ze: Ja, ik kan heel goed tekenen'. En dan kijk je en denk ik wel: Ik kan heel goed natekenen wat ook heel knap is, maar dat betekent niet dat je talent hebt, creatief bent. Maar dat mag niet.

4.3.4 De overstap

Alle geïnterviewden erkennen dat de overstap van het pro en vso naar het mbo groot is, en soms misschien wel te groot. In het pro en vso is de hele schoolomgeving op de specifieke behoeftes van de jongere ingericht, in het mbo is dat niet zo. Er wordt meer van ze gevraagd, bijvoorbeeld op het gebied van zelfstandigheid. En hoewel er qua ondersteuning veel mogelijk is, is het verschil niet helemaal te overbruggen. Bovendien: dat er veel mogelijk is, wil nog niet zeggen dat het ook lukt. En staat wellicht ook haaks op het doel van het mbo om jongeren klaar te stomen voor een wereld die niet helemaal is aangepast op hun behoeftes.

“Want de wereld is niet een speciaal onderwijs samenleving.”

Volgens enkele geïnterviewden kunnen jongeren uit het pro en vso niet zomaar over één kam worden geschoren. Bij jongeren uit het pro bevindt de uitdaging zich vooral op het cognitieve vlak. Terwijl er binnen het vso allerlei subgroepen kunnen worden onderscheiden die elk iets anders nodig hebben om goed te kunnen functioneren. Het mbo vraagt van elk van deze jongeren meer dan zij gewend waren op het pro of vso en daardoor lopen zij tegen hun grenzen aan. Specifiek over jongeren uit het pro wordt

aangegeven dat zij op cognitief vlak tegen hun grenzen aanlopen en deze grenzen niet herkennen, weinig reflectievermogen hebben en 'alles' buiten zichzelf leggen en veelal ingewikkelde thuissituaties hebben. Verder komt naar voren dat een deel van de jongeren uit het pro, statushouder is. Zij moeten als een aparte groep worden beschouwd omdat zij vanwege hun taalbarrière op het pro kunnen zijn beland. Twee geïnterviewden rapporteren verder dat het pedagogisch didactische klimaat en het doel van het pro onderwijs zo anders is dan op het mbo, dat het lijkt alsof de jongeren het niet zijn gewend om naar school te gaan. Ze verzuimen veel en vallen daardoor snel uit. Meerdere geïnterviewden geven aan dat de timing niet altijd goed is, juist doordat sommige jongeren naast school op veel andere gebieden problemen hebben. Tegelijkertijd wordt opgemerkt dat de manier waarop ons onderwijssysteem is ingericht het echter lastig om op een later moment nog een mbo-opleiding te volgen. Er worden in het mbo bijvoorbeeld geen certificaten afgegeven. De mogelijkheid om certificaten in het mbo te kunnen afgeven, wordt als mogelijke oplossing genoemd. Jongeren die het niet lukt hun mbo-opleiding af te ronden, kunnen zo toch op hun CV laten zien wat ze wel weten en kunnen.

“Kom over 5 of 10 jaar maar terug. Leren in de praktijk heeft soms ook de functie van disciplineren. Of ga nu maar eerst eens kijken wat er in de praktijk gebeurt. School leren is erg gericht op kennisoverdracht, maar het is ook een vorm die vormt. Jongens die na 2 of 3 jaar school als iemand anders naar buiten lopen. Dat is voor sommige nog lastig of nog niet leerbaar. Misschien is de praktijk voor jou eerst nodig, zodat je je kan ontwikkelen en beter ziet van vraagt he die maatschappij van mij nou.”

De grote verscheidenheid in kenmerken van jongeren, met elk hun eigen ondersteuningsbehoefte, vraagt ook veel van de didactisch-pedagogische vaardigheden van docenten.

“Je krijgt in een klas te maken met diverse problematiek, oplopend van weinig naar heel veel. Het kunnen ondersteunen van studenten op het sociale vlak vraagt veel van docenten. Maar naast socialisatie, moet je ook werken aan kwalificatie. Wat je nu ziet in onze locatie is dat we scherp zitten op die zorgkant, maar dat het onderwijs daaronder lijdt. Een mentor of docent moet jongeren begeleiden tot een bepaalde hoogte, maar is in de eerste plaats docent, en dat moeten we ook zijn.”

Zoals al naar voren is gekomen is het mbo een andere omgeving dan die van pro en vso. Waar jongeren op het pro en/of vso nog enigszins in homogene groepen zitten, zijn de klassen op het mbo heterogeen. Een van de geïnterviewden wijst dan ook op het feit dat pro-jongeren op het mbo in een entree-groep terechtkomen, waar bijvoorbeeld jongeren zitten met gedragsproblemen uit het vso, maar ook jongeren die uit zijn gestroomd op bijvoorbeeld de havo. Juist deze diversiteit aan jongeren op cognitief niveau en/of problematieken vraagt veel van docenten op het mbo. Eén van de geïnterviewden geeft aan te willen experimenteren met jongerenwerkers in het mbo, als manier om docenten te ontlasten.

“Dat (entree) is een beetje een rare poel want niveau 1 is eigenlijk opgericht om alle kinderen vanuit het praktijkonderwijs nog iets te laten doen in het mbo, maar zij zitten niet alleen in niveau 1. Er komen ook kinderen die bijvoorbeeld vmbo-gemengd hebben gedaan maar geen diploma hebben, die moeten ook naar 1. Er komen ook kinderen die theoretische in staat zijn vwo te doen, maar geen diploma hebben en die mogen dus ook naar niveau 1... Daar heb je een krankzinnige diversiteit aan jongeren. Soms zie ik daar ook gewoon de af-bouwers van de havo in, die gewoon te lui waren bij de havo. Eigenlijk wordt niveau 1 een beetje vervuild door misschien ook wel, nou ja de cognitief vermogende leerlingen laat ik het zo zeggen. Dus dat betekent dat zij in zo'n andere omgeving of met andere medestudenten zijn, en in één keer moeten samen leren dat, dat een complex verhaal is... Het is

eigenlijk een stuk eenvoudiger wanneer je andere kinderen met dezelfde type hersenen hebt en die leren op diezelfde manier, en dan kun je gewoon structuur en rust reinheid regelmaat erin gooien. Maar dat kan niet, want er zitten ook kinderen bij die een heel ander onderwijs nodig hebben...Natuurlijk ook een deel van die niveau 1 opleiding wordt aangeboden door ons bij het praktijkonderwijs. Dat is denk ik ook om dat probleem mogelijk iets te ondervangen dat als jij gewoon niveau een kan volgen op je praktijkschool hè.

Verder wordt door meerdere geïnterviewden aangegeven dat jongeren graag normaal willen zijn en dat jongeren juist daarom graag naar het mbo willen. Het normaal willen zijn beïnvloed, volgens een van de respondenten, dan ook in belangrijke mate de keuzes van jongeren uit het pro en/of vso. De jongeren willen net als hun leeftijdsgenoten naar een normale school en kiezen daarom ook vaker voor bol.

"Ik denk dat het eigenlijk altijd zo is dat de meeste van die kinderen dat ze gewoon, ze willen erbij horen net als vriendinnetjes die ook allemaal doorleren."

"Als je dan door wil leren, kies dan voor de beroepsgerichte leerweg i.p.v. de leerroute. We zien daarin ook wel verschil. Terwijl veel docenten denken je bent beter af in de praktijk met één dag in de week school zien ze dat leerlingen vaak anders kiezen. We zien dat ze gewoon graag naar school willen."

Het diep verlangen om normaal te zijn, zorgt er ook voor dat jongeren vaak niet aangeven dat zij extra ondersteuning nodig hebben (zie ook intake). De overstap naar het mbo wordt door jongere gezien als een nieuwe kans. Een van de geïnterviewden rapporteert dat sommige mentoren een vergelijkbare insteek hebben: Zij lezen de informatie in het overdrachtsformulier niet of negeren deze bewust. In alle gevallen kan het dan gebeuren dat een noodzaak tot ondersteuning te laat aan het licht komt en een jongere al achterstand heeft opgelopen of uitgevallen is.

Dat jongeren kunnen doorstromen naar het mbo tegen hun uitstroom- en leerwegadvies in, zorgt volgens een van de geïnterviewden voor een spanningsveld. Naar voren komt dat het mbo het onderwijs zo goed mogelijk wil afstemmen op het type jongeren, maar dat de mogelijkheden beperkt zijn omdat jongeren zelf veel invloed hebben, al dan niet via ouders, op welke route zij gaan volgen. Dit spanningsveld sluit min of meer aan bij waar deze paragraaf mee begon. Meerdere geïnterviewden geven aan dat er grenzen zitten aan de ondersteuning die het mbo kan bieden. Volgens een van de geïnterviewden is de vraag of iedereen een startkwalificatie kan halen en/of je iedereen dezelfde kansen moet willen geven als slechts een uitzondering succesvol doorstroomt naar de niveaus 1, 2, 3 en 4.

Pro-ROC route

Aansluitend bij een van de bovenstaande fragmenten rapporteren verschillende geïnterviewden enthousiast te zijn over de Pro-ROC route, waarbij jongeren op de praktijkschool de entree-opleiding kunnen volgen en/of hun entreeopleiding of niveau 2-opleiding kunnen aanvangen op hun eigen praktijkschool en geleidelijk kunnen overstappen naar het mbo. De kracht van deze route zit in het feit dat de pro-school de jongere goed kent en de schoolomgeving mede door homogeniteit beter kan aansluiten bij de behoefte van deze jongere. Omdat de Pro-ROC route unaniem als succesvol wordt gezien, zien geïnterviewden veel heil in meer van dit soort 'tussenfases' waarin het pro/vso en mbo samenwerken. Zo wordt benoemd dat er plannen zijn om ook geleidelijke overgangen van niveau 2 naar niveau 3 op te zetten. Een voordeel van zulke routes is dat er minder overbruggingsmomenten zijn waarin informatie 'verdwijnt'.

Extra ondersteuning

Zowel tussen als binnen mbo-instellingen lijkt de verantwoordelijkheid voor het inschakelen van passend onderwijs te verschillen en/of is deze niet eenduidig. We zien dat het initiatief daartoe kan komen van toeleverende scholen, de jongere zelf, de intaker (die een passend onderwijsmedewerker of zorgcoördinator kan zijn), de mentor en/of zorgcoördinator. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat een mentor constateert dat een jongere problemen heeft, hij/zij kan dan in overleg gaan met de zorgcoördinator, de zorgcoördinator kan dan vervolgens medewerkers of de afdeling passend onderwijs inschakelen. Een van de geïnterviewden geeft aan dat mentoren goed zicht hebben op wie er in hun klas zitten, maar dat een enkeling soms wel (te) ver gaat in de begeleiding die hij/zij zelf biedt. Het is voor mentoren lastig afbakenen welke hulp zij zelf kunnen bieden en wanneer zij de zorgcoördinator moeten inschakelen.

Verder komt naar voren dat 'passend onderwijs' bestaat uit het door passend onderwijsmedewerkers bieden van ondersteuning aan individuele jongeren, het inschakelen van externe ondersteuning, het afstemmen met ondersteuners die jongeren (al) hebben en het adviseren van docenten bij het omgaan met jongeren met een ondersteuningsbehoefte.

Tot slot heeft een van de geïnterviewden aangegeven, dat als de eigen mbo-instelling bepaalde ondersteuning niet (voldoende) kan bieden, het niet eenvoudig is een andere geschikte school aan te reiken: soms weet men niet welke school wel past. Bij navraag, gaf de geïnterviewde aan geen zicht te hebben op de ondersteuning die andere mbo-instellingen aanbieden.

4.3.5 Opleiden voor een beroep

Het mbo is een beroepsgerichte opleiding. Uitgangspunt daarbij is dat jongeren een richting kiezen die past bij het door hen gewenste toekomstige beroep en dat stage een belangrijk onderdeel van de opleiding is. Een van de geïnterviewden geeft aan dat niet alle opleidingen een entree-niveau en/of niveau 2 aanbieden, waardoor de *keuze tussen opleidingen* voor jongeren niet zo groot is. Dit betekent dat jongeren soms een entree-opleiding volgen omdat zij naar niveau 2 willen van een ander beroepenveld. Dit geldt ook voor niveau 2 opleidingen die worden gevolgd omdat men door wil stromen naar niveau 3 en 4 van een andere opleiding. Een beroepsopleiding volgen waar niet helemaal je interesse ligt doet de motivatie vaak geen goed. Opgemerkt wordt dat sommige studenten wel gemotiveerd zijn om een tussenstap te zetten omdat ze graag een bepaalde opleiding op hoger niveau willen volgen. Aansluitend bij de keuzeruimte in entree- en niveau 2 opleidingen, wordt aangegeven dat een beperkt aantal opleidingen bbl aanbieden. Veel opleidingen bieden enkel bol aan. Hoewel in de interviews wordt aangegeven dat jongere uit het pro beter kunnen kiezen voor bbl dan voor bol, lijkt het aantal opleidingen waaruit gekozen kan worden daarmee nog kleiner te worden.

Met betrekking tot *stages* komt naar voren dat het voor jongeren uit het pro en/of vso niet eenvoudig is om een stageplek te vinden en/of een stage succesvol af te ronden. Een van de geïnterviewden rapporteert dat de mbo-instelling speciaal voor deze jongeren, een stageplek op de eigen locatie heeft gecreëerd waar studenten kunnen werken aan echte opdrachten. De stageplek is voor tweedejaars studenten van niveau 2 die veelal uit het vso komen en kenmerkt zich door een rustige omgeving met structuur. Dit is een andere omgeving dan in het bedrijfsleven. Opgemerkt wordt dat het soms wel lukt om een jongere stage te laten lopen in het bedrijfsleven. Een succes is bijvoorbeeld een jongen met asperger die niet goed kan communiceren, maar wel heel goed kon editen. Zo'n stagebedrijf is dan heel blij en dan mag de jongere ook blijven omdat zij de mogelijkheden zien in plaats van de beperking.

4.3.6 Toelatingsrecht en kwalificatieplicht

Diverse geïnterviewden geven aan dat zij door het toelatingsrecht jongeren die zich aan de regels van aanmelding houden veelal niet kunnen weigeren. Dit kan een probleem zijn als de jongere zich tegen zijn/haar uitstroomprofiel in, toch inschrijft voor onderwijs en/of als de problemen van jongeren niet bekend zijn bij de mbo-instelling. Meerdere geïnterviewden geven aan, dat als zij informatie ontvangen over het uitstroomadvies van de jongere deze heel serieus nemen en ook in hun intakegesprekken aansluiten bij het advies. Ondanks dat de mbo-instelling de jongeren al dan niet in samenwerking met de voorgaande school adviseert om voor een andere route te kiezen, kan een jongere niet geweigerd worden. Het gevolg is dat er jongeren instromen waarvan soms al duidelijk is dat zij het op het mbo niet gaan halen.

“Je moet constant in overleg met pro school en vragen; vinden jullie dit kind leerbaar? Maar dan hebben we ook binnen het ROC-toelatingsrechts. Iedereen die zich aanmeldt heeft het recht toegelaten te worden. Dat is ook gewoon een bijna onuitvoerbare klus.”

Als mbo-instellingen onvoldoende zicht hebben op de problemen van een jongere, kan de ondersteuning niet op tijd in gang worden gezet, maar kan het ook zo zijn, dat mbo-instelling niet de juiste plek is voor de jongere omdat zij de benodigde ondersteuning niet kan bieden. Dit beleid botst met het feit dat van mbo-instellingen wordt verwacht dat zij alle jongeren ondersteunen bij het succesvol behalen van hun opleiding en met het tegengaan van voortijdige schoolverlaters.

“Sommige die moet je toelaten omdat ze toelatingsrecht hebben ja. Dat is het vervelende, dan wordt er gesteld dat valt uit en de school die wordt daar dan op de afgerekend.”

Aansluitend bij bovenstaand citaat wordt aangegeven dat er een spanningsveld is tussen het toelatingsrecht en de financiën. Volgens een van de geïnterviewden krijgen de mbo's een moeilijke doelgroep binnen die zij niet kunnen weigeren, maar waar zij wel op afgerekend worden doordat zij gekort worden op de financiering.

Een van de geïnterviewden wijst ook op problemen rondom de kwalificatieplicht. Jongeren die vrijgesteld zijn van de kwalificatieplicht, worden vanaf het moment dat zij starten met een niveau 2 opleiding wel verplicht om onderwijs te volgen tot zij een kwalificatie hebben behaald. Jongeren die eigenlijk niet naar niveau 2 zouden moeten doorstromen en dit toch graag willen proberen, kunnen daardoor in een lastig pakket komen. Je ziet dat deze jongeren zich steeds bij een nieuwe opleiding aanmelden en steeds weer uitvallen. Deze ervaring zorgt ervoor dat je jongeren wil waarschuwen voor het gevaar van de kwalificatieplicht meebrengt als zij doorstromen naar niveau 2.

“Het is niet een soort van ik blijf zitten, dat kan ook wel, maar vaak zie je dan dat ze ook gelijk een andere keuze maken voor een andere richting. Ja en dan kan het misschien wel zo zijn dat een leerling dan misschien wel 3 keer, ik weet niet of er een max zit, 3 keer niveau twee over doet, omdat hij eigenlijk leerplichtig is.”

Over jongeren uit het pro wordt aansluitend bij wat eerder is genoemd dat zij cognitief aan hun grenzen zitten en dat zij nog wel door niveau 1 kunnen komen, maar dan op niveau 2 vastlopen en dan leerplichtig zijn.

“Als iemand 5 jaar in het praktijkonderwijs zit dan is die klaar met de leerplicht ook al zijn ze 17 en het

interessante is en dat is tevens de grootste valkuil als zij een grote teen binnen het mbo doen dan zijn ze ineens weer leerplichtig tot 18 om niet te zeggen, dan zijn ze ook kwalificatie-plichtig tot 23. Dat is de bij de wet vastgesteld. Iedereen in Nederland moet een startkwalificatie hebben en in Amsterdam is daar de afspraak gemaakt, dat iedereen tot zijn 23e wordt lastiggevalen door de leerplicht om iedereen bij de les te houden een startkwalificatie te halen.... Als jongeren uitvallen gaan ze naar het jongerenpunt van de gemeente. Die moet ze oppakken en stimuleren richting werk of opleiding.”

5. Conclusie

Het doel van dit verkennende onderzoek was het verkrijgen van meer inzicht in de actoren en factoren die een succesvolle overstap van jongeren van pro of vso naar een mbo-entree of niveau 2 opleiding in Amsterdam beïnvloeden. Om dit inzicht te verkrijgen heeft er een verkenning van de literatuur plaatsgevonden en zijn diverse betrokkenen werkzaam in het pro, vso, mbo en bij de gemeente Amsterdam geïnterviewd. In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken en bediscussieerd, beperkingen van het onderzoek genoemd en aanbevelingen gedaan voor de praktijk.

5.1 Conclusies

De complexiteit van het vraagstuk

Uit zowel de literatuurverkenning als de verkennende interviews komt naar voren dat een groot aantal met elkaar interacterende actoren en factoren de overstap van jongeren van pro en vso naar mbo beïnvloeden. Er is een groot aantal actoren betrokken bij de overstap. De belangrijkste actoren van invloed zijn de: 1) jongere, 2) mentor en/of stagebegeleider van de toeleverende school, 3) intaker en mentor van de mbo-opleiding en/of instelling, 4) medewerkers passend onderwijs, 5) ouders en/of verzorgers, en 6) hulpverleners van buiten de school. De factoren van invloed op een succesvolle overstap van pro of vso naar mbo zijn divers van aard. De belangrijkste factoren zijn: 1) de kenmerken en/of ondersteuningsbehoefte van de jongere, die betrekking hebben op de passende ondersteuning die de jongere nodig heeft, de mate waarin de jongere zelfinzicht heeft en de opvattingen die de jongere heeft over de overstap naar het mbo; 2) de mate en vorm van samenwerking tussen toeleverende en ontvangende school, welke beïnvloed wordt door de mate van pro-activiteit van onderwijsprofessionals, variatie in het aanmeldproces en/of routes naar extra ondersteuning op mbo's en diversiteit in kwaliteit van overdrachtsinformatie; 3) het verschil in pedagogisch-didactisch klimaat in de klas en op school, waarbij deze op het pro en vso aansluit bij de behoefte van jongeren, is dit op het mbo veelal minder het geval; 4) de wet- en regelgeving, waarbij het toelatingsrecht volgens zowel pro en vso als mbo het meest van invloed is; 5) het ondersteuningsaanbod en de organisatie van de ondersteuning op de mbo-instelling, waarbij niet elk mbo alle ondersteuning kan bieden en de route naar ondersteuning tussen zowel mbo's als opleidingen binnen mbo-instellingen kan verschillen; en 6) de voorbereiding op de overstap en de nazorg door het pro en vso, waarbij zowel de voorbereiding, ook wel LOB, als de nazorg beter kan.

Volgens de geïnterviewden speelt er nog een factor mee specifiek gerelateerd aan de context van Amsterdam: 7) het groot aantal pro-, vso- en mbo-scholen waar jongeren vanaf en naartoe kunnen stromen. Deze factor interacteert met alle eerdergenoemde factoren en maakt met name de samenwerking tussen scholen complex (vgl. Amsing, et al., 2010).

Door het groot aantal met elkaar interacterende actoren en factoren dat van invloed is op een succesvolle overstap van jongeren van pro en vso naar mbo, kan de onderzoeksvraag welke centraal staat in deze studie gezien worden als een complexe vraag. Tegelijkertijd zijn er diverse ontwikkelingen gaande waardoor jongeren geen overstap ervaren en/of deze geleidelijk wordt gemaakt. De door alle geïnterviewden geprezen Pro-ROC route lijkt daar een goed voorbeeld van. Door bepaalde mbo-niveaus op het pro en vso aan te bieden kan een groot aantal obstakels die de overstap met zich meebrengt,

worden weggenomen. De jongeren blijven in hun vertrouwde omgeving met docenten die hen kennen en klasgenoten die veelal vergelijkbare problematieken kennen als zichzelf. Hoewel met de Pro-ROC route of vergelijkbare routes veel knelpunten kunnen worden ondervangen, kiest een deel van de jongeren ervoor om wel naar het mbo over te stappen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat uit de interviews niet duidelijk is geworden of elke pro- en vso-jongere op de eigen pro- of vso-school een entree en/of niveau 2-opleiding kan volgen. Ook dient opgemerkt te worden dat de geïnterviewden in de interviews veelal verwijzen naar routes die volledig worden aangeboden op pro en vso waarbij er geen sprake is van een overstap, en dus niet zozeer naar routes waarbij jongeren ook onderwijs op het mbo volgen en geleidelijk de overstap maken.

In de volgende alinea's wordt nader ingegaan op de actoren en factoren die van invloed zijn op de overstap van pro of vso naar mbo, welke geïntegreerd worden besproken.

De jongeren en hun ondersteuningsbehoeften

De literatuurverkenning en de interviewresultaten laten beide zien dat jongeren op basis van verschillende kenmerken naar pro of vso gaan. De (extra) ondersteuningsbehoefte verschilt tussen pro en vso, maar ook daarbinnen kunnen jongeren andere behoeften hebben. Opvallend is dat het pro en vso specifiek zijn ingericht op de ondersteuningsbehoefte van de jongere, terwijl het mbo dat niet is, en de betreffende jongeren niet automatisch ook extra ondersteuning krijgen op het mbo. Daarbij kan de ene geïnterviewde aangeven dat vso-jongeren niet herkend worden in de systemen van het mbo als een jongere met ondersteuningsbehoefte, terwijl een ander juist aangeeft dat vso-jongeren goed herkenbaar zijn. Over pro-jongeren geven sommige geïnterviewden aan dat jongeren die alleen vanwege hun IQ op het pro zaten niet automatisch in beeld komen bij medewerkers passend onderwijs van het mbo. Deze jongeren hebben wel een ondersteuningsbehoefte, maar vallen niet altijd in de beschrijving van de doelgroep passend onderwijs. Dit kan verklaard worden doordat er verschillen bestaan tussen mbo's en tussen opleidingen in hoe zij de doelgroep voor passend onderwijs afbakenen (Eimers, 2020). Toch geven alle geïnterviewden aan dat de jongeren uit het pro en vso extra ondersteuning nodig hebben op school en vaak ook op andere levensgebieden, dat de overstap naar het mbo voor deze jongeren groot is en dat daardoor de kans op uitval in het mbo groot is. Het ondersteunen of begeleiden van deze jongeren is echter geen eenvoudige opgave en stelt hoge en uiteenlopende eisen aan betrokkenen ten aanzien van hun kennis, vaardigheden en houding, binnen pro en vso, daarbuiten (in de vorm van externe begeleiding) en binnen het mbo. Hoewel alle geïnterviewden concluderen dat het mbo als gevolg van de Wet passend onderwijs veel verbeteringen heeft doorgevoerd, komt ook naar voren dat het mbo niet altijd de benodigde ondersteuning kan bieden. Een belangrijk knelpunt dat wordt genoemd is dat er op het mbo in vergelijking met pro en vso minder tijd is om de benodigde ondersteuning te bieden en dat een deel van de jongeren zich tegen het advies in van het pro of vso toch inschrijft op het mbo. Van deze laatste groep lijkt aannemelijk dat de ondersteuningsbehoefte wellicht te omvangrijk is voor wat op het mbo kan worden geboden.

Aansluitend bij bovenstaande, worden jongeren van pro of vso bij de overstap naar het mbo geconfronteerd met andere pedagogische en didactische aanpakken dan zij veelal gewend waren. Geïnterviewden benoemen dat het mbo meer zelfstandigheid van de jongeren vraagt in vergelijking met het pro en vso. Daarnaast benoemen zij vaak dat jongeren op het pro en vso met jongeren met vergelijkbare problematieken in de klas zitten, terwijl dit op het mbo veelal niet het geval is. Daarbij komt dat de heterogeniteit van de klassen op het mbo maakt dat docenten geconfronteerd worden met een grote diversiteit aan problematieken en daardoor minder goed kunnen aansluiten bij de specifieke behoeften van de jongeren. Hoewel mbo's medewerkers passend onderwijs in huis hebben om extra ondersteuning aan jongeren te bieden en/of begeleiding te bieden aan docenten, kent ook deze

ondersteuning en begeleiding zijn grenzen. Volgens Eimers (2020) vindt er daardoor een verschuiving plaats van ondersteuning door medewerkers passend onderwijs naar docententeams. Echter, de zojuist gerapporteerde diversiteit aan problematieken binnen een klas vraagt veel expertise van docententeams. Hoewel docententeams zich daarin kunnen ontwikkelen met hulp van medewerkers passend onderwijs, is de vraag in hoeverre docenten hier goed op voorbereid zijn, mede gezien de verschillende routes die het mbo kent naar het leraarschap. Binnen de tweedegraads lerarenopleidingen krijgt passend onderwijs steeds meer aandacht, maar de vraag is of verkorte trajecten, zoals het pedagogisch-didactisch getuigschrift (PDG) voor zij-instromers, daar wel ruimte voor hebben.

Verder valt op dat, hoewel mbo's veel soorten ondersteuning in huis hebben of extern kunnen regelen, de geïnterviewden geen goed beeld hebben van de extra ondersteuning die andere mbo-instellingen bieden. Hoewel elke mbo-instelling verplicht is het ondersteuningsaanbod, ook wel schoolondersteuningsprofiel genoemd, te vermelden op hun website en er een website (mbotoegankelijk.nl) bestaat die doorlinkt naar het ondersteuningsaanbod van elk mbo, lijkt niet iedereen in het mbo daar kennis van te hebben, geen gebruik van te maken en/of niet de specifieke informatie te vinden die men wenst. Echter, kennis van elkaars expertise als het gaat om de extra ondersteuning die kan worden geboden lijkt wenselijk. Enerzijds omdat de mbo-instelling of opleiding jongeren naar een passende plek dienen te helpen als zij zelf de benodigde extra ondersteuning niet kunnen bieden. Anderzijds om jongeren die om bepaalde redenen uitvallen en bij een ander mbo of andere opleiding een tweede poging willen wagen, goed te kunnen adviseren.

LOB en toekomstperspectief

De voorbereiding op de overstap van pro en vso naar mbo kan beter, volgens geïnterviewden uit zowel pro en vso als mbo. Met name voor loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) in het pro en vso ziet men kansen voor verbetering. Ondanks dat in pro en vso veel gesprekken worden gevoerd over de toekomst van de jongeren, komt naar voren dat deze jongeren vaak geen goed beeld hebben van de mbo-opleiding en/of het toekomstige beroep. Mogelijk kan dit verklaard worden doordat pro- en vso-scholen veel aandacht geven aan het uitstroomprofiel, het pro andere leerdoelen kent, LOB een bepaald reflectievermogen vraagt, of dat deze jongeren meer tijd en ruimte nodig hebben voor een goede oriëntatie op hun vervolgstap. De docenten op de pro- en vso-scholen hebben zelf veelal een helder beeld van de kansen en mogelijkheden van de jongeren die uitstromen, maar het lukt hen nog niet altijd om jongeren daar ook zelf een goed beeld van te laten vormen. Enerzijds komt naar voren dat in het kader van LOB op het pro en vso meer aandacht kan worden besteed aan het vergroten van zelfinzicht. Aangenomen wordt dat een groter zelfinzicht bijdraagt aan een betere keuze als het gaat om de stap na het pro of vso. Anderzijds komt naar voren dat jongeren van pro en jongeren met een autismeverwante stoornis een beperkt reflectievermogen kunnen hebben, wat het vergroten van het zelfinzicht van deze jongeren geen eenvoudige opgave maakt. Toch behoeft LOB in het pro en vso volgens alle geïnterviewden aandacht en kan verbetering van LOB bijdragen aan een succesvolle overstap van pro en vso naar mbo.

Een deel van de jongeren van pro en vso wil graag naar het mbo omdat zij net als hun vrienden naar een 'normale' school willen. Mogelijk wordt de keuze ook beïnvloed door ouders en/of maatschappelijke druk, waarbij men ervan uitgaat dat doorleren de kansen op de arbeidsmarkt vergroot. Jongeren kunnen zich in elk geval, al dan niet tegen het advies van de pro- of vso-school in, aanmelden bij een mbo-opleiding waar zij, mits zij voldoen aan de instroomeisen, kunnen starten met de opleiding. Vanwege het toelatingsrecht kunnen mbo-opleidingen jongeren dus niet weigeren als zij voldoen aan de instroomeisen. Dit leidt voor mbo's tot een spanningsveld tussen het willen opleiden van goede beroepsoefenaars en het

willen geven van een kans aan alle jongeren om het onderwijs van hun keuze te volgen. Dit spanningsveld is ook in de literatuur terug te vinden. De resultaten laten echter een breder spanningsveld zien, waarbij de vraag waartoe jongeren worden opgeleid centraal staat. Enerzijds kunnen jongeren zich op het mbo verder ontwikkelen, anderzijds betekent dit niet altijd dat zij een betere kans maken op de arbeidsmarkt. Er worden veelvuldig zorgen uitgesproken over het toekomstperspectief van de jongeren. Geïnterviewden benoemen dat er geen gegevens voorhanden zijn, die laten zien hoe het deze jongeren vergaat nadat zij hun mbo-opleiding hebben afgerond (vgl. Eimers, 2020). Wel wordt benoemd dat het vinden van een stage voor hen lastig is en/of dat stageplaatsen binnen de school worden gecreëerd, wat erop kan duiden dat de aansluiting met de arbeidsmarkt nog te wensen overlaat. Voor jongeren die uitvallen op het mbo, is de aansluiting op de arbeidsmarkt per definitie lastiger omdat zij geen diploma hebben. In het kader daarvan benoemen geïnterviewden meermaals dat het uitgeven van certificaten op het mbo een goede manier zou zijn om zichtbaar te maken wat jongeren wel kunnen. Bovendien is het mbo op die manier toegankelijker voor jongeren die op een later moment in hun leven willen starten met een mbo-opleiding. Daarnaast is er vanuit het mbo de behoefte benoemd aan de erkenning dat – ook als er geen diploma wordt behaald – jongeren waardevolle (levens)lessen hebben geleerd. Het mbo vervult, naast kwalificatie, ook allerlei andere functies in het leven van jongeren. Het huidige systeem biedt jongeren volgens geïnterviewden echter weinig ruimte om te mogen vallen en experimenteren.

Ook dient opgemerkt te worden dat jongeren die wel weten wat zij willen, niet altijd de door hen gewenste opleiding op entree of niveau 2 kunnen volgen. Dit kan betekenen, en lijkt in de praktijk ook regelmatig voor te komen op de entree- en niveau 2-opleidingen, dat jongeren al vanaf de start weinig gemotiveerd zijn voor het beroep waartoe zij worden opgeleid. De keuze in opleidingen is dus beperkter voor jongeren die doorstromen naar een entree- of niveau 2-opleiding. Hier zou in LOB op het pro en vso specifiek op ingespeeld kunnen worden. Maar, minstens zo belangrijk tijdens LOB lijkt de keuze voor de leerweg: beroeps opleidende leerweg (bol) of beroeps begeleidende leerweg (bbl). Hoewel volgens geïnterviewden voor een deel van de jongeren van pro of vso, bbl de voorkeur heeft boven bol, kiezen veel van deze jongeren toch voor bol. Dit kan voor een deel worden verklaard doordat niet elke opleiding een bbl aanbiedt, maar wordt volgens geïnterviewden voor het overgrote deel verklaard doordat jongeren graag net als hun leeftijdsgenoten naar school willen. Dit terwijl een beroeps begeleidende leerweg als wenselijker wordt gezien voor de doelgroep omdat het de kans op betaald werk vergroot.

Samenwerking tussen scholen

Waar we, aansluitend bij de literatuur, zien dat enkele geïnterviewden aangeven met bepaalde scholen goed samen te werken in de overstap, wordt eveneens gerapporteerd dat de samenwerking met veel andere scholen verbetering behoeft. Geconcludeerd kan worden dat een goede samenwerking wordt omschreven als een warme overdracht, waarbij onderwijsprofessionals van zowel toeleverende als ontvangende school een gesprek hebben over de haalbaarheid van het mbo en de ondersteuningsbehoefte van de jongere. Zeker als jongeren zich tegen het advies van de toeleverende school in aanmelden voor een mbo-opleiding dient gezamenlijk opgetrokken te worden. Deze gezamenlijkheid vraagt veel van zowel het pro en vso als het mbo, en wordt belemmerd door allerlei factoren, waaronder personele wisselingen en het verschil in organisatiestructuren van onderwijsinstellingen waardoor de juiste afdeling of persoon niet eenvoudig gevonden wordt. Zoals eerder al benoemd maakt bovendien het groot aantal scholen dat betrokken kan zijn, de samenwerking extra complex. Verder kan de jongere zelf de samenwerking en/of overdracht tussen scholen ook stimuleren of belemmeren. In het ideale geval meldt de jongere zich in overleg met de toeleverende school voor 1 april aan bij een mbo-opleiding, hetgeen de mbo-instelling ruimte biedt om een intakegesprek te voeren, eventueel aanvullende informatie op te vragen bij de toeleverende school

alsook de benodigde ondersteuning te regelen. Echter een deel van de jongeren meldt zich zonder medeweten van de toeleverende school aan bij een mbo-opleiding en/of doet dit pas na 1 april. Daarnaast komt het voor dat jongeren in hun aanmelding en/of tijdens het intakegesprek hun ondersteuningsbehoefte verzwijgen. In al deze gevallen is het lastig voor de mbo-instelling om de benodigde ondersteuning te regelen. De toeleverende school kan, mits geïnformeerd, een overdrachtsformulier klaarzetten voor de ontvangende school. Op basis van de interviews kan geconcludeerd worden dat de overdrachtsinformatie die mbo-instellingen ontvangen varieert in kwaliteit. Een mogelijke verklaring is dat er over de informatie die overgedragen dient te worden geen eenduidige afspraken zijn. Wellicht levert de AVG knelpunten op, maar de geïnterviewden geven aan dat de overdrachtsinformatie de contactgegevens van de toeleverende school, het uitstroomprofiel en de eventuele ondersteuningsbehoefte van de jongere zou moeten bevatten. Verder is de samenwerking vanuit pro en vso met het mbo complex omdat de route naar ondersteuning voor de jongere tussen mbo's en soms zelfs tussen opleidingen binnen een mbo-instelling kan verschillen. Zo kan de ene mbo-instelling vragen van pro en vso dat zij jongeren aanmelden bij het expertisecentrum passend onderwijs om ondersteuning te starten en verloopt dit op een andere mbo-instelling via een 'intaker' die op zijn beurt contact legt met het pro of vso.

Het is voor zowel pro- en vso- als mbo-scholen niet altijd eenvoudig om de weg naar elkaar te vinden. Als gevolg van de complexe samenwerking tussen pro en vso met mbo, zijn er verschillende initiatieven ontstaan die als doel hebben de samenwerking en/of overstap van jongeren te bevorderen. Denk hierbij aan overstap- en transfercoaches. Overstapcoaches helpen het pro en vso hun weg te vinden in het mbo. Doordat overstapcoaches proactief contact opnemen met het pro en vso, zorgen zij ervoor ook zichtbaar te zijn bij de toeleverende scholen in de regio. De overstapcoach die wij gesproken hebben, benoemt echter dat er daarnaast ook een intensieve begeleiding van de jongere nodig is als deze is gestart op het mbo, om te zorgen voor een goede landing. Ook in de pilot met transfercoaches vormen de coaches een schakel tussen het pro en vso en het mbo. Anders dan bij de overstapcoaches, ligt de focus van de transfercoach vooral op de begeleiding van de jongere zelf. Uit de evaluatie van de pilot bleek dat transfercoaching veel positieve kanten heeft, maar dat er ook uitdagingen zijn. Zo is een goede aansluiting van coaches bij de jongeren belangrijk en kost het winnen van vertrouwen bij de jongeren tijd. Daarnaast bleek dat juist de overstap naar het mbo weinig ruimte kreeg in de transferbegeleiding doordat andere problematieken, veelal meer aansluitend bij de expertise van de transfercoach, de overhand kregen in de begeleiding. Hoewel er verschillende initiatieven zijn waarbij er tussenschakels worden gecreëerd tussen pro of vso en mbo, lijkt een warme overdracht waarbij onderwijsprofessionals van de toeleverende pro- of vso-school met de ontvangende mbo-school, en bij voorkeur met de jongere en ouders of verzorgers, in gesprek gaan over de overstap die de jongere wil maken, de voorkeur te hebben. Enerzijds ontstaan er verschillende initiatieven voor 'tussenschakels' om de weg te vereenvoudigen tussen het groot aantal mogelijk toeleverende en ontvangende scholen, welke veelal gesubsidieerd worden door de gemeente Amsterdam. Anderzijds lijken 'tussenschakels' veelal eenvoudiger te organiseren en te faciliteren dan bijvoorbeeld alle mentoren van pro- of vso- en/of mbo-scholen tijd en ruimte te geven om een warme overdracht te realiseren voor jongeren die een dergelijke overstap maken. Mogelijke redenen zijn dat mede door het lerarentekort, scholen liever geen leraren vrijmaken voor een warme overdracht. De tijd die leraren op pro-, vso- en mbo-scholen hebben, lijkt dan ook beperkt. Dit blijkt onder andere uit de 'nazorg' die pro- en vso-scholen moeten leveren, waarbij zij de jongere gedurende twee jaar na uitstroom moeten monitoren. Geïnterviewden uit het pro en vso benoemen echter dat de invulling van deze nazorgplicht, bestaande uit twee telefoongesprekken in twee jaar, onvoldoende is om de nazorg van de jongere echt goed te kunnen uitvoeren.

Vergelijkbare doelgroepen en knelpunten

Hoewel het gepresenteerde onderzoek zich gericht heeft op de overstap van pro en vso naar mbo, geven geïnterviewden aan dat de overstap van jongeren met een ondersteuningsbehoefte van het vmbo naar het mbo vergelijkbare knelpunten kent als die van pro of vso naar mbo. Daarnaast wijzen geïnterviewden erop dat een deel van jongeren van pro en vso na de overstap naar het mbo, een tweede overstap maken tussen mbo-opleidingen en/of mbo-instellingen. Deze doelgroep wordt in de literatuur over de overstap van pro en vso naar mbo niet benoemd, maar het betreft jongeren die na het pro en vso zijn gestart op het mbo, daar zijn uitgevallen of gestopt, of er hun entree hebben afgerond, en zich vervolgens bij een andere mbo-opleiding en/of mbo-instelling aanmelden. Bij een dergelijke overstap is de aannemende mbo-instelling afhankelijk van de informatie die de toeleverende mbo-opleiding of mbo-instelling aanlevert. Tussen mbo-instellingen is de informatieoverdracht volgens geïnterviewden minimaal, maar ook als een jongere in de loop van het schooljaar is uitgevallen en zich vervolgens aanmeldt bij een andere opleiding binnen dezelfde instelling laat de informatieoverdracht te wensen over. Een mogelijke verklaring is dat de jongeren relatief kort op het mbo onderwijs volgen, zeker als zij in de loop van schooljaar uitvallen, en dat daardoor mbo's zelf maar beperkt informatie kunnen overdragen en/of de informatie die zij hebben ontvangen van de pro- of vso-school niet doorgeven. Een andere verklaring is dat de samenwerkingsverbanden zich weinig tot niet richten op de samenwerking tussen mbo-instellingen onderling, wat weer verklaard kan worden doordat de samenwerkingsverbanden zich in eerste instantie richten op vo-scholen en mbo-scholen pas recentelijk worden uitgenodigd om de doorlopende leer- en zorglijn tussen vo en mbo te versterken. Aandacht voor de samenwerking tussen mbo's, al dan niet via samenwerkingsverbanden, lijkt dan ook nog een onderbelicht aspect binnen passend onderwijs. Ten derde merken geïnterviewden op dat mbo's geen enkele informatie hebben over jongeren die na het afronden van het pro of vso een tijd gewerkt hebben en dan besluiten zich aan te melden voor een mbo-opleiding. Hoewel het volgens geïnterviewden voor de jongere een verstandige keuze kan zijn om een tijd te werken en daarna weer naar school te gaan, kent deze tussenstap dus ook nadelen.

In het kader van de doorstroom van entree- naar een niveau 2-opleiding is een aanvullend knelpunt naar voren gekomen. Hoewel de overstap van pro en vso naar een entree- of niveau 2-opleiding op het mbo positief kan uitpakken, lukt het deze jongeren niet altijd een mbo-opleiding succesvol af te ronden. Waarbij volgens geïnterviewden jongeren van het pro de entree-opleiding vaak nog wel halen, lopen zij daarna op niveau 2 vaak tegen hun grenzen aan. Dit zou volgens een van de geïnterviewden niet erg hoeven te zijn, mits de jongeren die starten met een niveau 2-opleiding niet 'kwalificatieplichtig' zouden worden. Pro- en vso-jongeren die eerst geen kwalificatieplicht hadden, krijgen deze verplichting wel als zij starten met een niveau 2-opleiding. Hierdoor kan het voorkomen dat jongeren die uitvallen en/of de opleiding niet halen, zich meerdere jaren achter elkaar aanmelden bij verschillende niveau 2-opleidingen. Ondanks dat er aanwijzingen zijn dat jongeren na uitval op niveau 2 via ondersteuning van de gemeente (o.a. jobcoaches) wel door kunnen stromen naar werk, lijkt het toelatingsrecht in combinatie met de kwalificatieplicht voor jongeren ook nadelig uit te kunnen pakken.

5.2 Beperkingen

Een van de beperkingen van dit onderzoek betreft de beperkte tijdsduur die beschikbaar was voor de uitvoering van het onderzoek, in combinatie met noodzakelijke wijzigingen in de onderzoeksopzet die moesten worden doorgevoerd. De oorspronkelijke onderzoeksopzet was met name gericht op het aspect

van de overstap van pro en vso naar mbo binnen het project 'transfercoaching'. Bij start van het onderzoek bleek echter dat dit project anders verliep dan bedacht en dat er daarom een andere praktijkbehoefte was ontstaan voor het onderhavige onderzoek. Daarom is het oorspronkelijke onderzoek gewijzigd in een verkennend onderzoek bestaande uit een literatuurverkenning en verkennende interviews. Vanwege de korte looptijd hebben de verkenning van de literatuur en de interviews gelijktijdig plaatsgevonden, terwijl wenselijk was geweest dat in de interviews bij reeds bekende informatie uit de literatuur kon worden aangesloten en/of op kon worden doorgevraagd. Aansluitend zijn de interviews en analyses daarvan, ook vanwege pragmatische redenen, verdeeld over de onderzoekers. De tijd liet het niet toe, de transcripten van elkaar te lezen en/of samenvattende beschrijvingen van elkaar te controleren en op een lijn te brengen. Ondanks dat de resultaatbeschrijvingen van de verschillende respondentengroepen divers worden gepresenteerd, zijn zij gebaseerd op interviews waarin dezelfde thema's en/of vergelijkbare vragen zijn gesteld aan de geïnterviewde. Tevens hebben er tussen de onderzoekers verschillende gesprekken plaatsgevonden waarin overeenkomsten en verschillen tussen de resultaten zijn besproken alsook is toegewerkt naar overstijgende conclusies. Hoewel de betrouwbaarheid versterkt wordt doordat het fenomeen vanuit verschillende perspectieven is onderzocht en doordat een groot deel van de pro, vso en mbo-scholen in Amsterdam heeft geparticipeerd in het onderzoek, kent de selectie van de geïnterviewden ook zijn beperkingen. Van de gemeente en de scholen zijn slechts een of twee geïnterviewden geïnterviewd, wat bovendien plaatsvond op basis van vrijwilligheid. Dit betekent dat de resultaten niet generaliseerbaar zijn naar scholen in Amsterdam en/of naar de betrokken scholen.

5.3 Aanbevelingen

Het beeld dat naar voren komt uit dit onderzoek, is dat de overstap van pro en vso naar mbo een complex vraagstuk is. Zoals bij elk complex vraagstuk zijn er geen kant-en-klare oplossingen voorhanden, maar zijn er wel aanknopingspunten voor het creëren van een meer kansrijke overstap naar het mbo.

De stap kleiner maken

Geconcludeerd kan worden dat de geïnterviewden lovend zijn over de PrO-ROC route en/of vergelijkbare routes op het vso en dat zij verdere implementatie van entree- en/of niveau 2-opleidingen op het pro en vso toejuichen. Ook in de literatuur worden vooral positieve resultaten beschreven en het is dan ook niet meer dan vanzelfsprekend om aan te bevelen de ontwikkeling verder door te zetten. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de kracht van de PrO-ROC route vooral lijkt te zitten in een pedagogisch-didactisch klimaat dat is afgestemd op de jongeren, en dat deze behouden moet worden. In de interviews worden namelijk zorgen geuit over jongeren afkomstig van het vso die instromen in de PrO-ROC route op een pro-school. Waar juist het mbo worstelt met de diversiteit aan ondersteuningsbehoeften wat onderwijs op maat bemoeilijkt in klassensituaties, lijkt de meer homogene samenstelling binnen een klas juist de kracht van het pro en vso. Aansluitend bieden vergelijkbare ondersteuningsbehoeften binnen een klas, leraren de mogelijkheid zich te specialiseren in een bepaalde doelgroep, zonder dat zij van een breed scala aan mogelijke ondersteuningsbehoeften kennis moeten hebben. Dit sluit aan bij de roep om speciaal onderwijs voor mbo (vgl. Eimers, 2020). Binnen mbo's vinden al wel ontwikkelingen in die richting plaats doordat zij entree- en/of niveau-twee-klassen homogeen proberen samen te stellen. Verder lijkt de PrO-ROC route ook een voordeel voor jongeren die ondersteuning ontvangen op levensgebieden buiten het onderwijs. De samenwerking tussen de betrokken hulpverleners en de school blijft dan bestaan en lijkt met oog op doorgaande zorglijnen een belangrijk pluspunt. Ondanks het groot

enthousiasme voor de PrO-ROC route of vergelijkbare routes, heeft het mbo een grote aantrekkingskracht op jongeren van pro- en vso-scholen. Veel van deze jongeren hebben de behoefte om naar het 'echte' mbo te gaan, waar zij onderdeel kunnen zijn van de 'normale' route. Zij kiezen er daarom voor om direct na pro en vso over te stappen naar het mbo of na entree en/of niveau 2 te hebben gevolgd op de pro- of vso-school alsnog verder te studeren op het mbo. Omdat in onze interviews voornamelijk of enkel werd gesproken over de PrO-ROC route die geheel op een pro- of vso-school wordt aangeboden, lijken routes waarbij een geleidelijke overstap naar het mbo wordt gemaakt een waardevolle aanvulling. Aan de ene kant kunnen jongeren die zich nu direct na pro en vso inschrijven op een mbo, verleid worden om de overstap geleidelijk te maken. Aan de andere kant heeft een geleidelijke overstap als voordeel dat de jongeren die na een PrO-ROC route willen doorstuderen op het mbo al gewend zijn op het mbo. Tot slot, dient opgemerkt te worden dat de PrO-ROC route niet op zichzelf onderzocht is binnen dit onderzoek en dat wij daardoor ook nog blinde vlekken ervaren. Zo zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op de vraag, welke jongeren van pro en vso die een entree- en/of niveau 2-opleiding willen gaan volgen: a) toegang hebben tot een PrO-ROC of vergelijkbare route en waarom wel of niet, én b) kiezen voor een PrO-ROC of vergelijkbare route en waarom wel of niet.

Structurele samenwerking versterken

Pro-, vso- en mbo-scholen zetten zich, in samenwerking met de gemeente Amsterdam, op allerlei manieren in om de overstap van jongeren uit het pro en vso naar het mbo succesvol te maken. Maar als het gaat om de samenwerking daarin, kan geconcludeerd worden dat deze tussen de pro-, vso- en mbo-scholen in Amsterdam vaak nog niet structureel is. De samenwerking beperkt zich vaak tot enkele scholen en is veelal afhankelijk van persoonlijke relaties. Om de samenwerking tussen scholen en/of de overstap voor jongeren te vereenvoudigen hebben scholen in samenwerking met de gemeente verschillende initiatieven ondernomen om externe coaches aan te stellen die als schakel moeten fungeren tussen pro of vso en mbo. Hoewel deze coaches positief kunnen bijdragen, lijken zij geen structurele oplossing voor het complexe vraagstuk. Verder wordt de samenwerking tussen pro en vso met mbo belemmerd doordat de overdrachtsinformatie van pro en vso, en de aanmeldprocedures en routes naar extra ondersteuning per mbo-instelling grote verschillen kent.

Om de structurele samenwerking te versterken zien we verschillende mogelijkheden. Ten eerste lijkt het ons wenselijk om het huidige samenwerkingsverband passend onderwijs te verbreden met als doel ook de samenwerking tussen mbo-instellingen aangaande passend onderwijs te verbeteren. De mbo-instellingen sluiten sinds niet al te lange tijd aan bij het samenwerkingsverband passend onderwijs van de vo-scholen met als doel de doorgaande leer- en zorglijnen te verbeteren. Naast deze verticale samenwerkingslijnen zou dus meer aandacht moeten komen voor de horizontale samenwerkingslijnen tussen mbo-instellingen binnen het samenwerkingsverband.

Hierbij aansluitend lijkt het voor zowel pro- en vso-scholen als mbo-scholen onderling wenselijk om informatie met elkaar te delen over zowel het ondersteuningsprofiel als de doelgroep-beschrijving passend onderwijs van elke mbo-instelling, zowel per locatie als per opleiding van de mbo-instelling. Het ondersteuningsprofiel geeft weer welke extra ondersteuning wel of niet geboden kan worden aan jongeren met een ondersteuningsbehoefte. Omdat deze informatie veelal gericht is op toekomstige studenten, zou het wenselijk zijn om op de eigen websites ook informatie te vermelden voor onderwijsprofessionals waarop meer in detail beschreven wordt welke ondersteuning wel of niet geboden kan worden per mbo-instelling, locatie en opleiding. Los van de ondersteuning die mbo's aanbieden, is het ook wenselijk dat men weet wanneer jongeren in aanmerking komen voor ondersteuning. Dit hangt af van de wijze waarop mbo's en hun opleidingen de doelgroep voor passend onderwijs afbakenen. Doordat zowel de aangeboden extra ondersteuning als de afbakening van de doelgroep passend onderwijs

tussen mbo's en/of tussen opleidingen binnen een mbo, kunnen verschillen is een combinatie van deze gegevens nodig om te weten of een jongere de benodigde ondersteuning kan krijgen alsook daar recht op heeft binnen een specifieke mbo-instelling of opleiding.

Hetgeen hier beschreven staat, laat zien dat kennis van zowel de extra ondersteuning als de afbakening van de doelgroep passend onderwijs van belang is om jongeren met een ondersteuningsbehoefte naar een voor hen passende plek in het mbo te kunnen verwijzen. Het feit dat de afbakening van de doelgroep passend onderwijs tussen opleidingen binnen een mbo-instelling kan verschillen maakt bovenstaande complex. Daarom wordt geadviseerd om in elk geval binnen mbo-instellingen op een hoger niveau, bijvoorbeeld per opleidingsniveau en/of locatie, de doelgroep te beschrijven die recht heeft op passend onderwijs. Opgemerkt dient te worden dat de afbakening bepaalt of docententeams de afspraken die zij maken met de student over de extra ondersteuning zouden moeten vastleggen in een bijlage, de zogenaamde onderwijsovereenkomst. Hoewel nog niet alle teams een onderwijsovereenkomst opstellen, lijkt deze een belangrijke reden voor teams om een smalle definitie van de doelgroep passend onderwijs te hanteren in plaats van een brede. Deels kan dit worden verklaard doordat nog niet iedereen het nut ziet van de overeenkomst (Eimers, 2020). Gezien de overdrachtsinformatie binnen het mbo nog aandacht behoeft, zou de onderwijsovereenkomst wellicht daarin een rol kunnen spelen.

Hoewel elke mbo-instelling zelf verantwoordelijk is voor de extra ondersteuning die zij jongeren bieden, lijkt afstemming tussen mbo's wel degelijk van belang. Niet alleen om te weten welke mbo-instelling en/of mbo-locatie of opleiding welke (specialistische) ondersteuning kan bieden aan jongeren, maar ook om na te kunnen gaan of Amsterdam een dekkend aanbod heeft voor jongeren met een extra ondersteuningsbehoefte die een mbo-opleiding willen volgen.

Om de samenwerking tussen pro en vso met mbo, en mbo's onderling verder te versterken is het wenselijk dat er meer afstemming komt over de aanmeldprocedures in relatie tot de routes naar extra ondersteuning in het mbo en over de overdrachtsinformatie die wordt verstrekt als een jongere met een extra ondersteuningsbehoefte overstapt. Eenduidige afspraken zouden in onze ogen helpend zijn, maar daarvoor lijkt het wenselijk dat huidige processen vanuit verschillende perspectieven worden bekeken en dat er een gezamenlijke taal ontwikkeld wordt. Hiervoor zal de dialoog met elkaar moeten worden aangegaan. Het gaat hierbij in elk geval om de dialoog tussen pro-, vso- en mbo-scholen en de gemeente Amsterdam. Op basis van onze bevindingen raden we aan om met elkaar in dialoog te gaan om een gezamenlijke taal en betere afstemming van processen te ontwikkelen over:

1. De overdrachtsinformatie die wordt verstrekt als een jongere met een extra ondersteuningsbehoefte overstapt van de ene school of opleiding naar de andere school of opleiding. Het gaat hierbij om de informatie die de toeleverende school of opleiding verstrekt aan de ontvangende school of opleiding. Onze resultaten laten zien dat mbo's graag willen weten wat het uitstroomprofiel van een jongere afkomstig van het pro of vso is en wat de ondersteuningsbehoefte is van de jongere. Verder laten resultaten zien dat de overdrachtsinformatie van jongeren die overstappen binnen het mbo, doordat zij bijvoorbeeld zijn uitgevallen of doorstromen van een entree-opleiding naar een andere niveau 2-opleiding, verbetering behoeft. Aanbevolen wordt om te onderzoeken hoe en welke overdrachtsinformatie van jongeren die overstappen binnen het mbo zou moeten worden doorgegeven aan de ontvangende mbo-instelling of -opleiding. Op de mbo's wordt recent gewerkt met een onderwijsovereenkomsten waarin de opleiding de afspraken omtrent de ondersteuning aan de student vastlegt. Mogelijk kunnen deze zoals eerder benoemd worden overgedragen, maar daarnaast lijkt informatie van de voorgaande pro of vso-school ook wenselijk.
2. Het ondersteuningsprofiel en de doelgroep passend onderwijs van mbo's. Eerder is al aangegeven dat kennis van beide nodig is om jongere goed te kunnen adviseren over een passende opleiding omdat nagegaan moet worden welke ondersteuning wordt geboden en wanneer de jongere daar recht op heeft.

In onze resultaten zien we dat jongeren afkomstig van het pro en vso niet altijd binnen de kaders van de doelgroep passend onderwijs vallen en daardoor niet (automatisch) in aanmerking komen voor de ondersteuning waar zij behoefte aan hebben. Enerzijds lijkt het ons goed dat er meer afstemming komt binnen mbo's over de beschrijving van het ondersteuningsprofiel in relatie tot de doelgroep passend onderwijs. Mogelijk kan de doelgroep passend onderwijs geïntegreerd worden in het huidige (school)ondersteuningsprofiel. Anderzijds dient deze ook toegankelijk en informatief te zijn voor collega's van andere scholen. Dit betekent dat pro- vso- en mbo-scholen in gesprek moeten gaan over hoe zij een ondersteuningsprofiel qua inhoud en taal kunnen vormgeven zodat deze voor elke school informatief is.

3. De overdracht van jongeren van pro- en vso-scholen naar mbo-scholen. Aansluitend bij de eerste twee punten is een warme overdracht waarbij toeleverende en ontvangende school samen, en bij voorkeur met de jongere en ouders of verzorgers, in een gesprek nagaan of een bepaalde mbo-opleiding voor de jongere met een ondersteuningsbehoefte passend is. Hoewel er succesvolle voorbeelden zijn tussen scholen, lukt het lang niet altijd om dit te organiseren met alle scholen. Hiervoor zijn diverse redenen. Bijvoorbeeld doordat scholen de weg naar elkaar of de juiste afdeling of persoon niet vinden of omdat studenten zich aanmelden bij een mbo zonder de voorgaande school te informeren. Omdat pro- en vso-scholen zelf aangeven dat de nazorg die zij momenteel moeten leveren vrij minimaal is, zou het in onze ogen het proberen waard zijn om de mentoren of docenten van jongeren van het pro en vso te faciliteren om deze jongeren te ondersteunen bij de overstap naar het mbo. Momenteel zien we veel initiatieven ontstaan waarbij externe medewerkers worden aangesteld om de overstap te bevorderen. Deze initiatieven zijn veelal beperkt succesvol, bijvoorbeeld doordat externen niet altijd genoeg kennis hebben van het onderwijssysteem en/of de doelgroep, en daardoor ook tijdelijk van aard. Het lijkt ons daarom zinvol om dergelijke financiële middelen (structureel) naar pro- en vso-scholen te laten gaan om oud-mentoren van de jongeren te faciliteren om intensievere nazorg te leveren gedurende het eerste schooljaar. Ook als de overdracht bij aanmelding dan niet gaat zoals verwacht, kunnen er bij de start en/of in de loop van het schooljaar in overleg met oud-mentoren interventies worden genomen door mbo-instellingen die een succesvolle overstap van jongeren van het pro en vso naar mbo bevorderen.

Verbeterd zicht op doelgroep

Bovenstaande punten over de overdrachtsinformatie en het ondersteuningsprofiel laat zien dat de informatie die scholen elkaar verstrekken verbetering behoeft. Naast inhoud gaat het soms ook mis in de zogenaamde 'systemen' die scholen gebruiken om informatie over te dragen of hun eigen administratie in op te slaan. Zo noemen geïnterviewden vanuit het mbo de behoefte om jongeren afkomstig uit het pro en vso in hun 'systemen' ten alle tijden te herkennen. Aansluitend is er grote behoefte om meer te weten over hoe het de doelgroep vergaat op en na het mbo. Diverse geïnterviewden geven aan dat zij zich zorgen maken over het toekomstperspectief van de jongeren en dat zij graag aan de hand van gegevens bevestigd zouden willen zien dat de jongeren een baan vinden. Onderliggende vraag lijkt te zijn; doen we de goede dingen door studenten van pro en/of vso op het mbo een entree- en/of niveau 2-opleiding te laten volgen. Eerder onderzoek laat zien dat met de invoering van passend onderwijs het niet eenvoudig is om jongeren met een ondersteuningsbehoefte goed te volgen omdat niet meer geregistreerd wordt welke jongeren wel of geen extra ondersteuning ontvangt (Koopman & Ledoux, 2018). Gezien de behoefte en het feit dat er ook nog maar weinig bekend is over de effecten van passend onderwijs, lijkt het wenselijk dat binnen Amsterdam wordt nagegaan of er gegevens over de doelgroep en hun loopbaan beschikbaar zijn al dan niet of het mogelijk is gegevens te verzamelen zodat hun (school)loopbaan gevolgd kan worden.

Meer tijd voor oriënteren, kiezen en het eigen maken van mbo-vaardigheden

In de resultaten komt naar voren dat jongeren van pro- en vso-scholen niet altijd passende loopbaankeuzes maken en dat deze mismatch bijdraagt aan de uitval op het mbo. Hoewel jongeren van andere scholen ook niet altijd de juiste mbo-opleiding kiezen, zijn de geïnterviewden het erover eens dat LOB in het pro en vso meer aandacht behoeft. Hoewel er diverse handvatten voor LOB beschikbaar zijn, richten deze zich vaak niet specifiek op de doelgroep pro en vso die doorstroomt naar werk of school en specifiek een entree- of niveau 2-opleiding. Het is dan ook de vraag of docenten van jongeren die tot de doelgroep van dit onderzoek behoren wel genoeg handreikingen hebben. Veel van de LOB-activiteiten vragen om reflectie op jezelf en het beroepenveld, en dat is voor een deel van deze jongeren niet eenvoudig. Omdat LOB volgens geïnterviewden positief kan bijdragen aan de overstap van jongeren van het pro en vso naar mbo, wordt het wenselijk gezien om onderzoek te doen naar hoe LOB eruit dient te zien voor deze doelgroep. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de kenmerken en mogelijkheden van de doelgroep.

Aansluitend kan een oriëntatiejaar waarin zowel de oriëntatie op de volgende loopbaanstap als het aanleren van mbo-vaardigheden de ruimte krijgt kansrijk zijn. Op Amsterdamse mbo's zijn dit soort 'oriëntatiejaren' al succesvol opgezet, maar ze bestaan nog niet voor het pro en vso. Het Twentse Pré-MBO is een voorbeeld van een oriëntatiejaar dat specifiek bedoeld is voor jongeren uit het vso die hun vmbo hebben afgerond en de ambitie hebben om te gaan studeren in het mbo (TwentseBelofte.nl, 2022). Het jaar is bedoeld om hen de vaardigheden te leren die zij nodig hebben op het mbo zoals plannen, ze te laten kennismaken met het mbo, en ze te ondersteunen bij de keuze van een opleiding die aansluit bij hun talenten en interesses. Omdat de jongeren in het Pré-MBO ook de vaardigheden leren die zij nodig hebben op het mbo, draagt dit programma bij aan het dichten van het 'gat' tussen het pro/vso en mbo dat in de interviews vaak genoemd is. Een oriëntatiejaar zou ook de mogelijkheid aan jongeren moeten bieden om hun startkwalificatie te behalen.

Literatuurlijst

Aanpak 16-27. *Opgroeien naar volwassenheid. Kwetsbare posities*. Geraadpleegd op 25 januari 2022, van <https://www.16-27.nl/opgroeien-naar-volwassenheid/kwetsbare-posities>

Amsing, M., Lieverloo, van, L., & Wentink, H. (2010). *Een optimale overgang naar het mbo voor leerlingen van vmbo, vso en pro*. 's Hertogenbosch, KPC Groep.

Coppens, K., Geertsma, A., Mes, M. (2018). *Loopbaanbegeleiding voor jongeren in een kwetsbare positie in de regio Zuidoost-Brabant*. 's Hertogenbosch, Stichting CINOP.

Douma, Jolanda. "Jeugdigen en (jong) volwassenen met een licht verstandelijke beperking." *Kenmerken en gevolgen voor diagnostisch onderzoek en gedragsinterventies* (2018). Landelijk Kenniscentrum LVB / Vereniging Orthopedagogische Behandelcentra. Geraadpleegd op 26 januari 2026, van <https://www.kenniscentrumlvb.nl/product/publicatie-jeugdigen-en-jongvolwassenen-met-een-licht-verstandelijke-beperking/>

Eimers, T. (2020). *Passend onderwijs in het mbo*. In G. Ledoux & S. Waslander. *Evaluatie passend onderwijs*. Eindrapport Mei 2020. (p.p. 100-112). Amsterdam: Kohnstamm Instituut | Tilburg: TIAS School for Business and Society, Tilburg University| Nijmegen: KBA Nijmegen.

Engelshoven, van, I. (2020, 5 oktober). *Reactie op de evaluatie van passend onderwijs en advies Steeds inclusiever van de Onderwijsraad [Kamerbrief]*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/05/reactie-op-de-evaluatie-van-passend-onderwijs-en-advies-steeds-inclusiever-van-de-onderwijsraad>

Gaag, M.A.E. van der, Snell, N.R., Bron, G.G., Emerencia, A.C., Blaauw, F.J., Heemskerk, I.M.C.C., Petit, R., Kunnen, E.S., Jonge, P. de (2018). *Voortgangsonderzoek: aanpak van voortijdig schoolverlaten en jongeren in een kwetsbare positie (eindrapport)*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Gemeente Amsterdam (2019). *Plan tot transferbegeleiding voor VSO, PRO en VMBO leerlingen*, Amsterdam: Gemeente Amsterdam/WPI.

Haudenhuyse, R., Theeboom, M., Nols, Z., & Coussée, F. (2014). *Socially vulnerable young people in Flemish sports clubs: Investigating youth experiences*. *European physical education review*, 20(2), 179-198.

Hermesen, M., van Hees, M., & van Oostaijen, E. (2017). *Voor elk-ander: Ervaringsdeskundigen met een lichte verstandelijke beperking en coaches over betekenisvolle samenwerking*. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 26(2), 4–26. DOI: <http://doi.org/10.18352/jsi.524>

Inspectie van het Onderwijs (2020). *Schoolloopbanen van kwetsbare groepen: het voortraject van leerlingen die uitstromen van de entreeopleiding. Een verkenning van kansen en obstakels in het funderend onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Een verkennend onderzoek naar actoren en factoren van invloed op een succesvolle overstap van vso/pro naar mbo in Amsterdam

© 2022 Copyright Hogeschool van Amsterdam

65 of 67

Kenniscentrum LVB. *Wat is LVB?* Geraadpleegd op 7 december 2021, van <https://www.kenniscentrumlvb.nl/wat-is-lvb/>

Kocken, G.J.A. (2020). *“Jullie bekijken het maar!” Sociale, cognitieve en contextfactoren in de communicatie tussen jongeren met een licht verstandelijke beperking en hun jeugdzorgwerkers in een orthopedagogisch behandelcentrum*. Universiteit Utrecht, Utrecht.

Koopman, P. & Ledoux, G. (2018). *Doorstroom naar het MBO van jongeren uit praktijkonderwijs, vmbo-b en vso*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Ledoux, G. & Waslander, S., m.m.v. Eimers, T. (2020). *Evaluatie passend onderwijs. Eindrapport Mei 2020*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut | Tilburg: TIAS School for Business and Society, Tilburg University| Nijmegen: KBA Nijmegen.

Lukassen, K. (2019). Handreiking voor docenten en onderwijsteams die onderwijs verzorgen aan jongeren en (jong)volwassenen in een kwetsbare positie (in entree). Een aanvulling op het 'kwalificatiedossier van de docent mbo'. Woerden: MBO Raad.

MBO Start (z.d.). *MBO niveaus: Welke mbo niveaus zijn er?* MBO Start. Geraadpleegd op 24 november 2021, van <https://www.mbostart.nl/mbo-niveaus/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Jongeren in kwetsbare positie*. Geraadpleegd op 25 januari 2022, van [https://www.ocwincijfers.nl/themas/jongeren-in-een-kwetsbare-positie#:~:text=Jongeren%20zijn%20vaak%20kwetsbaar%20wanneer,vervolg\)%20mbo%20of%20de%20arbeidsmarkt](https://www.ocwincijfers.nl/themas/jongeren-in-een-kwetsbare-positie#:~:text=Jongeren%20zijn%20vaak%20kwetsbaar%20wanneer,vervolg)%20mbo%20of%20de%20arbeidsmarkt)

Platform praktijkonderwijs (2016). *Samenwerking pro-mbo: entree naar de toekomst*. Hoorn: Platform Praktijkonderwijs.

Rijksoverheid (z.d.a). *Hoe zit het praktijkonderwijs in elkaar?* Geraadpleegd op 24 november 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voortgezet-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-zit-het-praktijkonderwijs-in-elkaar>

Rijksoverheid (z.d.b). *(Voortgezet) speciaal onderwijs*. Geraadpleegd op 24 november 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/speciaal-onderwijs>

Rijksoverheid (z.d.c). *Doelen passend onderwijs*. Geraadpleegd op 11 januari 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/doelen-passend-onderwijs>

Samenwerkingsverband voortgezet onderwijs Amsterdam-Diemen (2020). *Jaarverslag 2019: samenwerken in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: swvadam

Schouten, E. & Jolink, M. (2020). *Bijdragen aan een succesvolle overgang van v(s)o naar mbo voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften*. Utrecht: Steunpunt Passend Onderwijs.

Steunpunt Passend Onderwijs (2021a, 12 juli). *Leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs*. Geraadpleegd op 24 november 2021, van <https://www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl/document/leerwegondersteunend-onderwijs-en-praktijkonderwijs/>

Een verkennend onderzoek naar actoren en factoren van invloed op een succesvolle overstap van vso/pro naar mbo in Amsterdam

© 2022 Copyright Hogeschool van Amsterdam

66 of 67

Steunpunt Passend Onderwijs (2021b, 23 september). *Zorgplicht passend onderwijs*. Geraadpleegd op 24 november 2021, van <https://www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl/document/zorgplicht-passend-onderwijs/>

Steunpunt Passend Onderwijs (2021c, 10 november). *Het ontwikkelingsperspectief*. Geraadpleegd op 24 november 2021, van <https://www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl/document/het-ontwikkelingsperspectief/>

Swart L & Visser D., (2019) Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt in beeld. Centraal Planbureau.

Waltz, G., Van Ommeren, M., Stroeker, N., Bokdam, J., Bourdrez, L., & Ince, D. (2011). Handreiking interventies kwetsbare jongeren. Zoetermeer: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport Dienst Justitiële Inrichtingen Achmea Zorg kantoor Rotterdam Gemeente Rotterdam.

Wiersema, D.V. (z.d.). Handreiking loopbaanbegeleiding voor jongeren met ASS. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

Wiersma, M., & Van Goor, R. (2020). *Bejegening van jongeren 16-23 jaar door jeugdprofessionals. Theorie en Praktijk*. Amsterdam: Hogeschool Inholland/KeTJA.

Wieland, J., Aldenkamp, E., & van den Brink, A. (2017). Zwakbegaafdheid. In *Behandeling van patiënten met een laag IQ in de GGZ* (pp. 5-20). Bohn Stafleu van Loghum, Houten.

Wijering-van Wijk, B. & Westerhuis, A. (2020, maart). *Sectoren, Leerwegen en niveaus: Rondgang door een complex 'leerhuis'*. Canon Beroepsonderwijs. <https://canonberoepsonderwijs.nl/onderwijsstelsel-wetgeving-en-beleid/sectoren-leerwegen-en-niveaus/>

Zandbergen, M., Essen, E., Abu Ghazaleh, N. en Englander, S. (2020). *Handreiking toekomstgericht werken. Lessen en methodieken uit het Fieldlab Toekomstplannen Jongeren*. Hogeschool van Amsterdam.